



**სამცხე-ჯავახეთის
გზამკვლევი**

**Samtskhe-Javakheti
Travel Guide**

Georgia

თბილისი

Tbilisi

2012

გამოცემულია ასოციაცია „ელკანას“ მიერ
მედიაციის განვითარებისა და თანამშრომლობის სააგენტოს ხელშეწყობით

© ყველა უფლება დაცულია

ავტორები: თამაზ დუნდუა, ლელა ხარტიშვილი

რეცენზენტები: დიმიტრი ახვლედიანი, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი; პეტრე ნასყიდაშვილი, სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი; ელვარდ ზაზაძე, ისტორიკოსი; დალი ნიკოლაიშვილი, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გეოგრაფიის დეპარტამენტის ასოცირებული პროფესორი.

სარედაქციო კოლეგია: მარიამ ჯორჯაძე, მანანა გიგაური, ნოდარ ებრალიძე
დიზაინი და დაკაბადონება: ნიკოლოზ დათეშიძე (ედსთეიმენ/ოგილვი)
ფოტოების ავტორები: თამაზ დუნდუა, გოგა ჩანადირი, ივანე გოლიაძე, ივანე ნახლაძე, კოტე გაბრიჩიძე, გიორგი დარჩიაშვილი, ლაშა სუხიშვილი, უნა ნასიაშვილი, მია ახალკაცი, კახა ზაზაძე, ია ებრალიძე, დავით თარხნიშვილი, დაცული ტერიტორიების სააგენტო.

ფოტოები ყდაზე: თამაზ დუნდუა, გოგა ჩანადირი, მია ახალკაცი, ია ებრალიძე

Published by Association Elkana with the support of the Swiss Agency for Development and Cooperation

Copyright © Elkana

Authors: Tamaz Dundua, Lela Khartishvili

Reviewers: Dimitri Akhvediani, Professor of Historical Sciences; Petre Naskidashvili, Professor of Agricultural Sciences, Associated Member of National Academy; Elvard Zazadze, Historian; Dali Nikolaishvili, Associated Professor of the Department of Geography at Tbilisi State University.

Editorial Board: Mariam Jorjadze, Manana Gigauri, Nodar Ebralidze
English Editing: Mary Ellen Chatwin

Design and make-up: Nikoloz Dateshidze (ADstation/Ogilvy)

Photography: Tamaz Dundua, Goga Chanadiri, Ivane Goliadze, Kote Gabrichidze, Giorgi Darchiashvili, Ivane Nazghaidze, Lasha Sukhishvili, Una Nasiashvili, Maia Akhalkatsi, Kakha Zazadze, Ia Ebralidze, Davit Tarkhishvili, the Agency of Protected Areas.

Photos on cover page: Tamaz Dundua, Goga Chanadiri, Maia Akhalkatsi, Ia Ebralidze.

ISBN 978-9941-0-4066-5



Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération Suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC



Georgia



MISEREOR
• IHR HILFSWERK



NATIONAL AGENCY FOR
CULTURAL HERITAGE
PRESERVATION OF GEORGIA

HEKS ზღ EPER



ISO 9001:2008

ხარისხის მართვის სისტემა
Quality Management System

შინაარსი

CONTENTS

გზამკვლევის შესახებ (გვ. 9) როგორ გამოვიყენოთ გზამკვლევი (გვ. 10)
სამცხე-ჯავახეთი. ზოგადი ინფორმაცია (გვ. 11)
როგორ მოვხვდეთ რეგიონში (გვ. 35)
მუნიციპალიტეტები და ადმინისტრაციული ცენტრები (გვ. 37)
საჭირო ინფორმაცია (გვ. 119)
კულტურულ-ისტორიული ძეგლების GPS-ის მონაცემები (გვ. 128)

Briefly on the guide (p. 9) How to use the Guide (p. 10) Background of the Samtskhe-Javakheti region (p. 11)
How to get to the region (p. 35) Municipalities and administrative centres (p. 37)
Practical information (p. 119)
The list of Samtskhe-Javakheti cultural sites, GPS data (p. 128)

ბუნება/პაჰა
Nature/Climate.....12

ბიომრავალფეროვნება
Biodiversity.....13

მცენარეთა იშვიათი და ენდემური სახეობები
Endemic and rare plant species15

ცხოველთა სამყარო
Fauna.....17

ისტორია
History.....20

კულტურული მემკვიდრეობა
Cultural Heritage22

დღესასწაულები
Folk festivals.....26

ეთნოლოგიური მემკვიდრეობა და მეურნეობა
Ethnological heritage and farming.....30

„ელკანას“ საცდელ-სადემონსტრაციო ნაკვეთი
სოფელ წნისში
Elkana Demonstration plot in Tsnisi village.....33

როგორ მოვხვდეთ რეგიონში
Getting to the Region.....35

ახალციხის მუნიციპალიტეტი
AKHALTSIKHE MUNICIPALITY37

გეოგრაფიული მდებარეობა
Geographical location.....38

ბუნებრივი პირობები
Natural conditions.....39

ღირშესანიშნაობები
Points of interest.....39

საფარის სამონასტრო კომპლექსი
Sapara Monastery.....40

აგარის სამონასტრო კომპლექსი
Agara Monastery.....41

ენტელის ქვაკაცი
Enteli Stone man42

ბაიების კლდეში ნაკვეთი ციხე
Baiebi rock-cut Fortress.....42

ანყურის ციხე
Atskuri Fortress43

ახალციხე, რაბათი
Akhaltsikhe, Rabati.....43

სამცხე-ჯავახეთის ივანე ჯავახიშვილის
სახელობის ისტორიის მუზეუმი
Ivane Javakhishvili Samtskhe-Javakheti
History Museum.....46

ტურისტული მარშრუტები
Touristic routes.....46

კვების ობიექტები
Restaurant, cafes.....48

სასტუმროები, სასტუმრო სახლები
Hotels, guesthouses49

ადიგენის მუნიციპალიტეტი
ADIGENI MUNICIPALITY51

გეოგრაფიული მდებარეობა
Geographical location.....52

ბუნებრივი პირობები Natural conditions.....	53
ლირშესანიშნაობები Points of interest.....	54
<i>ძინძის წყლის ხეობა</i> <i>Dzindze River Gorge</i>	55
<i>ბენარის ფაუნა</i> <i>Benara Fauna.....</i>	55
<i>ზარზმის მონასტერი</i> <i>Zarzma Monastery.....</i>	57
<i>ჭულის მონასტერი</i> <i>Chule Monastery.....</i>	57
<i>ოქროსციხე</i> <i>Okrostsikhe (Golden Castle).....</i>	58
<i>აბასთუმნის ასტროფიზიკური ობსერვატორია</i> <i>Abastumani Astrophysical Observatory.....</i>	59
ტურისტული მარშრუტები Touristic routes.....	59
კვების ობიექტები Restaurant, cafes	60
სასტუმროები, სასტუმრო სახლები Hotels, guesthouses	60
ასპინძის მუნიციპალიტეტი ASPINDZA MUNICIPALITY	61
გეოგრაფიული მდებარეობა Geographical location.....	62
ბუნებრივი პირობები Natural conditions.....	63
ლირშესანიშნაობები Points of interest	64
<i>ვარძიის კლდეში ნაკვეთი სამონასტრო კომპლექსი</i> <i>Vardzia Cave Monastery</i>	64
<i>თმოგვის ციხე-ქალაქი</i> <i>Timogvi Town-Fortress</i>	65
<i>ვანის ქვაბები</i> <i>Vanis Kyabebi (Vani Caves).....</i>	66
<i>გავეთი</i> <i>Gaveti Church</i>	66
<i>ლებისი – მიწისქვეშა სოფელი</i> <i>Lebisi Underground Village</i>	67
<i>ხერთვისის ციხე</i> <i>Khertvisi Fortress</i>	68
<i>საროს ციკლოპური ციხე და ეკლესია</i> <i>Cyclopean Fortress and the Church of Saro</i>	69

ტურისტული მარშრუტები Touristic routes.....	71
კვების ობიექტები Restaurant, cafes	75
სასტუმროები, სასტუმრო სახლები Hotels, guesthouses	75
ახალქალაქის მუნიციპალიტეტი AKHALKALAKI MUNICIPALITY.....	77
გეოგრაფიული მდებარეობა Geographical location.....	78
ბუნებრივი პირობები Natural conditions.....	79
ლირშესანიშნაობები Points of interest.....	80
<i>აბულის ციხე-ნასახლარი</i> <i>Abuli Fortress and Settlement.....</i>	80
<i>კუმურდოს ტაძარი</i> <i>Kumurdo Temple.....</i>	81
<i>სამსრის კლდეში ნაკვეთი გუმბათოვანი ეკლესია და ნამონასტრალი კომპლექსი</i> <i>Samsari Church and Settlement.....</i>	83
<i>ჯავახეთის დაცული ტერიტორია</i> <i>Javakheti Protected Area.....</i>	83
<i>ახალქალაქის ადგილობრივი ისტორიის მუზეუმი</i> <i>Akhalkalaki Local Museum.....</i>	87
ტურისტული მარშრუტები Touristic routes.....	89
კვების ობიექტები Restaurant, cafes	92
სასტუმროები, სასტუმრო სახლები Hotels, guesthouses	92
ბორჯომის მუნიციპალიტეტი BORJOMI MUNICIPALITY	93
გეოგრაფიული მდებარეობა Geographical location.....	94
ბუნებრივი პირობები Natural conditions.....	96
ლირშესანიშნაობები Points of interest.....	96
<i>ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკი</i> <i>The Borjomi -Kharagauli National Park.....</i>	96
<i>ქცია-ტაბატსურის ალკეითილი</i> <i>The Ktsia - Tabatskuri Managed Reserve.....</i>	98

ტაბაწყურის ტბა <i>Tabatskuri Lake</i>	98
კახისისა და წეროს ტბები <i>Kakhisi and Tsero Lakes</i>	99
ბორჯომი და ბორჯომის ხეობა <i>Borjomi and Borjomi Gorge</i>	99
ლიკანი <i>Likani</i>	100
ბაკურიანი <i>Bakuriani</i>	100
ბაკურიანის ბოტანიკური ბაღი <i>The Bakuriani Botanical Gardens</i>	101
კიმოთესუბნის ტაძარი <i>Kimotesubani Monastery</i>	101
მწვანე მონასტერი <i>Mtsvane (Green) Monastery</i>	102
ბორჯომის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი <i>The Borjomi Museum of Local History</i>	102
ტურისტული მარშრუტები Touristic routes	103
ბორჯომის კვების ობიექტები Restaurant, cafes in Borjomi.....	105
ბაკურიანის კვების ობიექტები Restaurant, cafes in Bakuriani.....	106
ბორჯომის სასტუმროები, სასტუმრო სახლები Borjomi Hotels, guesthouses.....	106
ბაკურიანის სასტუმროები, სასტუმრო სახლები Bakuriani hotels, guesthouses.....	106
ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტი NINOTSMINDA MUNICIPALITY	109
გეოგრაფიული მდებარეობა Geographical location.....	110
ბუნებრივი პირობები Natural conditions.....	111
ლირშესანიშნაობები Points of interest	112
ფარავნის ტბა <i>Paravani Lake</i>	113
სალამოს ტბა <i>Sagamo Lake</i>	114
ხანჩალის ტბა <i>Khanchali Lake</i>	114

ბუღდაშენის ტბა <i>Bughdasheni Lake</i>	114
მადათაფის ტბა <i>Madatapa Lake</i>	114
ფოკის მონასტერი <i>Phoka Monastery</i>	115
შაორის ციკლოპური ნაგებობა <i>Shaori Cyclopean Structure</i>	116
ჭიქიანის მენჰირი <i>Chikiani Menhir</i>	116
ტურისტული მარშრუტები Touristic routes	117
კვების ობიექტები Restaurant, cafes.....	118
სასტუმროები, სასტუმრო სახლები Hotels, guesthouses.....	118
<hr/> საჭირო ინფორმაცია PRACTICAL INFORMATION	119
ოფიციალური უქმე და დასვენების დღეები Official Georgian Holidays.....	119
ვალუტა/ბანკები/ბანკომატები Currency/Banks/ATMs.....	119
სამედიცინო პუნქტები Medical care.....	122
მუნიციპალიტეტებში არსებული პოლიცია Police stations in the municipalities.....	123
ბენზინგასამართი სადგურები Fuel.....	124
რეგიონში არსებული საოჯახო სასტუმრო სახლები Rural accomodation in the region.....	125
რეგიონში არსებული ტურისტული ორგანიზაციები Tourist organizations in the region.....	126
მანძილი საქართველოს დიდ ქალაქებს შორის Distances in kilometres between major cities/towns of Georgia.....	127
დანართი — კულტურულ-ისტორიული ძეგლების GPS-ის მონაცემები Index of points of interest (GPS data).....	128

ასოციაცია „ელკანა“ სამცხე-ჯავახეთის გზამკვლევის მომზადებაში მონაწილეობისა და ხელშეწყობისათვის მადლობას უხდის: ნინო არაბულს, ქეთი ასპინძელაშვილს, მაია ახალკაცს, ტაიულ ბერიშვილს, მერაბ ბერიძეს, რუსუდან ბერიძეს, ია თაბაგარს, სოფო თვარაძეს, დავით მერკვილაძეს, ლელა პავლიაშვილს, ლაშა სუხიშვილს, ინგა ტყემალაძეს, ვახტანგ ლოლობერიძეს, გოგა ჩანადირს, თეა ჩიტაძეს, კახა ხიმშიაშვილს, ია ჯაყელს, კახა ჯელიას; ასევე – საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის და საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნული სააგენტოს თანამშრომლებს.

The Association Elkana wishes to thank the following persons for taking part in the preparation and facilitation of the Samtskhe-Javakheti Guide: Nino Arabuli, Kate Aspindzelashvili, Maia Akhalkatsi, Taiul Berishvili, Merab Beridze, Rusudan Beridze, Ia Tabagari, Sofia Tvaradze, David Merkviladze, Lela Pavliashvili, Lasha Sukhishvili, Inga Tkemaladze, Vakhtang Gogoberidze, Goga Chanadiri, Tea Chitadze, Kakha Khimshiashvili, Ia Jakeli, Kakha Jelia; the employees of the Georgian National Tourism Administration and the National Agency for Cultural Heritage Preservation of Georgia.

გზამკვლევის შესახებ

გზამკვლევის გამოცემის მიზანია, ფართო საზოგადოებად უკეთ გაიცნოს სამცხე-ჯავახეთის რეგიონი, საქართველოს უძველესი მხარის - დიდი მესხეთის ნაწილი, და მიიღოს სანდო ინფორმაცია რეგიონში არსებული ღირშესანიშნაობების შესახებ. დამოუკიდებლად მოგზაურობის მოყვარულებს გზამკვლევი მიაწვდის ფართო ინფორმაციას რეგიონში არსებული ბუნებრივი და კულტურული ძეგლების, გზების, სასტუმროების, საოჯახო სასტუმროებისა და კვების ობიექტების შესახებ, ხოლო თანდართული რუკა პრაქტიკულ დახმარებას გაუწევს მათ ამა თუ იმ ღირშესანიშნავი ობიექტის ადგილმდებარეობის დაზუსტებასა და მიგნებაში.

ასოციაცია “ელკანა” შვეიცარიის განვითარებისა და თანამშრომლობის სააგენტოს (SDC) დაფინანსებით რეგიონში ახორციელებს სოფლის ტურიზმის განვითარების ხელშეწყობ პროექტს. პროექტის ფარგლებში შემუშავდა ქვეითი, ველო და 4X4 სამანქანო ტურისტული მარშრუტები, შეირჩა საოჯახო სასტუმრო სახლები, მომზადდა ადგილობრივი გამყოლები.

ვიმედოვნებთ, გზამკვლევი დაეხმარება რეგიონში ჩამოსულ სტუმარს, შეარჩიოს სასურველი მარშრუტი, მოძებნოს სასტუმრო სახლი და მიიღოს აუცილებელი ინფორმაცია შინაარსიანი მოგზაურობისათვის.

BRIEFLY ON THE GUIDE

The purpose of this Guide is to better acquaint the general public with the Samtskhe-Javakheti Region, part of the oldest Georgian province of “Great Meskheti”. The Guide will help those who love independent travel get a clear idea of the points of interest in the region: historical, cultural and natural monuments, roads, guesthouses/hotels, and where to eat. The maps at the end will help readers find the facilities and points of interest.

The Association Elkana, with financial support from the Swiss Agency for Development and Cooperation (SDC), promotes rural tourism development in the Samtskhe-Javakheti region. Within the scope of the project, itineraries and tours have been developed for walking/hiking, cycling, and 4x4 vehicles. Family hotels and guesthouses have been selected and local tour guides trained. We hope this Guide will be useful to visitors to the region.

როგორ გამოვიყენოთ გზამკვლევი

თუ თქვენ გადანყვიტეთ სამცხე-ჯავახეთის შემოვლა, ეს გზამკვლევი კარგ მეგზურობას გაგიწევთ. მასში თავმოყრილი ზოგადი და პრაქტიკული ინფორმაცია საშუალებას მოგცემთ, დამოუკიდებლად გაიკვლით გზა საქართველოს ამ მშვენიერ და მრავალფეროვან კუთხეში.

გზამკვლევის პირველი ნაწილი მოიცავს რეგიონის ზოგად მიმოხილვას. აქ თქვენ გაცნობით დიდი მესხეთის ისტორიას, კულტურულ ღირსშესანიშნაობებს, ბუნებრივ პირობებს, ეთნოლოგიურ მემკვიდრეობას.

მეორე ნაწილი კი მთლიანად ეთმობა ცალკეული მუნიციპალიტეტების აღწერასა და ტურისტისათვის საჭირო მრავალფეროვან ინფორმაციას: სად მდებარეობს სასტუმროები და კვების ობიექტები? როგორ დავგეგმოთ მოგზაურობა? როგორ მოვხვდეთ ამა თუ იმ ადმინისტრაციულ ცენტრში? რა უნდა ვნახოთ აუცილებლად?

ყველა ამ კითხვის პასუხი, ცნობების სახით, მოცემულია თითოეული მუნიციპალიტეტის განხილვისას. გზამკვლევაში წარმოდგენილი მზა მარშრუტები და თანდართული რუკა კი საშუალებას მოგცემთ, ზედმეტი დროის დაუხარჯავად, დავგეგმოთ თქვენი დაუვიწყარი მოგზაურობა.

HOW TO USE THE GUIDE

While travelling around the wonderful province of Samtskhe-Javakheti you can navigate independently by using this Guide. The first part gives a general description of the region, with information on the history of Great Meskheti, its natural resources as well as its cultural and ethnographic heritage. The second part describes each municipality of the region and gives information on guesthouses/hotels and where to eat, how to plan your trip, how to get to the main towns and essential tourist sites. The itineraries and the map provided in the Guide give you the opportunity to plan unforgettable trip.



სამცხე-ჯავახეთი ზოგადი ინფორმაცია

სამცხე-ჯავახეთის რეგიონი სამხრეთ საქართველოში მდებარეობს, იგი სამი ისტორიული მხარის - სამცხის, ჯავახეთისა და თორის ტერიტორიებისაგან შედგება.

რეგიონის საერთო ფართობი 6421 კვ. კმ-ია, რაც საქართველოს 9,2%-ს შეადგენს. ადმინისტრაციული ცენტრია ქ. ახალციხე. სამცხე-ჯავახეთს სამხრეთით ესაზღვრება თურქეთი და სომხეთი. საქართველოს რეგიონები: ჩრდილოეთით – გურია, იმერეთი და შიდა ქართლი, აღმოსავლეთით - ქვემო ქართლი, ხოლო დასავლეთით - აჭარა. რეგიონში მიედინება სამხრეთ კავკასიის უგრძესი მდინარე მტკვარი, რომელიც თურქეთში იღებს სათავეს და აზერბაიჯანში კასპიის ზღვას ერთვის.

სამცხე-ჯავახეთში 6 ადმინისტრაციული ცენტრია: ახალციხე, ადიგენი, ასპინდა, ახალქალაქი, ბორჯომი და ნინოწმინდა. რეგიონში 270 დასახლებული პუნქტია, აქედან 5 ქალაქი: ახალქალაქი, ახალციხე, ბორჯომი, ვალე, ნინოწმინდა; 7 დაბა: ბაკურიანი, ბაკურიანის ანდეზიტი, ნალვერი, ახალდაბა, ადიგენი, აბასთუმანი, ასპინდა; სოფელი — 258.

რეგიონში მმართველობას საქართველოს პრეზიდენტის მიერ დანიშნული სახელმწიფო რწმუნებული (გუბერნატორი) ახორციელებს, ხოლო თვითმმართველობა მუნიციპალიტეტის დონეზე ხორციელდება ადგილობრივი საკრებულოს მიერ არჩეული გამგებლის მიერ.

BACKGROUND OF THE SAMTSKHE-JAVAKHETI REGION

The Samtskhe-Javakheti region is located in Southern Georgia and includes territories of three historical provinces: Samtskhe, Javakheti, and Tori. It covers 6,421 km², or 9.2% of the territory of Georgia. Its administrative centre is the town of Akhaltsikhe. Armenia and Turkey border the region to the south; the Georgian regions of Guria, Imereti and Shida Kartli to the north; Kvemo Kartli to the east; and Ajara to the west. The longest river in the South Caucasus, the Mtkvari (Kura River in Russian and other languages) runs through the region. It begins in Turkey and flows through Georgia to Azerbaijan, into the Caspian Sea.

The Samtskhe-Javakheti region consists of six administrative units: Akhaltsikhe, Adigeni, Aspindza, Akhalkalaki, Borjomi and Ninotsminda. There are 270 inhabited localities in the region, out of which five are classified as towns: Akhalkalaki, Akhaltsikhe, Borjomi, Vale and Ninotsminda; seven are small towns: Bakurianis, Bakurianis Andeziti, Tsagveri, Akhaldaba, Adigeni, Abastumani, Aspindza; and 258 are villages.

The region is governed by a State Trustee, or Governor, appointed by the President of Georgia. Local self-governance at the municipality level is exercised by a Gamgebeli or Mayor, elected by a local representative body, the Sakrebulo.

*მტკვრის ხეობა. მარჯვნივ ჯავახეთის მთები
Mtkvari Gorge and the Javakheti Mountains*



სამცხე მოიცავს ახლანდელი ახალციხის, ადიგენის და ნაწილობრივ ასპინძისა და ბორჯომის მუნიციპალიტეტების ტერიტორიებს.

ჯავახეთი მოიცავს ახლანდელი ახალქალაქისა, ნინოწმინდის და ნაწილობრივ ასპინძისა და ბორჯომის მუნიციპალიტეტების ტერიტორიებს.

ჯავახეთი ვულკანური წარმოშობის ზეგანზეა გადაჭიმული. მისი სიმაღლე ზღვის დონიდან 1500–3300 მეტრია.

დღევანდელი ბორჯომის ხეობის უძველესი სახელწოდებაა თორის მხარე.

რეგიონი ეთნიკურად მრავალფეროვანია, ქართველებთან ერთად აქ ცხოვრობენ ბერძნები, სომხები, ოსები, უკრაინელები, რუსები და სხვ. სამცხე-ჯავახეთში დღესდღეობით 210.000–მდე კაცი ცხოვრობს.

სამცხე-ჯავახეთი ტურიზმის თვალსაზრისით საინტერესო და მიმზიდველი რეგიონია, იგი გამოირჩევა ისტორიულ-კულტურული ძეგლების, ეკოსისტემებისა და ბუნებრივი ლანდშაფტების მრავალფეროვნებით.

Distinguished by diverse ecosystems, natural landscapes, historical and cultural monuments, Samtskhe-Javakheti is an intriguing region. Samtskhe covers the territories of Akhaltsikhe, Adigeni and partly that of Aspindza and Borjomi municipalities. Javakheti stretches along a volcanic plateau and includes the territories of Akhalkalaki and Ninotsminda, as well as part of the municipalities of Aspindza and Borjomi. Its altitude varies from 1500 to 3300 meters. The region is ethnically diverse, home to ethnic Georgians as well as Greeks, Armenians, Ossetians, Ukrainians, Russians, and other minorities. The region's present population is approximately 210,000.

ბუნება/პავა

რეგიონის ლანდშაფტი და ბუნება მრავალფეროვანია. მთაგორიანი რელიეფი, ვულკანური წარმოშობის რამდენიმე მაღალმთიანი პლატო, მთის სტეპები, ალპური და სუბალპური მცენარეულობა, მრავალი ხეობა, მდინარე, დიდი და მცირე ზომის ტბები და ჭაობები განსაზღვრავენ რეგიონის უნიკალურობას და ტურისტული აქტივობების შესაძლებლობებს.

ტურისტული სეზონის პერიოდში რეგიონის უმეტეს ნაწილში ზაფხული გრილია (<+15 +20°C), მცირეა ატმოსფერული ნალექი (წლიურად — 600–700 მმ.) და ღრუბლიანო-

NATURE/CLIMATE

The region's diverse landscape and natural resources include mountainous terrain, several highland volcanic plateaus, mountain steppes, alpine and sub-alpine vegetation, canyons, rivers, large and small lakes, as well as wetland marshes. During the summer most of the region is cool (<+15 +20°C), precipitation is low (600-700 mm annually) and cloudy days are few. Mountainous conditions in other seasons include passing rains, with cold and snowy winters. In fact, the Javakheti Plateau is known for its comparatively inclement winters, remaining snowy



აბულის ქედი
Abuli Range

ბა — აქ მთის კლიმატია, არ იცის ხანგრძლივი წვიმები. ზამთარი ცივი და თოვლიანია.

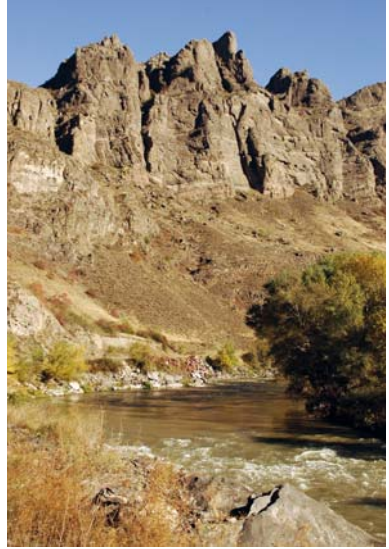
შედარებით მკაცრია კლიმატი ჯავახეთის ზეგანზე. ზეგანი თოვლის საბჭურველით დაფარულია 3 – 4 თვის განმავლობაში (დეკემბერი – მარტი), თოვლის საფრის სიმაღლე 15–20 სმ-ს, ხოლო მაღალმთიან ნაწილში 40–50 სმ-ს აღწევს.

ბიომრავალფეროვნება

სამცხე-ჯავახეთი ერთ-ერთი მრავალფეროვანი რეგიონია და გამოირჩევა მაღალი ენდემიზმით. აქ მდებარეობს პირველი ეროვნული პარკი კავკასიაში — ბორჯომ-ხარაგაული, რომელიც ფართობის მიხედვით ერთ-ერთი უდიდესია ევროპაში. რეგიონში დაცული ტერიტორიებიდან საინტერესოა ბორჯომის სახელმწიფო ნაკრძალი, ჯავახეთის ეროვნული პარკი, ნეძვის, ქცია-ტაბატსკურისა და თეთრობის ალკვეთილი. რეგიონში წარმოდგენილია ფლორის და ფაუნის მრავალი ენდემური სახეობა, მათ შორის არის ქართული და კავკასიური ენდემური სახეობები. აქ მთის ტყეები ბევრგან თავდაპირველი და ხელუხლებელი სახით არის შენარჩუნებული. ამ მიმართებით საინტერესოა თეთრობის ალკვეთილი. რეგიონი ცნობილია იშვიათი სამკურნალო მცენარეების ნაირსახეობით.

სამცხე-ჯავახეთის ტერიტორიაზე ფართოფოთლოვან ტყის მასივებს ენაცვლება წინვოვანი ტყე, უფრო ზემოთ გვხვდება არყის ტყეები. ზღ.დ. 1850 მეტრს ზემოთ ალპური და სუბალპური მდელოებია.

თავთუხის თავთავები *Triticum durum*/Hard, or Durum Wheat



მდ.მტკვრის ხეობა. ასპინძა
Mtkvari River Valley, Aspindza

for up to four months (December through March) with snows often 15-20 cm deep, and 40-50 cm in the Alpine areas.

BIODIVERSITY

Samtskhe-Javakheti is noted for a wide biological diversity and high endemism, with the greatest proportion of any region of the southern Caucasus devoted to reserves and parks. These include the Borjomi-Kharagauli National Park, Javakheti National Park, Borjomi Preserved Area, Nedzvi, Ktsia-Tabatskuri and Tetrobi Nature Reserve. Many species of flora and fauna are endemic to Georgia or the South Caucasus. Primeval mountain forests have been preserved in many places, and there is a diversity of rare medicinal plants.

Throughout the territory of Samtskhe-Javakheti region broad-leaved forests are found in lower lands, with coniferous forests at higher altitudes, and birch forests even higher, with Alpine and sub-Alpine meadows at altitudes over 1850 meters.

Plant species in the Javakheti mountain steppes include Colored Fescue (*Festuca-varia* L. Poaceae) and Feather-grass (*Stipa* L.). At an altitude of 1700-2200 meters Herb-bunchgrass

ჯავახეთის ტერიტორიაზე არსებული მთის სტეპები წარმოდგენილია ველის წივანას (*Festuca-varia* L. Poaceae) და ვაციწვერას (*Stipa* L.) სახეობებით. ზღვის დონიდან 1700–2200 მ. სიმაღლეზე მთის ნაირბალახოვანი, მარცვლოვანი მდელოებია გადაჭიმული. გვხვდება სუბალპური ტყის ფრაგმენტები არყისა (*Betula litwinowii* Doluch. Betulaceae) და ვერხვის (*Populus* L. Salicaceae) სახით (კარნახის ტბის აღმოსავლეთით). ალპურ ზონაში მრავალადაა დეკა (*Rhododendron caucasicum* Pall. Ericaceae), ხოლო უფრო მაღლა — სუბნივალური ზონის სახეობები.

რეგიონში მრავალფეროვანი ჭაობისა და წყლის მცენარეულობა - ისლის (*Carex brevicolis* DC.) სახეობები, ხშირად ეს სახეობები საკმაოდ მაღალ ბალახეულობას ქმნიან.

სამკურნალო მცენარეები

ტრადიციულ მედიცინაში გამოყენებულ მცენარეთა სახეობების რიცხვი სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში დაახლოებით 200-მდეა. ადგილობრივი მოსახლეობა სამედიცინო მიზნებისათვის მცენარეთა სხვადასხვა სახეობებს იყენებს. უპირატესად ეს არის ბალახოვანი მცენარეულობა და, იშვიათად, ხეები და ბუჩქები, სოკოები და წყალმცენარეები.

ჯავახეთის ხმალა

Gladiolus dzavakheticus
Javakhetian Gladiolus or Javakhetian
Sword-lily



შეარდენი
Falco peregrinus/Peregrine Falcon

covers the meadows. Forests of subalpine Birch (*Betula litwinowii* Doluch. Betulaceae) and Aspen (*Populus* L. Salicaceae) grow to the east of Lake Kartsakhi. The Alpine zone abounds with Caucasian rhododendron (*Rhododendron caucasicum* Pall. Ericaceae) and subnival zone species grow still higher.

The region is rich with marshland and aquatic vegetation which includes grasses such as sedge species (*Carex brevicolis* DC.) that grow very high.

MEDICINAL PLANTS

Plant species used in traditional medicine in the Samtskhe-Javakheti region total about 200. The local population uses herbs and occasionally forest plants, mushrooms and algae.

წითელი დიდგულა

Sambucus tigrani/Red elder



მცენარეთა იშვიათი და ენდემური სახეობები:

RARE AND ENDEMIC PLANT SPECIES:

SCIENTIFIC NAME	GEORGIAN NAME	COMMON ENGLISH NAME
<i>Acantholimon glumaceum</i> (Jaub.& Spach) Boiss. (Plumbaginaceae)	ზღარბა (Zgarba)	Prickly thrift
<i>Aconitum nasutum</i> Fisch. ex Rechb. (Helleboraceae)	ტილჭირი (Tilchiri)	Aconite
<i>Alchemilla alexandri</i> Juz. (Asteraceae)	ფარსმანდუკი (parsmanduki)	Yarrow
<i>Alchemilla georgica</i> Juz. (Asteraceae)	ფარსმანდუკი (parsmanduki)	Yarrow
<i>Alchemilla insignis</i> Juz. (Asteraceae)	ფარსმანდუკი (parsmanduki)	Yarrow
<i>Allium cardiostemon</i> Fisch. & C.A.Mey. (Liliaceae)	ველური ნიორი (Veluri Niori)	Wild Garlic
<i>Alchemilla subsplendens</i> Bus. (Rosaceae)	მარმუჭი (Marmuchi)	lady's-mantle
<i>Anagallis arvensis</i> L. (Primulaceae)	საპოვნელა (Sapovnela)	Scarlet Pimpernel
<i>Asplenium septentrionale</i> (L.) Hoffm. (Aspleniaceae)	მასწარა (Miastsara)	Grass Fern
<i>Astragalus cicer</i> L. (=A. <i>mucronatus</i> DC.; Fabaceae)	ასტრაგალი (Astragali)	Wild Lentil
<i>Astragalus vavilovii</i> Tamamsch. & Fed. (=A. <i>klopotovskiy</i> Sosn.; Fabaceae)	ვაველოვის ასტრაგალი (Vavilovis Astragali)	Vavilov's Milk Vetch
<i>Centaurea glehnii</i> Trautv. (Asteraceae)	ლილილო (Gigilo)	Knapweed
<i>Colchicum speciosum</i> Steven (Liliaceae)	უცუნა (Utsuna)	Naked Ladies
<i>Colchicum szovitsii</i> Fisch & C.A. Mey. (Liliaceae)	შოვიცის უცუნა (Shovitsis Utsuna)	Shovitsi's Naked Ladies
<i>Corydalis erdelii</i> Zucc. (Fumariaceae)	ბუჩქისძირა (Buchkisdzira)	Corydalis
<i>Crocus speciosus</i> M. Bieb. (Iridaceae)	ზაფრანა (Zaprana)	Crocus
<i>Daphne glomerata</i> Lam. (Thymelaeaceae)	წიბა (Tsiba)	Daphne
<i>Digitalis ferruginea</i> L. (Scrophulariaceae)	ფუტკარა (Putkara)	Rusty Foxglove

<i>Ephedra procera</i> Fisch. & C.A. Mey. (Ephedraceae)	ჯორის ძუა (Joris dzua)	Ephedra
<i>Erigeron caucasicus</i> Steven (Asteraceae)	ცხენისკულა (Tsxeniskuda)	Oriental Daisy
<i>Gagea chanae</i> Grossh. (Liliaceae)	ქნას ჩიტისთავა (Qanas chitistava)	Yellow Star
<i>Gladiolus dzavakheticus</i> Eristavi (Iridaceae)	ჯავახეთის ხმალა (Javakhetis Khmala)	Gladiolus
<i>Orchis coriophora</i> L. (Orchidaceae)	ჯადვარი (Jadvari)	Orchid
<i>Papaver bracteatum</i> Lindley (= <i>P. pseudo-orientale</i> (Fedde) Medw.; Papaveraceae)	ყაყაჩო (Kakacho)	Oriental Poppy
<i>Sambucus tigranii</i> Troitzk. (Caprifoliaceae)	წითელი დიდგულა (Tsiteli Didgula)	Red Elder
<i>Scorzonera dzhawakhetica</i> Sosn. ex Grossh. (Asteraceae)	ჯავახეთის ფამფარულა (Javakhetis Pamparula)	Djavakhetian Viper's Grass
<i>Scorzonera ketzkhowelii</i> Sosn. ex Grossh. (Asteraceae)	კეცხოველის ფამფარულა (Ketskhovelis Pamparula)	Ketskholeli's Viper's Grass
<i>Scorzonera kozlowskyi</i> Sosn. ex Grossh. (Asteraceae)	კოზლოვსკის ფამფარულა (Kozlovskis Pamparula)	Kozlowski's Viper's Grass
<i>Sedum caucasicum</i> (Grossh.) Boris. (Crassulaceae)	კლდისდუმა (Kldisduma)	Caucasian Stonecrop
<i>Sempervivum caucasicum</i> Rupr. (Crassulaceae)	კლდისვაშლა (Kldisvashla)	Caucasian Sempervivum
<i>Senecio rhombifolius</i> (Adam) Sch. Bip. (Asteraceae)	ხარისშუბლა (Kharisshubla)	Groundsel
<i>Senecio subfloccosus</i> Schischk. (Asteraceae)	თავკვითელა (Tavkvitela)	Groundsel
<i>Sonchus ketzkhowelii</i> Schischk. (Asteraceae)	ლიჭა (Gicha)	Sow thistle
<i>Teucrium nuchense</i> K. Koch (Lamiaceae)	ჭარელა (Charela)	Germander
<i>Tragopogon kemulariae</i> Kuth. (Asteraceae)	ქემულარიას ფარფარა (Kemularias Parpara)	Kemularia's goatsbeard
<i>Tragopogon ketzkhowelii</i> Kuth. (Asteraceae)	კეცხოველის ფარფარა (Ketskhovelis Parpara)	Ketskhoveli's goatsbeard
<i>Tragopogon makaschwilii</i> Kuth. (Asteraceae)	მაკაშვილის ფარფარა (Makashvilis Parpara)	Makashvili's goatsbeard
<i>Verbascum georgicum</i> Benth. (Scrophulariaceae)	ქერიფკლა (Keripkla)	Georgian Mullein

ცხოველთა სამყარო

სამცხე-ჯავახეთის ტერიტორიაზე ბინადრობს ძუძუმწოვრების, ფრინველების, ქვეწარმავლებისა და ამფიბიების მრავალი სახეობა. აქ გვხვდება ზღარბი (*Erinaceus concolor*), თხუნელა (*Talpa caucasica*), კურდღელი (*Lepus europeus*), ციყვი (*Sciurus anomalus*). ტბებისა და მდინარეების სანაპიროებზე ბინადრობენ წავი (*Lutra lutra*), მაჩვი (*Meles meles*), კვერნა (*Martes martes*), დედოფალა (*Mustela nivalis*). ჯავახეთის სტეპებსა და მდელოებზე ხშირად შეხვდებით მელას (*Vulpes vulpes*), ზოგან კი ტყის კატას (*Felis silvestris caucasicus*), ფოცხვერს (*Lynx lynx*), მგელსა (*Canis lupus*) და დათვს (*Ursus arctos*).

ჯავახეთში არსებული ტბები საარსებო გარემოა გადამფრენი ფრინველებისათვის, რომელთა უმეტესობა IUCN-ის “წითელ ნუსხაშია” შეტანილი. ნაწილი — საქართველოს “წითელ ნუსხაში”, ასევე — აზიისა და აფრიკის მიგრირებად ფრინველთა შესახებ შეთანხმებაშია (AEWA) მინიშნებული. ამ ტბებზე გადის წყლისა და წყლის მახლობლად მცხოვრებ ფრინველთა სამიგრაციო გზა. ჯავახეთის ზეგანი ფრინველთა გავრცელების მნიშვნელოვანი ტერიტორიების ნუსხაშია შეტანილი.

წელიწადის სხვადასხვა დროს აქ 150-მდე სხვადასხვა სახეობის ფრინველი შეინიშნება; გვხვდება ბექობის არწივი (*Aquila heliaca*), დიდი მყივანა არწივი (*Aquila clanga*), კრავიჭამია ორბი (*Gypaetus barbatus*), კავკასიური როჭო (*Lyrurus mlokosiewiczii*), ტყის ქათამი (*Scolopax rusticola*), კავკასიური კაკაბი (*Alectoris chukar*), გნოლი (*Perdix perdix*), მწყერი (*Coturnix coturnix*), რქოსანი ტოროლა (*Eremophila alpestris*), სვაკი (*Agypius monachus*) და ფასკუნჯი (*Neophron percnopterus*). მრავლადაა შვადრენი (*Falco peregrinus*), მიმინო (*Accipiter nisus*), ძერა (*Milvus migrans*). ბევრია წყლის ფრინველი: ვარხვი (*Pelecanus crispus*), გარეული იხვი (*Anas platyrhynchos*), გარეული ბატი (*anser ferus*), რუხი წერო (*Grus grus*), ჩიბუხა, იხვი-გარიელა (*Melanitta fusca*), ლაკლაკი (*Ciconia*

FAUNA

Many species of mammals, birds, reptiles and amphibians inhabit Samtskhe-Javakheti: the Southern White-breasted Hedgehog (*Erinaceus concolor*), the Caucasian Mole (*Talpa caucasica*), the Mountain Hare (*Lepus europeus*), the Caucasian Squirrel (*Sciurus anomalus*). River and lake banks are inhabited by the Eurasian Otter (*Lutra lutra*), the European Badger (*Meles meles*), the European Marten (*Martes martes*), the Least Weasel (*Mustela nivalis*). In Javakheti steppes and meadows one can frequently encounter the Red Fox (*Vulpes vulpes*); the Wildcat (*Felis silvestris*), the Eurasian Lynx (*Lynx lynx*), the Grey Wolf (*Canis lupus*), and the European Brown Bear (*Ursus arctos*).

The Javakhetian wetlands system is habitat to migratory birds, most of which are included in the IUCN Red Book. Some are listed on the Red List of Endangered species of Georgia, as well as in the Agreement on the Conservation of African-Eurasian Migratory Waterbirds (AEWA). The migratory route or flyway of waterfowl passes over the Javakheti Plateau, which is included in the AEWA list of Important Bird Areas. Up to 150 species of birds can be observed including the Eastern Imperial Eagle (*Aquila heliaca*), the Greater Spotted Eagle (*Aquila clanga*), the Bearded

ყარყატი

Ciconia ciconia/White Stork



ciconia). ფრინველთა განსაკუთრებით დიდი ნაირსახეობაა წარმოდგენილი სეზონური გადაფერვის დროს, კერძოდ გაზაფხულზე (მარტის ბოლო — მაისის პირველი ნახევარი) და შემოდგომაზე (აგვისტოს ბოლო — ოქტომბრის პირველი ნახევარი).

ქვეწარმავლებიდან გვხვდება კავკასი-



კავკასიური სალამანდრა
Mertensiella caucasica

Caucasian salamander. Goderdzi Pass

ური ჯოჯო (*Laudakia caucasica*), გველბოკერა (*Ophisaurus apodus*), ჩვეულებრივი (*Natrix natrix*) და წყლის ანკარა (*Natrix tessellata*). ამფიბიებიდან აღსანიშნავია ენდემური კავკასიური სალამანდრა (*Mertensiella caucasica*) და კავკასიური გომბეშო (*Bufo verrucosissimus*). ასევე გავრცელებულია მცირეაზიური მურა ბაყაყი (*Rana macrocnemis*). მდინარეებსა და ტბებში ბევრია თევზის ნაირსახეობა: კალმახი (*Salmo trutta*), ხრამული (*Varicorhinus capoeta*), წვერა (*Barbus barbuis*), მურნა (*Barbus mursa*). ტბებში დომინირებს კარჩხანა (*Carassius carassius*), რომელიც სამხრეთ კავკასიისათვის უცხო სახეობად ითვლება.

რეგიონი საინტერესოა ვულკანური წარმოშობის ტბებით, ტბებში არსებული კუნძულებითა და ჭაობებით. რეგიონში მდებარეობს საქართველოში არსებული დიდი ტბების უმეტესობა: ფარავანი, ტაბანყური, სალამოს ტბა, მადათაფა, ხანჩალი, კარნახის ტბა.

რეგიონის კლიმატური პირობები განა-

Vulture (*Gypaetus barbatus*), the Caucasian Black Grouse (*Lyrurus mlokosiewiczzi*), the Eurasian Woodcock (*Scolopax rusticola*), the Chukar Partridge (*Alectoris chukar*), the Gray Partridge (*Perdix perdix*), the Common Quail (*Coturnix coturnix*), the Horned Lark (*Eremophila alpestris*), the Black Vulture (*Aegypius monachus*), the Egyptian Vulture (*Neophron percnopterus*), the Peregrine Falcon (*Falco peregrinus*), the Eurasian Sparrowhawk (*Accipiter nisus*) and the Black Kite (*Milvus migrans*). Waterfowl are numerous because they use the wetlands habitat along their migration routes: the Whale-headed Stork, the Dalmatian Pelican (*Pelecanus crispus*), the Wild Duck (*Anas platyrhynchos*), the Wild Goose (*Anser ferus*), the Common Crane (*Grus grus*), the White-wing Scoter (*Melanitta fusca*) and the European White Stork (*Ciconia ciconia*). A very wide diversity of birds is observed during migration, particularly in spring (late March to the first half of May) and in autumn (late August through the first half of October).

Reptiles in this region include the Caucasian Agama (*Laudakia caucasica*), the European Glass Lizard (*Ophisaurus apodus*), the Grasssnake (*Natrix natrix*) and the Dice Snake (*Natrix tessellata*). Noteworthy amphibians include the endemic Caucasian Salamander (*Mertensiella caucasica*) and the Caucasian Toad (*Bufo*



ნავი / *Lutra lutra* / Otter



ბატკანძერი
Gypaetus barbatus / Bearded Vulture

პირობებს მრავალფეროვან ეკოსისტემებსა და ისეთი კურორტების არსებობას, როგორც არის: სამთო-სათხილამურო კურორტი ბაკურიანი, ბალნეოლოგიური კურორტები - ბორჯომი და ლიკანი. სამცხე-ჯავახეთში მდებარეობს ასევე სამთო-კლიმატური კურორტი აბასთუმანი, რომელიც ცნობილია თავისი ასტროფიზიკური ობსერვატორიით.

verrucosissimus) as well as the Caucasian Wood Frog (*Rana macrocnemis*).

Rivers and lakes abound in diverse fish species: the Brown Trout (*Salmo trutta*), the Khramuli (*Varicorhinus capoeta*), the Common Barbel (*Barbus barbus*) and the Murtsa (*Barbus mursa*). Lakes are dominated by the Silver Crucian Carp (*Carassius carassius*), which is considered an introduced species to the South Caucasus.

The region abounds with volcanic lakes with lake islets, and swamps. Most of Georgia's largest lakes are found here and include the Paravani, Tabatskuri, Saghamo, Madatapa, Khanchali and Kartsakhi.

The region's environmental and climatic conditions have encouraged tourism resorts which offer mountain-skiing in Bakuriani, and spas with natural springs in Borjomi and Likani (where there are also famous bottled water companies). A well-known astrophysics observatory is located in the health resort of the mountainous Abastumani area.



შავნაბადას მთა
Mt. Shavnabada

ისტორია

სამცხის სახელწოდება სამხრეთ ქართული ტომის, მესხების სახელიდან (მესხი-სამესხე-სამცხე) მომდინარეობს. ჯავახეთი პირველად ურარტუს მეფის, არგიშტი I-ის წარწერაში (ძვ.წ. 785 წ.) მოიხსენიება.

ძვ. წ. IV საუკუნიდან სამცხე-ჯავახეთი ახლად შექმნილი აღმოსავლური ქართული სახელმწიფოს – იბერიის (ქართლის) სამეფოს შემადგენლობაში შედიოდა. ამ მხარეს ასევე „ზემო ქართლი“ ეწოდებოდა, ვინაიდან რეგიონი ქართლის მთავარი მდინარის, მტკვარის ზემო აუზს მოიცავდა.

ახ. წ. VIII–X საუკუნეებში სამცხე-ჯავახეთი ისტორიულ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში აღმოცენებულ ტაო-კლარჯეთის (იმავე „ქართველთა სამეფოს“) ჩრდილო პროვინციას წარმოადგენს.

ერთიანი ძლიერი ქართული ფეოდალური სახელმწიფოს არსებობის ხანაში (XI–XIII სს.) სამცხე-ჯავახეთში ქართული კულტურის მძლავრი კერა ჩამოყალიბდა.

შემდგომ ხანაში სამცხე-ჯავახეთი სხვადასხვა დამპყრობლების შემოსევის ობიექტად იქცა. ეს მხარე დიდად დაზარალდა ჯერ მონღოლების, შემდეგ ირანელთა და ოსმალთა თავდასხმების შედეგად.

XV–XVI საუკუნეებში, საქართველოს ერთიანი სამეფოს დაშლის შემდეგ, სამცხე-ჯავახეთი დამოუკიდებელი ქართული სამთავროს, სამცხე-საათაბაგოს შემადგენლობაშია.

XVI საუკუნეში სამცხე-საათაბაგო ოსმალეთმა დაიპყრო, რის შემდეგაც სამცხე-ჯავახეთი აქ შექმნილ „გურჯისტანის ვილაიეთში“ („საქართველოს რეგიონი“) გააერთიანეს და მას ოდნავ მოგვიანებით ახალციხის საფაშო ეწოდა.

ამ დროიდან, ოსმალეთის იმპერიის სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკიდან გამომდინარე, იწყება სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობის იძულებითი გამაჰმადიანება. ქართველთა დიდი ნაწილი ნელ-ნელა გამაჰმადიანდა. ნაწილმა მეზობელ ქართლისა

HISTORY

The name Samtskhe is derived from the name of a southern Georgian tribe, the Meskhs (Meskhi with ‘sa’, or ‘for’ in Georgian, which gives Sameskhe or Samtskhe). The area of Javakheti was mentioned first in 785 BC by King Argisht I of Urartu. Beginning in IV c. BC, Samtskhe-Javakheti became part of the newly established East Georgian kingdom of Iberia (Kartli). The region is also known as "Zemo (Upper) Kartli", as its territory included the upper basin of the Mtkvari River, the principal river of Kartli.

In VIII–X centuries AD, Samtskhe-Javakheti became a northern province of Tao-Klarjeti which originated in south-western Georgia.

In the era of the united strong Georgian feudal state during IX–XIII centuries, Samtskhe-Javakheti was established as a strong centre of Georgian culture. In succeeding centuries it was conquered and heavy destruction was inflicted during Mongol, then Persian and Ottoman invasions.

In XV–XVI centuries, following the breakup of the united Georgian kingdom, Samtskhe-Javakheti became an independent Georgian principality, called Samtskhe-Javakheti Saatabago, until it was subjugated to Ottoman Turkey in XVI c. The Ottomans incorporated Samtskhe-Javakheti as the "Gurjistan



და იმერეთის სამეფოებს შეაფარა თავი. მცირე ნაწილი კი ქრისტიანობის შენარჩუნების მიზნით მართლმადიდებლობიდან კათოლიკურ აღმსარებლობაზე გადადის.

XIX საუკუნის 1828–1829 წლების და შემდგომი პერიოდის (1853–56, 1877–78) რუსეთ-ოსმალეთის ომების შედეგად სამცხე-ჯავახეთი რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში ექცევა. ამ ომებში, კერძოდ ამიერკავკასიის ფრონტებზე, მიღწეული რუსეთის სამხედრო ძალების წარმატებებში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ე.წ. “ქართულმა მილიციამ” (სახალხო ლაშქარმა); ხოლო ოსმალეთისათვის ძველი საქართველოს კუთვნილი ტერიტორიების ჩამორთმევის სამართლებრივ საფუძველს შუა საუკუნეების საქართველოს სამეფოს საზღვრებისა და მისი მკვიდრი მოსახლეობის გავრცელების ისტორიული წინამძღვრები წარმოადგენდა. რუსეთ-ოსმალეთის ომების შედეგად გამაჰმადიანებული მოსახლეობის ერთი ნაწილი თურქეთში გადასახლდა. მათ ადგილას რუსულმა ხელისუფლებამ თურქეთიდან სომხური მოსახლეობა ჩამოსახლდა, ხოლო რუსეთიდან – შედარებით მცირე რაოდენობით ერთ-ერთი რუსული ქრისტიანული სექტის მიმდევრები, ე.წ. დუხობორები (ამ უკანასკნელთა ძირითადმა ნაწილმა სსრკ-ის დაშლის შემდეგ აქაურობა მიატოვა).

საქართველოს პირველი დამოუკიდებელი რესპუბლიკის ხანაში (1918–1921 წწ.) სამცხე-ჯავახეთში საქართველოს ხელი-

Vilyaet” (Georgian Province), later known as Akhaltsikhe Sapasho (Eyalet or Pashaluk in Turkish). Based on the socio-political policy of the Ottoman Empire, forcible Islamization of the Samtskhe-Javakhetian population began. A large number of the Georgians in this region gradually converted to Islam while others refused to change their religion and fled to the neighbouring kingdoms of Kartli and Imereti. A smaller number became Roman Catholic, which permitted them to avoid Islamization.

As a result of several wars during XIX c. Samtskhe-Javakheti was incorporated into the Russian Empire. The Georgian Militia played a large role in the success of the Russian army on the South-Caucasian fronts against the Ottomans. As a result of the Russian-Turkish War, part of the Islamicized Georgian population moved to Turkey. The Russian authorities



ჯაყელების ფრესკა, ზარზმის მონასტერი
Jakeli family frescoes, Zartza Monastery

სამცხე-ჯავახეთი ძველთაგანვე განთქმული იყო ოქრომჭედლობის ხელოვნებით. შუა საუკუნეებში ბექენ და ბექა ოპიზრები ქმნიდნენ საეკლესიო დანიშნულების ჭედური ხელოვნების შედეგებს. სამცხეში ეს ტრადიცია გრძელდებოდა შემდეგ საუკუნეებშიც. ქ. ახალციხის რაბათში ოქრომჭედლებთან ერთად მესპილენძეები და თითბრის ოსტატები მუშაობდნენ.

From ancient times Samtskhe-Javakheti was famous for its goldsmithery work. In the Middle Ages, Beshken and Beka Opizari, famous Georgian goldsmiths and silversmiths, produced a number of uniquely ornamented icons that set a standard for the subsequent masters. In Samtskhe, this tradition continued in the following centuries as well. In Akhaltsikhe Rabati (old town) copersmiths and brass-smiths worked together with goldsmiths.

სუფლების იურისდიქცია დამყარდა.

1922 წლიდან სამცხე-ჯავახეთი საბჭოთა კავშირში შემავალი საქართველოს მოკავშირე რესპუბლიკის ერთ-ერთი მხარეა. II მსოფლიო ომის დროს 1944 წელს საბჭოთა რეჟიმის მიერ აქ დარჩენილი მაჰმადიანი მოსახლეობა, რომლის ნაწილს ეთნიკური ქართველები – მესხები შეადგენდნენ, იძულებით იქნა შუა აზიაში გასახლებული. მათ ადგილას ორგანიზებულად ჩამოსახლეს ზემო იმერეთისა და რაჭის მთიანი სოფლების მცხოვრებნი. XX საუკუნის 80-იანი წლებიდან აქ გაჩნდა ზემო აჭარიდან გადმოსულ ეკომიგრანტთა დასახლებებიც.

კულტურული მემკვიდრეობა

სამცხე-ჯავახეთს, როგორც საქართველოს უძველეს ისტორიულ მხარეს, ქართული კულტურის აკვნასაც უწოდებენ.



replaced them with Armenians from Turkey, as well as with a small number of the Russian Christian passivist sect called Dukhobors (today many live in Canada). Most of these people left Georgia for Russia after the collapse of the Soviet Union, however.

During the years of the first Democratic Republic of Georgia (1918-1921), Samtskhe-Javakheti was again under the jurisdiction of Georgia, and then became one of the Georgian Soviet Republics of the USSR in 1922. In 1944 under Stalin, the Islamic population remaining in this region, many of whom were ethnic Georgians or Meskhs, was deported to Central Asia and replaced by forcibly removed mountain villagers from the highlands of Imereti and Racha. In the 1980s Georgians fleeing natural disasters from the highlands of Ajara settled here as well.

CULTURAL HERITAGE

Samtskhe-Javakheti, as the oldest historical region of Georgia, is also known as the cradle of Georgian culture. The region is famous for its beautiful churches and monasteries, fortresses and palaces, schools of goldsmithing and mural painting. According to ancient accounts, the great 12th century Georgian poet, Shota Rustaveli, was born in this region.

Unique masterpieces of Georgian culture were created here: manuscripts, miniatures, specimens of cloisonné enamel works and chased icons ('chased' means the engraving or embossing of metal).

*ტიბრული მინანქარი. საბარების ყდა
Cloisonné enamel Bible cover*

არქეოლოგიური გათხრების შედეგად მოპოვებული მასალების ნაწილი (ძირითადი მასალა ინახება საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ფონდში) დაცულია ახალქალაქისა და ახალციხის მუზეუმებში. აქ ასევე წარმოდგენილია მხარისთვის დამახასიათებელი ყოფისა და ეთნოგრაფიის ამსახველი მნიშვნელოვანი მასალები.

A part of the excavated archaeological material is deposited in the Akhaltsikhe and Akhalkalaki Museums, while most is deposited in the Georgian State Museum in Tbilisi. The local museums also exhibit materials illustrating the way of life and ethnography of the region

აქ იგებოდა ულამაზესი ეკლესია-მონასტრები, ციხე-დარბაზები, ვითარდებოდა ოქრომჭედლობისა და ფრესკული მხატვრობის სკოლები. არსებობს ვერსია, რომ XII საუკუნის დიდი ქართველი პოეტი შოთა რუსთაველი სწორედ ამ რეგიონიდან იყო წარმოშობით.

აქ იქმნებოდა ქართული კულტურის უნიკალური ნიმუშები: ხელნაწერები, მინიატიურები, ტიხრული მინანქრის ნიმუშები, ქედური ხატები, და სხვ.

არქეოლოგია

სამცხე-ჯავახეთის რეგიონი განსაკუთრებით საინტერესოა არქეოლოგიური თვალსაზრისით. აქ არის გამოვლენილი კაცობრიობის ისტორიის თითქმის ყველა პერიოდის ამსახველი ძეგლი. აქედან ყველაზე ძველი აღმოჩენილია ჯავახეთის პლატოზე, ზღ. დ-დან 2400 მ სიმაღლეზე – 5000 წლის წინანდელი ქვის იარაღები. გარდა ამისა, ეს რეგიონი განსაკუთრებით დანინაურებული ჩანს ბრინჯაოს ხანასა (ძვ.წ. IV ათასწლეულის შუა ხანებიდან ძვ. წ. I ათასწლეულის შუა წლებამდე) და განვითარებულ შუა საუკუნეებში (IX–XV სს).

სურთომძღვრული ძეგლები

რეგიონი გამოირჩევა ძვ. ქართული სურთომძღვრული ძეგლების სიმრავლით. აქ მრავლადაა, როგორც წინაქრისტიანული, ასევე ქრისტიანული ხანის ძეგლები, ეკლესიები და ციხე-სიმაგრეები. განსაკუთრებით შთაბეჭდავია ძვ. წ. II ათასწლეულის მეგალითური ნაგებობები და მენჰირები საროში, აბულში, შაოროში, ჭიქიანში და სხვ.

ასევე განსაკუთრებით მრავალფეროვანია ქრისტიანული ხანის ძეგლები. ესენია სამონასტრო კომპლექსები – საფარა, აგარა, ფოკა, ცალკე მდგარი ეკლესიები: ზარზმა, გავეთი, კუმურდო და სხვ.; ციხე-სიმაგრეები – აწყურის ციხე, ოქროსციხე, თმოგვის ციხე-ქალაქი, ხერთვისის ციხე; კლდეში ნაკვეთი კომპლექსები – ვარძია, ვანის ქვაბები.

ARCHAEOLOGY

Samtskhe-Javakheti is particularly interesting for its archeology. Monuments belonging to every period of human history are found on the Javakheti Plateau at 2400 m above the sea level and are approximately 5000 years old. This region seems to have been particularly advanced during the Bronze Age (from the middle of IV millennium until the middle of I Millennium BC) and developed through the medieval period (IX to XV cc).



ქარზამეთი. არქიტრავის ქვა
Architrave stone, Karzameti

ARCHITECTURAL MONUMENTS

The Samtskhe-Javakheti region is distinguished by numerous architectural monuments and is abundant in pre-Christian and Christian architectural monuments, churches and fortifications. Some of the most impressive are the megalithic structures and menhirs of Saro, Abuli, Shaori, Chikiani and many others that date back to II millennium BC.

Historical monuments of the Christian period are diverse, such as the Sapara Monastery Complex, Agara, and Poka. Churches include Zarzma, Gaveti, Kumurdo and others; fortifications include Atskuri, Okrostsikh, Tmogvi, Khertvisi; and nearby are the famous rock-cut complexes of Vardzia and Vanis Kvabebi.



მინისქვეშა სამალავი – დარანი.
ნასოფლარი ვარდისციხე
Underground shelter, called darani,
Vardistsikhe settlement

მინისქვეშა სამალავები – დარნები

მტრისაგან თავის დასაცავად ადგილობრივი მოსახლეობა ქმნიდა მინისქვეშა სამალავებს, რომელთაც დარნები ეწოდებოდა; ისინი წარმოადგენდნენ მინისქვეშა სამალავ-საცხოვრებელს, სადაც მტრის შემოსევის დროს, გარკვეული დროის მანძილზე თავს აფარებდნენ ადგილობრივი სოფლების მცხოვრებლები. მათ ჰქონდა საპაეო არხები და წყალმომარაგების ქსელი. დარნების რთული სისტემა (მინისქვეშა სოფლის სახით) განსაკუთრებით თვალსაჩინოდ არის შემონახული ვარძიის ზემოთ, ვაიოს ველებზე, სოფელ ლებისში. ასევე შესაძლებელია მინისქვეშა სამალავების ნახვა სოფელ წყორძასთან, ბაიების ციხე-კომპლექსში, სოფელ საროში, ხიზაბავრასა და თოქში, ნასოფლარ ვარდისციხეში, ასევე აბულისა და შაორის ნაგებობების შემოგარენში.

სალსური არქიტექტურა

მესხეთის სოფლებმა და ნასოფლარებმა დღემდე შემოგვინახეს უძველესი ყოფის ამსახველი მრავალი არქიტექტურული ძეგლი და საყოფაცხოვრებო ნივთი.

დარბაზული სახლი

სამცხე-ჯავახეთში ძირითადი საცხოვრებელი იყო ერთოიანი დარბაზული ტიპის ან მიწური სახლები. დარბაზული სახლი სამი

UNDERGROUND SHELTERS - DARNEBI

To hide and defend themselves from enemies, local populations built *darnebi* – underground dwellings and shelters interconnected by a complex system of tunnels. These can be visited in the Baiebi fortress complex, near the village of Tskordza, in the villages of Khizabavra, Saro and Toki, in the ancient settlement Vardistsikhe, as well as in the outskirts of the Abuli and Shaori Fortresses. The darnebi are particularly well preserved in the village of Lebisi, in the Vaio Valleys not far from Vardzia.

FOLK ARCHITECTURE

Numerous architectural monuments and household artefacts from the past have been preserved in Meskhetian villages and sites of ancient settlements. Some of these are listed below.

DARBAZI HOUSE

Most dwellings in Samtskhe-Javakheti were darbazi-type, or earthen, houses. The darbazi house had three earth-buried walls; under a single roof there was a darbazi (central room), a

დარბაზული სახლი. სოფ.სარო
Darbazi house, Saro Village



სამცხე-ჯავახეთში ძველ ქართულ სასაფლაოებზე შემორჩენილია ცხვარ-ვერძებისა და ცხენის ქანდაკებები. ქვაში გამოკვეთილი ზომორფული ქანდაკებები საფლავის ძეგლებია, სადაც ასახულია ქართული სინამდვილისთვის დამახასიათებელი მრავალი ელემენტი.

Statues of rams and horses are found in old Georgian cemeteries in Samtskhe-Javakheti. These zoomorphic figurines cut in stone served as tomb stones reflecting characteristics of the ancient Georgian way of life.

კედლით მიწაში იყო ჩაფლული. დარბაზი, ბოსელი, საბძელი, ბეღელი, მარანი – ერთ ჭერქვეშ, ჰორიზონტალურად იყო განლაგებული. დარბაზს მრავალსაფეხურიანი გუმბათოვანი გადახურვა ჰქონდა, რომელსაც გვირგვინი ეწოდებოდა. გვირგვინი ერთი მთავრდებოდა, რომელიც, საკვამურიც იყო და ამავდროულად დღის სინათლესაც ატარებდა. საცხოვრებელშივე ჰქონდათ ფურნე, ხორბლეულის შესანახი ქვით ამოშენებული სარქველიანი ორმო, რომელიც ორ ტონამდე მარცვლეულს იტევდა, აქვე იყო განლაგებული ქვის სანახელი და ქვაში ნაკვეთი ავზი ყველის შესანახად.

დარბაზული ტიპის, ერდოიანი ხალხური საცხოვრებლის ნახვა დღესაც შესაძლებელია სოფლებში – საროში, თოკში, ბარალეთში, ჭობარეთში, ზველში, ნიჯგორში, ხიზაბავრაში, აფნიაში, გოგამენში, უდვში, არალში, ვალეში. საინტერესოა ე.წ. გოგოლაძეებისა და ბერძენიძეების ჯავახური დარბაზი სოფელ ბარალეთში. მესხური ტიპის დარბაზი თბილისის ეთნოგრაფიულ მუზეუმშიც არის წარმოდგენილი.

ხალხური მედიცინა

სამცხე-ჯავახეთში ხალხური მეურნალობის მდიდარი ტრადიციები არსებობს. ადგილობრივი მოსახლეობა სამეურნალოდ იყენებდა როგორც ბუნებრივ, ისე მაგიურ-რელიგიურ საშუალებებს. საქართველოს სწორედ ამ რეგიონში იყენებდნენ ყვავილის აცრის ხალხურ მეთოდს, რომელსაც აქ ხარისჭირაშვილების საგვარეულოს წარმომადგენლები ფლობდნენ. ეს გვარი მათ დაავადების ერთ-ერთი დასახელებიდან მიიღეს. „ხარის ჭირი“ ყვავილის ერთ-ერთი სინონიმია და ამ გვარის ეტიმოლოგიაც სწორედ ამ სახელწოდებას უკავშირდება.



ვერძის ზომორფული ქანდაკება. საფლავის ქვა
Zoomorphic figurines of ram on a tombstone

cowshed, a hay-loft, a barn and a marani (wine cellar). Its central feature was a pyramidal cupola-shaped, stepped vault (gvirgvini) made of hewn logs and beams on pillars, with a central opening at the top (erdo). This served as both a window and smoke flue. The house also included an oven, or *purne*, and a granary pit covered with a stone. These held up to two tons of grain. There was a stone winepress nearby and a sink chiselled in rock, where cheese was stored.

Such houses are still found in villages like Apnia, Arali, Baraleti, Chobareti, Dzveli, Gogasheni, Khizabavra, Nijgori, Saro, Toki, Ude and Vale. Of special interest is the "Gogoladze" and "Berdzenidze" Javakhetian *darbazi* in Baraleti. A Meskhetian *darbazi* house can also be seen in the Tbilisi Open-air Ethnographic Museum.

FOLK MEDICINE

Folk medicine has had a long tradition in Samtskhe-Javakheti. Locals used both natural and magic-religious cures. This is where the traditional methods to cure smallpox through inoculation were first used by the Kharischirashvili family. They inherited their family name because the disease, "Kharis Chiri" (oxen plague) in Georgian is one of the synonyms for smallpox.

დღესასწაულები

რეგიონის მოსახლეობა დღემდე აღნიშნავს მრავალ სახალხო, რელიგიურ და საერო დღესასწაულს, რომლებიც გამოჩენილი პირების სახელებთან და ადგილობრივ ტრადიციებთან არის დაკავშირებული.

შოთაობა

სახალხო დღესასწაული (მას ასევე “პოეზიის დღესასწაულსაც” უწოდებენ).

იმართება ყოველწლიურად სოფელ რუსთავეში (ასპინძის მუნიციპალიტეტი) ოქტომბრის თვეში. ეს დღესასწაული დიდი ქართველი პოეტის შოთა რუსთაველის სახელს უკავშირდება, რომელიც, სავარაუდოდ, წარმოშობით სწორედ ამ სოფლიდან იყო.

პარძიობა

28 აგვისტოს, ღვთისმშობლის მიძინების დღეს, აქ თავს იყრის სამხრეთ საქართველოს მოსახლეობა. თითოეული სოფელი თუ სანათესავო ცალკე სუფრას შლის, დღესასწაული “ვარძიობა” იწყება ღამით, 27 აგვისტოს.

საზარობა

იმართება საფარის სამონასტრო კომპლექსში 28 აგვისტოს ღვთისმშობლობის დღეს, აგრეთვე 18 დეკემბერს წმ. საბას ხსენების დღეს.



ფესტივალი ახალციხეში
Festival in Akhaltsikhe

FOLK FESTIVALS

Many folk, religious and secular festivals and holidays are celebrated in this region, associated with the names of outstanding people and local traditions:



შალვა ახალციხელის ხსენების დღე, ქ. ახალციხე
Shalva Akhaltsikheli commemoration day, Akhaltsikhe town

SHOTA OBA

- A folk festival also known as the Festival of Poetry is held annually in October, in the village of Rustavi (Aspindza municipality) to celebrate the great Georgian poet Shota Rustaveli who, presumably, was born in this village.

VARDZIOBA

- Celebrated on 28 August, the Virgin Mary's Assumption. It brings people of South Georgia together from different villages and towns. Each village or related villagers celebrate the festival by laying a festive table (supra). Celebration of the festival begins on the night of 27 August.

SAPAROBA

- Celebrated in the Sapara Monastery on 28 August, also celebrates the Virgin Mary's Assumption. Saparoba is also celebrated on 18 December on the Feast Day of St. Saba.

BERIKAOBA

- Celebrated during a "Cheese Week" in the town of Vale, this ancient pagan folk festival celebrates fertility and rebirth. Wearing

ბერიკაობა

ყველიერის კვირაში ქ. ვალეში იმართება ბერიკაობა, ბუნების აღორძინებისა და ნაყოფიერების უძველესი ქართული თეატრალიზებული დღესასწაული. დღესასწაულს მოსახლეობა ცხოველისა და ადამიანის გამომსახველი ნაირფეროვანი ნიღბებითა და ტანსაცმლით მორთული აღნიშნავს.

ბერობანა

XVII ს-ის დასაწყისიდან ძველ მესხურ სოფლებში არალსა და უდუში იმართება. დღესასწაული აღდგომის მარხვის დაწყებამდე ერთი კვირით ადრე იწყება და მთელ კვირას გრძელდება. სოფლებში ტარდება შეჯიბრი ჭიდაობაში, მკლავჭიდაობა, ცეკვა-სა და სიმღერაში. კვირა დღეს იმართება განსაკუთრებული სარიტუალო ღონისძიება "ბერობანა", რომელშიც 90-100 კაცი მონაწილეობს.

ანთიმოზობა

იმართება ყოველი წლის 26 ივნისს სოფელ უდუში, გამოჩენილი საეკლესიო და საბრო-კოლგანის ანთიმოზ ივერიელის (ანდრია ხურციძე-მერაბიშვილის) სსოვნის აღსანიშნავად. დღესასწაული დაარსდა 2005 წელს რუმინეთის საელჩოს ინიციატივით, რადგან რუმინეთში მოძიებული მასალებით დადასტურდა, რომ ანთიმოზ ივერიელი¹ სოფელ უდის მკვიდრი ყოფილა.

შუამთობა

ძველი ქართული დღესასწაულია, რომელიც ყოველი წლის ივლისის თვის ბოლო შაბათ-კვირას იმართება, ფერსათის მთაზე საზაფხულო საძოვრებზე მყოფი მოსახლეობის მონაწილეობით. "შუამთობისას" იმართება შეჯიბრი ცხენით ჯირითში და სპორტის სხვა სახეობებში, სრულდება ცეკვები, სიმღერები და სხვა სახის გასართობი.

various masks and clothes people are imitating animals and different images.

BEROBANA

- Has been celebrated in the old Meskhetian villages of Arali and Ude since XVII c. The festival starts a week before Eastern Lent and continues for a week. Wrestling, arm-wrestling, dance and song competitions are held in the villages. A special ritual event *Berobana* takes place on Sunday, involving 90-100 people.

ANTIMOZOBA

- Held on 26 June every year in the village of Ude to commemorate the outstanding ecclesiastic and secular figure Antimoz Ivereli¹. The festival was founded in 2005 at the initiative of the Romanian Embassy as materials obtained in Romania showed that Antimoz Ivereli had been born in Ude village.

SHUAMTOBA

- An ancient Georgian festival held every year on the last weekend of July. Persati Mountain is where locals gather in the summer pastures and hold horse races and other sport competitions, dances and entertainment. A similar celebration takes place every year on the first Saturday of August in the mountains where Ude and Arali villages are located, in summer alpine grasslands near the Goderdzi Pass. People from Adigeni, Khulo, and Shuakhevi municipalities participate.

ZARZMOBA

- A traditional religious festival held every year on 11 November in the village of Zarzma on the Memorial Day for the ecclesiastic figure Serapion Zarzmeli. After a religious service in the Zarzma monastery amateur performances are held on a stage near the

1 ანთიმოზ (ანთიმ) ივერიელი – 1650-1716. მწიგნობარი, მესტამბე, განმანათლებელი, პოლიტიკური და საეკლესიო მოღვაწე. 1708 წელს ვლახეთის (რუმინეთი) მიტროპოლიტი. წარმოშობით ქართველი. დიდა ანთიმოზ ივერიელის ღვანლი ქართული სტამბის დაარსებამ.

1 Antimoz Ivereli - 1650-1716. Bibliophile, publisher, enlightener, political and religious figure. In 1708 appointed as a Metropolitan in Walachia, Romania. Georgian by origin, made a great contribution in establishing of printing-house in Georgia.

თობი ღონისძიებები.

ანალოგიური სახის დღესასწაული იმართება სოფლების უდისა და არალის მთებში, გოდერძის უღელტეხილთან მიმდებარე საზაფხულო იალაღებზე მყოფი მოსახლეობის მიერ ყოველი წლის აგვისტოს თვის პირველ შაბათს. აღნიშნულ ღონისძიებებში მონაწილეობს ადიგენის, ხულოს და შუაქევის მუნიციპალიტეტების მოსახლეობა.

ზარზმობა

სახალხო-რელიგიური დღესასწაულია და ყოველი წლის 11 ნოემბერს, საეკლესიო მოღვაწის სერაპიონ ზარზმელის ხსენების დღეს იმართება სოფ. ზარზმაში. ზარზმის მონასტერში წირვის შემდეგ მოსახლეობა მონასტრის სიახლოვეს მოწყობილ სცენაზე წარმოადგენს მხატვრულ თვითშემოქმედებას. ასევე ეწყობა გამოფენები, წარმოდგენილია სოფლის მეურნეობის პროდუქტები და მესხური ხალხური რენვის ნიმუშები.

შალვა ახალციხელის ხსენების დღე

ქართველი მხედართმთავრის — შალვა ახალციხელის საქართველოს საპატრიარქოს მიერ წმინდანად აღიარების დღე აღინიშნება ქ. ახალციხეში ყოველი წლის 30 ივნისს. დღესასწაული იმართება ახალციხის ძველი ციხის ტერიტორიაზე რაბათში (ისტორიული უბანი ქ. ახალციხეში).

monastery, along with exhibitions and fairs that sell local farm products and handicrafts.

SHALVA AKHALTSIKHELI COMMEMORATION DAY

- The day of the blessing by the Georgian Patriarchate of the Georgian military leader, Shalva Akhaltsikheli, is celebrated each year on 30 June in the town of Akhaltsikhe in the Akhaltsikhe Rabati (historical old town).

ELIOBA

- A festival celebrated every year on August 2, in the village of Andriatsminda on Mt Elia as a token of gratitude for the harvest.

JIVANOBA

- A festival established in XX century by the local Armenian population and held on the first Saturday or Sunday of July on Lake Kartsakhi in the Akhalkalaki municipality. This is when artists, writers, poets and folklore specialists gather to celebrate and recognize their work.

NINO OBA, or ST. NINO'S DAY

A holiday dedicated to Saint Nino's arrival from Cappadocia to Georgia, celebrated on 1 June in Poka Village by church officials and parish members. Orthodox Christian baptism ceremony takes place in Paravani Lake.



ელიოზა

აღინიშნება ყოველი წლის 2 აგვისტოს, სოფ. ანდრიანწმინდაში, ელიას მთაზე მოსავლის მიღებისათვის მადლიერების ნიშნად.

“ჯივანოზა“

XX საუკუნის ადგილობრივი სომეხი მოსახლეობის მიერ დაწესებული დღესასწაული. აღინიშნება ახალქალაქის მუნიციპალიტეტში კარნახის ტბაზე, სადაც იკრიბებიან ხელოვანი ადამიანები (მწერლები, პოეტები, მსახიობები, ფოლკლორისტები და სხვ.) ყოველი წლის ივლისის პირველ შაბათს ან კვირას და აწყობენ სადღესასწაულო-შემეცნებით საღამოს. ასევე, გაზაფხულობით ახალქალაქში აღინიშნავენ გაზაფხულის დღესასწაულს. ყოველი დღესასწაული მთავრდება ოჯახებში წვეულებითა და სუფრაზე მიპატივებით.

ნინოზა

პირველ ივნისს სოფელ ფოკაში აღინიშნება წმინდა ნინოს შემოსვლის დღე. ნინოზას ესწრებიან საქართველოს წმინდა სინოდის მღვდელმთავრები, სასულიერო პირები და მრევლი. ფარავნის ტბაში ტარდება ნათლობა.

გადმოცემები და ლეგენდები

ეთნოგრაფიული ყოფის ხსოვნა ცოცხლობს რეგიონის სოფლებში, სადაც ხალხის მეხსიერებაში შემონახულია ძველი ზღაპრები, გადმოცემები წყლის ღვთაებებზე და ტყისკაცებზე.

ვარძის კომპლექსის ცენტრში „თამარის წყლის“ სახელით ცნობილი წყაროა. წყალი კლდიდან ჟონავს და აუზში გროვდება. იგი წმინდა წყაროდ ითვლება და, გადმოცემის თანახმად, ამ წყლის დალევის დროს ჩაფიქრებული სურვილები აუცილებლად ასრულდება.

ნინოზა, სოფ. ფოკა
Ninooba, St. Nino's Day in Poka Village

TRADITIONS AND LEGENDS

Traditions are still alive in the region's villages in the form of old tales and legends of water deities and "wood men". In the Vardzia Cave Monastery, there is a spring known as Tamar's Water where a stream trickles from the rock into a basin. This spring is considered holy, and according to legend, wishes conceived when drinking this water will be granted.



ადგილობრივი დღესასწაული. ქ. ახალციხე
Local festival stand in the town of Akhaltsikhe

THE LEGEND OF PARAVANI LAKE

The plot of the Georgian poem "The Lad from Tavparavani" tells of a youth who waded across a wide lake every night to meet his beloved, and is similar to other legends of deities who perished for the love of a goddess. The maid lights a candle that serves as a beacon for the lad, but an evil crone plots the young man's destruction and extinguishes the candle. The youth is led astray, and the waters drown him.

ETHNOLOGICAL HERITAGE AND FARMING

Great Meskheta was an economically developed region. It was also known as the granary of Georgia since it was the country's main supplier of wheat, flax, and legumes, while the locally produced apple and wine were exported abroad. Today, the region's principal agricultural branches are grain, potato

ზარავნის ტვის ლეკანდა

ქართული ხალხური ლექსის სიუჟეტი - „თავფარავნელი ჭაბუკი“, რომელსაც ყოველ ღამე სატრფოსთან შესახვედრად ტბა უნდა გადაეცურა, ქალღმერთის სიყვარულის გამო დაღუპული ღვთაებების ლეგენდებს უახლოვდება. ქალწული ანთებულ სანთელს ტოვებს ნაპირზე, რათა ჭაბუკს გზა მიახნავლოს, მაგრამ ბოროტი დედაბრის შელოცვით სანთელი ქარიშხლის დროს ქრება. ჭაბუკი ვერ აგნებს ნაპირს და იღუპება.

ქონოლოგიური მემკვიდრეობა და მუხრანობა

დიდი მესხეთი ეკონომიკურად განვითარებულ რეგიონს წარმოადგენდა, მას საქართველოს პურის ბელელსაც უწოდებდნენ, აქ წარმოებული ხორბლით, სელით, პარკოსნებით მთელი ქვეყანა მარაგდებოდა, ხოლო ვაშლი და ღვინო უცხოეთშიც გაჰქონდათ. დღესდღეობით რეგიონში სოფლის მეურნეობის ძირითადი დარგებია მეკარტოფილეობა, მემარცვლეობა, მეხილეობა, მეცხოველეობა, მეფუტკრეობა, მცირედ არის შემორჩენილი მევენახეობა. მარცვლეული კულტურებიდან ითესება ხორბალი, ქერი, შვრია, სიმინდი, ზეთოვანი კულტურებიდან - სელი.

ხორბლის ადგილობრივი ჯიშები - ახალციხური წითელი დოლი და ჯავახეთის დიკა გადაშენების პირას არის მისული, თუმცა ბოლო პერიოდში შეიმჩნევა ადგილობრივი მოსახლეობის დაინტერესება ხორბლის ადგილობრივი ჯიშებით, რაც ამ ხორბლების განსაკუთრებული გემოვნური თვისებებით და მძიმე ბუნებრივი და კლიმატური პირობების მიმართ მდგრადობით არის განპირობებული.

პარკოსანი კულტურებიდან დღესაც თესავენ ლობიოს, ცერცვს, მუხუდოს, ცულისპირას, ოსპს. რეგიონში კარგად არის განვითარებული მეკარტოფილეობა. მეცხოველეობიდან წამყვანია მსხვილფეხა და წვრილფეხა პირუტყვის მოშენება.

ადგილობრივი მოსახლეობა რძისაგან

and fruit growing, cattle breeding, beekeeping; vineyards and winemaking - on a limited scale. Cereals cultivated here include wheat, barley, oats, maize and flax. The influence of Samtskhe-Javakheti's multicultural history remains evident in its foods.

Legumes currently cultivated include haricot bean, fava-bean, chickpea, grass pea and lentil; also potatoes are a well-known crop in the region. In addition to livestock breeding, dairy products have been developed. Milk is used for such cheeses as *guda* (sheep cheese), *chechili* (a brined string cow cheese) and *tenili* which is a mixed *sulguni* (mozzarella-type cheese) and cream.

Local wheat species - Akhaltsikhe Tsiteli Doli and Javakhetian Dika - are critically endangered, although there is an increased interest in these species locally as they have exceptional taste and resistance to severe climatic conditions.

Samtskhe-Javakheti is known for dishes using local cereal crops. A *purne* (bread oven) holds a special place in Samtskhe-Javakheti homes and is used to bake a variety of breads including *lavashi* (a soft, paper-thin flatbread), *shoti* (Meskhetian holed bread), *kakala* (round bread made by dividing the dough into round pieces and cooking them on a thick stone), and *somin* (*somun* in Turkish is bread baked on a moderate fire and noted for keeping its freshness



ტენილი ყველი
Tenili cheese

ამზადებს ყველის ნაირსახეობას: გუდის ყველს, ჩეჩილს, ტენილს და სხვ.

სამცხე-ჯავახეთი ოდიტგანვე განთქმული იყო პურეული კერძების მრავალსახეობით, ადგილობრივი მოსახლეობა მარცვლეულიდან ამზადებს სხვადასხვა ადგილობრივ საკვებს, მაგ., ხორბლისაგან აცხოზენ სხვადასხვა სახის პურს, ფურნეს სამცხე-ჯავახეთში განსაკუთრებული ადგილი ეჭირა, ფურნეში თანმიმდევრობით ცხებოდა – დიდი ლავაში, შოთი (მესხური გახვრეტილი პური), კაკალა (მრგვალი, ნაზუქის სიდიდის პური), ბოლოს კი, დიდხანს, ნელ ცეცხლზე ცხებოდა სომინი, რომელიც სხვა პურებისგან განსხვავებით უფრო დიდხანს ინახებოდა.

ცომეულისაგან ასევე ამზადებდნენ სხვადასხვა სახის კერძებს, მაგ.: თათარბერაგს (გაბრტყელებული ცომი, რომელსაც პეპლების ფორმას აძლევენ, ხარშავენ მარილიან მდულარე წყალში, ამოღების შემდეგ უმატებენ მანონს, ნიორს, ერბოში შემწვარ ხახვს), ბიშს, ფათირბიშს (ზეთში ან ერბოში წვავენ ცომს), ლუხუმს (ზეთში ან ერბოში წვავენ ჰაეროვან, მრგვალი ფორმის ცომის მასას), ყათმარს (5 ფენა ცომს ამზადებენ, ფენებს შუა ერბოს უსვამენ, კიდეებს კრავენ და ლუმელში აცხოზენ), სირონს (საჯჯზე გამომცხვარ, გაუღვივებელ, თხელი ცომის ფენას (უხას)

longer). Dough was also used in cooking other local dishes such as *tatarberagi* which is a flattened dough shaped like a butterfly and boiled in salty water, eaten with the addition of *matsoni* (yogurt), garlic, and onion roasted in melted butter; *bishi* and *fatirbishi* (dough fried in oil or cooked in melted butter); *lukhumi* (round pieces of soufflé-like paste roasted in oil or melted butter); *katmar*, a five-layer rolled butter pastry similar to Georgian *kada*; *sironi*, which are Meskhetian noodles eaten with *matsoni*. Another dough-based food is home-made macaroni, called *erishta* and *makarlama*.

A traditional Meskhetian dish is *khinkali*,



მესხური ფურნე
Meskhetian purne or bread oven

მესხური ფურნე აგურის ან ქვის ნაგებობაა. შიგნიდან აქვს ბრტყელი ზედაპირი, რომელიც შეკრულია თალით. წინა მხარეს მდებარე ცომის შესადები ჭრილი იხურება რკინის საგანგებო ფირფიტით. იქვე ჩირალული (სანათური), საიდანაც იდება შუშა. ხოლო ოდნავ ზემოთ მოთავსებულია პატარა ღიად დატოვებული საჭაერო (სუნდო), რომელიც ქვით იხურება და უზრუნველყოფს პურის თანაბრად ცხობას. თავიდან შუშას აწყობენ ფურნის ცენტრში, როცა კარგად ჩაინვება, ნაკვერცხალი იშლება მთლიან ზედაპირზე, შემდეგ ზედაპირი სრულიად თავისუფლდება ნაკვერცხლისაგან და ინმინდება საგველათი (ჯოხზე დახვეული სველი ტილოს ნაჭერი). ცომის გუნდა ფურნეში შეაქვთ სპეციალური ხის ნიჩბით.

A Meskhetian purne (bread oven) is constructed of brick or stone. The inside surface is flat and the oven's roof is vaulted. The front opening, through which the dough is placed in the oven, closes with an iron plate. Wood is fed to the fire from the front. First, firewood is placed in the centre of the oven and burnt to ashes which are raked out. The surface is cleaned with a wet rag on a stick then the ball of dough is inserted with a long-handled wooden spatula.

გადაახვევენ და რგოლებად დაჭრიან, რგოლებს ბრტყლად ჩააწყობენ ტაფაში, ზემოდან მოასხამენ მანონს და გამდნარ ერბოს, ცოტა ხანს აჩერებენ თბილად).

ცომისგან ასევე ამზადებენ ერიშტას (ვინრო, ზოლებისმაგვარ ნაჭრებად დაჭრილ, ფურნეში გამოშრობულ ცომს დაასხამენ მდულარე წყალს, გადანურავენ, ზემოდან მოასხამენ გამდნარ ერბოს და მანონს) და მაკარლამას (მოხარშული ცომის ნაჭრებს კარგად გადანურავენ, აყრიან ერბოში მოხარკულ ხახვს და გახეილ ყველს).

მესხეთში ტრადიციულად მზადდებოდა ბატის ხორცის ხინკალი, რომლის მოსამზადებლად ბატის აპოხტს (გამომშრალი ხორცი) იყენებდნენ, შეაზავებდნენ მხოლოდ პილპილით და მომცრო ზომის ხინკალს ახვევდნენ, რომელიც ორთქლზე იხარშებოდა.

თუთისაგან ხდიან არაყს, ამზადებენ ტყლაპს, ფელამუშს, ჩირს, ბაქმავს (თუთის წვენი დაღლილით მიღებული ტკბილი ბლანტი მასა).

ჭანჭურისგან ამზადებენ არაყს, ტყლაპს, ფელვერდას (ჭანჭურის ჯემი), ჩირს, ხოლო მისი წვენიდან ნიგვზიან ჩურჩხელას. ამ პროდუქტების ყიდვა დღესაც შეიძლება ვარძიისკენ მიმავალ გზაზე, სოფელ ნიჯგორსა და ხერთვისში.

მეფუტკრეობა რეგიონის ერთ-ერთი წამყვანი დარგია. ცნობილია აქაური ალპური მდელოების მაღალი ხარისხის თაფლი.

რეგიონში ტრადიციულად ითესებოდა სელი და, ქსოვილთან ერთად, მზადდებოდა სელის ზეთი. ზეთი აქ ადრეული პე-



თუთის ნაყოფი. ასპინძა
Mulberry tree in Aspindza

ravioli-like boiled dumplings found all over Georgia, but here stuffed with *apokhti* (goose meat cured and dried), seasoned with pepper and steamed.

Mulberry is distilled to make vodka and also to make *tklapi* ("fruit leather"), *pelamushi* (fruit juice pudding), *chiri* (dried fruit) and *bakmazi* (boiled-down mulberry). Vodka is also made from *chanchuri* plums while *tklapi*, *pelverda* (jam), *chiri*, can also be made from these plums and used to create walnut *churchkheldas*, a nutritious dried juice product containing walnuts, somewhat resembling candles hung to dry. All these products can



რიოდიდან საკულტო მსახურებისთვისაც გამოიყენებოდა. ზეთსახდელი ქვეები - გელაზები ახლაც შემორჩენილია სამცხე-ჯავახეთის სოფლებსა და ნასოფლარებში.

სელის კულტურა დღესდღეობით დაინწყებას მიეცა, მას თითქმის აღარავინ ანარმოებს, მხოლოდ რამდენიმე ათეული ოჯახი თესავს სელს ზეთის მისაღებად.

მესხეთში დღემდეა შემორჩენილი ძველი, ადგილობრივი ვაშლის ჯიშები (*Malus domestica*), რომლებიც განსაკუთრებული გემოთი და სურნელებით გამოირჩევიან, ესენია: თურაშული, აბილაური, შაქარნაბადა, მეფის ვაშლი, მზის სხივი, მსუქანა, რაკრაკა, რძევაშლი და სხვ.

რეგიონში მოპოვებული არქეოლოგიური ნიმუშები და გაქვავებული ყურძნის ნიჟნები საქართველოში ღვინის კულტურის დაახლოებით 7000 წლის წინათ არსებობას ადასტურებს.

„...მესხები მარჯვე მინის მუშები არიან და იქ ბევრი ვენახიც არის“, – მოგვითხრობს ბიზანტიელი ისტორიკოსი პროკოპი კესარიელი (VI ს).

მევენახეობა-მელვინეობას დიდი მესხეთის ყოფაში განსაკუთრებული ადგილი ეკავა, ამას ადასტურებს კლდეში ნაკვეთი მარნები, ქვისაგან გამოკვეთილი საწნახლები, ვაზის მესხური ჯიშები. ჯავახეთში დღემდე მრავლადაა შემორჩენილი ქვისგან ნაგები ტერასები, რომლებიც სამცხე-ჯავახეთში ოდითგანვე გამოიყენებოდა ნიადაგის ეროზიის შესაჩერებლად, ძველად ვენახი და ხეხილის ბაღები სწორედ ასეთ ტერასებზე იყო გაშენებული.

„ელკანას“ საცდელ-სადემონსტრაციო ნაკვეთი სოფელ ნსნისში

სამცხე-ჯავახეთი ერთ-ერთი უნიკალური რეგიონია კულტურულ მცენარეთა ბიომრავალფეროვნების თვალსაზრისით. სწორედ ამიტომ შეიქმნა „ელკანას“ საცდელ-სადემონსტრაციო ნაკვეთი ამ რეგიონში. ამ ნაკვეთის შექმნის მიზანია



საშემოდგომო ხვნა. სოფ. ხეოთი
Autumn ploughing in Kheoti village

ბე bought on the road leading to Vardzia, in Nijgori and Khertvisi villages.

Apiculture is common and local honey from the flowers of alpine meadows is well-known for its quality and taste.

Ancient local apple varieties (*Malus domestica*) distinguished by their special taste and aroma include *turashauli*, *abilauri*, *shakarnabada*, *mepis vashli*, *mzis skhivi*, *msukana*, *rakraka*, *rdzeshvli*, and others still grown in Meskheti.

Archaeological finds in the region include grape seeds. This testifies to well-developed winemaking practices in Georgia as long as 7,000 years ago. „...Meskhetians are skilful farmers and the locality abounds in vineyards“, states the Byzantine historian Procopius of Caesarea (VI c). Tending vineyards and winemaking held a special place in Great Meskheti where we still find *marani*, or wine cellars in caves, stone wine-presses, and local grape varieties. Ancient stone terraces were used in Javakheti to combat soil erosion, and these permitted the inhabitants to cultivate vineyards and orchards.

ELKANA'S DEMONSTRATION PLOT IN TSNISI VILLAGE

Santskhe-Javakheti is a region unique for its diversity of cultivated plants. For this reason, Elkana chose to make demonstration plots here to collect and save the region's cultural plants and old species.

Elkana's demonstration plot is located near the Akhaltsikhe-Tbilisi Highway in the village of Tsnisi, six km from Akhaltsikhe. The plot specializes in indigenous varieties of cereals and legumes, fruit and vine. Visitors can see

ტერასები. ახალციხის მუნიციპალიტეტი
Terraces, Akhaltsikhe municipality

რეგიონში შემორჩენილი კულტურული მცენარეების შეკრება, ნაკვეთებზე განთავსება, გამრავლება და პოპულარიზაცია.

ასოციაცია "ელკანას" საცდელ-სადემონსტრაციო ნაკვეთი ახალციხე-თბილისის გზატკეცილთან, ახალციხიდან 6 კმ-ის დაშორებით, სოფელ წნისში მდებარეობს.

ნაკვეთზე ითესება და მრავლდება მარცვლოვანი და პარკოსანი კულტურების, ხეხილისა და ვაზის ადგილობრივი ჯიშები.

აქ მოსულ სტუმარს საშუალება ეძლევა საკუთარი თვალთ იხილოს ის მარცვლოვნები, რომელთაც ოდითგანვე თესავდა ქართველი გლეხი და მათი ფქვილისაგან გემრიელ და სურნელოვან პურს აცხობდა, ასეთებია: ახალციხური წითელი დოლი (*Triticum aestivum var. ferrugineum*), ჯავახეთის დიკა (*Triticum carthlicum var. rubiginosum*), ქერშველი (*Hordeum vulgare var. nudum*), შავფხა (*Triticum durum var. apulicum*).

საქართველოში ოდითგანვე გავრცელებული პარკოსნები, რომლებიც დღეს ლობიო ჩანაცვლა, სწორედ „ელკანას“ საცდელ ნაკვეთზე იქნა აღდგენილი და გამრავლებული, აქ ითესება მუხუდო (*Cicer arietinum*), ცერცვი (*Vicia faba*), ცულისპირა (*Lathyrus sativus*), ოსპი (*Lens culinaris*), ძაძა (*Vigna unguiculata*), ამ პარკოსნებისაგან მზადდება გემრიელი კერძები: ცერცვის ბაკლა, მუხუდოს სისირი, ცულისპირას შეჭამანდი და სხვ. ამ კულტურების შეძენა მსურველებს უკვე შეუძლიათ სუპერმარკეტებში.

ზეთოვანი კულტურა სელი (*Linum usitatissimum*), რომელიც რეგიონში საუკუნეების მანძილზე დიდი რაოდენობით ითესებოდა, დღესდღეობით გადაშენების პირას არის მისული, აქ „ელკანას“ ნაკვეთზე შეიძლება როგორც სელის ნათესის ნახვა, ასევე მისგან გამოწურული ზეთის დაგემოვნება.

სამცხე-ჯავახეთი მდიდარია ხეხილისა და ვაზის ადგილობრივი ჯიშებით.

დამატებითი ინფორმაციისათვის მიმართეთ ასოციაცია „ელკანას“ რეგიონალურ

grain crops sown in the region by local farmers since ancient times and taste the aromatic breads baked with flour from Akhaltsikhuri (Meskhetian) Tsiteli Doli (*Triticum aestivum var. ferugineum*), Javakheti Dika (*Triticum carthlicum var. rubiginosum*), naked barley Kershveli (*Hordeum vulgare var. nudum*) and Georgian durum wheat,



„ელკანას“ საცდელ-სადემონსტრაციო ნაკვეთი. სოფ. წნისი
Elkana's demonstration plot, Tsnisi village

Shavpkha (*Triticum durum var. apulicum*).

Legumes formerly cultivated in Georgia have been replaced by haricot beans, yet in this region ancient varieties of legumes have been preserved and can be found on the plot of Tsnisi and are now available in Georgian supermarkets. These include chickpea (*Cicer arietinum*), fava beans (*Vicia faba*), grass peas (*Lathyrus sativus*), lentils (*Lens culinaris*) and cowpeas (*Vigna unguiculata*). Delicious dishes include the fava bean *bakla*, chickpea *sisiri* (a gruel), grass pea meal and others.

Flax was traditionally grown in the region for producing linen and for oil, sometimes used during religious services. Ancient oil millstones or *gelazi* are still found in some villages and sites of ancient settlements in Samtskhe-Javakheti. Flax growing has almost disappeared yet a few families still grow it for oil. The oil-bearing flax plant (*Linum usitatissimum*) is rare today but visitors can find this crop growing and taste the nutritious oil from locally grown flax in the El-

ოფისის სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში.

მისამართი: ქალაქი ახალციხე, შალვა ახალციხელის №9, ტელ: +995 790 50 67 76, +995 365 22 02 46

ელ. ფოსტა: farezi@elkana.org.ge;

ვებგვერდი: www.elkana.org.ge

როგორ მოხვედით რეგიონში

დედაქალაქიდან რეგიონში მოხვედრა შესაძლებელია სამი გზით:

- თბილისი - მანგლისი - წალკა - ნინოწმინდა - ახალქალაქი: 187 კმ.
- თბილისი - ხაშური - ბორჯომი - ახალციხე - ახალქალაქი: 290 კმ.
- თბილისი - ხაშური - ბორჯომი - ბაკურიანი - ტაბანყური - ახალქალაქი: 250 კმ. (მხოლოდ მაღალი გამავლობის მანქანით).

რეგიონში გამგზავრება შესაძლებელია საზოგადოებრივი ტრანსპორტით (მიკროავტობუსი, ავტობუსი, მატარებელი, ტაქსი) საქართველოს ნებისმიერი დიდი ქალაქიდან.

მიკროავტობუსები თბილისიდან ყოველ ნახევარ საათში გადიან ბორჯომის, ბაკურიანის, ასპინძის, ახალციხის, ვალეს, ახალქალაქის, ნინოწმინდის, ადიგენისა და აბასთუმნის მიმართულებით.

მატარებლით შესაძლებელია ბორჯომამდე ჩასვლა.

ავტოსადგომები

დედაქალაქი:

თბილისი, ცოტნე დადიანის ქუჩა №2

ტელ: (+995 32) 2 18 05 67

დიდუბის ავტოსადგომი:

თბილისი, კარალეთის ქუჩა №4

ტელ: (+995 32) 2 34 49 24

მიკროავტობუსის პირველი რეისი — დილის 08.00 საათზე გადის.

ბილეთის ღირებულება 12–16 ლარია (მანძილის მიხედვით).

მატარებელი

თბილისის ცენტრალური რკინიგზის სადგური/ცნობათა ბიურო

kana plot.

Samtskhe-Javakheti is rich in local varieties of fruit, including grapes.

For additional information contact Elkana's regional office in Samtskhe-Javakheti at: 9 Shalva Akhaltsikheli St., Akhaltsikhe.

Tel: +995 790 50 67 76, +995 365 22 02 46;

farezi@elkana.org.ge; www.elkana.org.ge.

GETTING TO THE REGION

There are three main roads to the region from Tbilisi:

- Tbilisi – Manglisi – Tsalka – Ninotsminda – Akhalkalaki: 187 km.
- Tbilisi – Khashuri – Borjomi – Akhaltsikhe – Akhalkalaki: 290 km.
- Tbilisi – Khashuri – Borjomi – Bakuriani – Tabatskuri – Akhalkalaki: 250 km (only by 4x4 vehicle).

Public transport connects (minibus, bus, train, taxi) all large towns of Georgia with the region.

Minibuses leave Tbilisi for Borjomi, Bakuriani, Aspindza, Akhaltsikhe, Vale, Akhalkalaki, Ninotsminda, Adigeni, and Abashtumani every half hour.

Train leaves Tbilisi for Borjomi twice per day.

AUTOSTATIONS

DEDAKALAKI:

2 Tsotne Dadiani St., Tbilisi

Tel: (+995 32) 2 18 05 67

DIDUBE BUS STATION:

4 Karaleti St., Tbilisi

Tel: (+995 32) 2 34 49 24

First minibus departs at 08:00 AM

Fare – GEL 12-16

(depending on distance)

RAIL TRAVEL

Tbilisi Central Railway Station/information bureau

2 Railway Station St.

Route: Tbilisi-Borjomi

ვაგზლის ქუჩა №2
 მარშრუტი: თბილისი – ბორჯომი
 გასვლა: ყოველდღიური
 ტელ: (+995 32) 2 19 95 95, 2 19 92 92
 ვებგვერდი: www.railway.ge

ბილეთების დაჯავშნა
 ტელ: (+995 32) 2 19 90 10

მგზავრობასთან დაკავშირებით ნებისმიერი ინფორმაციის მისაღებად დარეკეთ 24-საათიან საინფორმაციო სამსახურის ნომერზე (+995 32) 13 31

Departure: every day
 Tel: (+995 32) 2 19 95 95, 2 19 92 92
 www.railway.ge

Ticket reservation (+995 32) 2 19 90 10

24 hour passenger informatin center and hotline (+995 32) 13 31

2012 წლის თბილისი — ბორჯომის მატარებლის განრიგი 03.02.12-დან

2012 Schedule of Tbilisi – Borjomi Train from 03.02.12

№	მიმართულება Direction	გასვლა Departure	ჩასვლა Arrival	შენიშვნა Note
618/617	თბილისი - ბორჯომი Tbilisi - Borjomi	6:40	9:42	ყოველდღიური Daily
618/617	ბორჯომი - თბილისი Borjomi – Tbilisi	16:40	21:45	ყოველდღიური Daily
686/685	თბილისი - ბორჯომი Tbilisi - Borjomi	16:40	21:25	ყოველდღიური Daily
686/685	ბორჯომი - თბილისი Borjomi – Tbilisi	7:00	12:05	ყოველდღიური Daily

ახალციხის მუნიციპალიტეტი

საფარის სამონასტრო კომპლექსი
Sapara Monastery



AKHALTSIKHE
MUNICIPALITY

ახალციხის მუნიციპალიტეტი

AKHALTSIKHE MUNICIPALITY



გეოგრაფიული მდებარეობა

ახალციხის მუნიციპალიტეტს ჩრდილოეთით ესაზღვრება ხარაგაულის და ბლდათის, აღმოსავლეთით ბორჯომის და ასპინძის, ხოლო დასავლეთით — ადიგენის მუნიციპალიტეტები, რეგიონის სამხრეთის საზღვარი ემთხვევა საქართველო-თურქეთის სახელმწიფო საზღვარს. ქალაქი ახალციხე მთელი სამცხე-ჯავახეთის ადმინისტრაციული ცენტრია. გაშენებულია მდ. ფოცხოვის ორივე ნაპირზე.

ახალციხის მუნიციპალიტეტში გადის სომხეთიდან და თურქეთიდან მომავალი გზები, მუნიციპალიტეტი აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკას უკავშირდება გოდერძის უღელტეხილით. მანძილი:

- თბილისიდან ახალციხემდე ბორჯომის გავლით – 210 კმ
- ბათუმიდან ახალციხემდე გოდერძის უღელტეხილის გავლით – 168 კმ
- სომხეთის საზღვრიდან (ნინოწმინდის სასაზღვრო გამშვები პუნქტი) ახალ-

GEOGRAPHICAL LOCATION

The Akhaltsikhe Municipality borders those of Kharagauli and Baghdati in the north, Borjomi and Aspindza in the east, and Adigeni in the west. The southern border of the region coincides with the Georgia-Turkey border. The town of Akhaltsikhe is the administrative centre of the Samtskhe-Javakheti region, and is built along the banks of the Potskhovi River.

Roads from Armenia and Turkey cross the Akhaltsikhe Municipality, which connects with the Autonomous Republic of Ajara by the Goderdzi Pass. Distances:

- From Tbilisi to Akhaltsikhe via Borjomi: 210 km
- From Batumi: 168 km (via Goderdzi Pass)
- From the Armenian border (Ninotsminda border crossing point): 89 km
- From the Turkish border (Vale border crossing point): 18 km

ციხემდე – 89 კმ

- თურქეთის საზღვრიდან (ვალეს სასაზღვრო გამშვები პუნქტი) ახალციხემდე – 18 კმ.

როგორ მოხვდეთ

გამგზავრება შესაძლებელია საზოგადოებრივი ტრანსპორტით (მიკროავტობუსი, ავტობუსი, მატარებელი, ტაქსი) საქართველოს ნებისმიერი დიდი ქალაქიდან.

მატარებელი

ავტოსადგურები და მატარებლის განრიგი, გვ. 35-36.

გუნაბრივი პირობები

ახალციხის მუნიციპალიტეტი ქვაბულში მდებარეობს, რის გამოც შემოჭრილი ჰაერის მასების ეფექტი შესუსტებულია, ნალექი უმნიშვნელოა და ჰავა მშრალი. დღე-ღამის განმავლობაში არ შეიმჩნევა ტემპერატურის დიდი მერყეობა. საშუალო წლიური ტემპერატურაა +9.2°C. საშუალო ტემპერატურა ნულს ქვემოთ მხოლოდ ზამთრის თვეებშია. ზაფხულში საშუალო თვიური ტემპერატურაა +19°C.

ტერიტორია 1010 კვ.კმ-ია, აქედან 40% სასოფლო-სამეურნეო სავარგულია.

მუნიციპალიტეტში მიედინება მტკვარი, რომლის მთავარი შენაკადებია მდინარეები ფოცხოვი და ურაველი.

მოსახლეობის 60% ქართველია, 39% – სომეხი და 1% – სხვადასხვა ეროვნებები (რუსები, ბერძნები, ოსები).

ღირსანდონაობები

მუნიციპალიტეტში მრავალი საინტერესო ძეგლია, რომელთაგან, განსაკუთრებით აღსანიშნავია: საფარის მონასტერი, ენთელის ქვაკაცი (მეგალითური ძეგლი) და აგარის სამონასტრო კომპლექსი, ბაიების კლდეში ნაკვეთი ციხე, ანყურის ციხე, ახალციხის რაბათი (სიტყვა რაბათი არაბული წარმოშობისაა, რომელშიც იგულისხმება ციხის მიმდებარე ტერიტორიაზე არსებული გამაგრებული გეოგრაფიული

GETTING TO AKHALTSIKHE MUNICIPALITY

By public conveyances (minibuses, buses, railway, taxi) from any large town of Georgia.

RAIL TRAVEL

Autostations and Rail travel page 35-36.

NATURAL CONDITIONS

The Akhaltsikhe Municipality is located in a geographic depression which causes a lessening of air masses and low precipitation. The climate is dry and there are few significant temperature fluctuations observed during the day. The mean annual temperature is +9.2°C and 19-20° C in summer.

The area totals 1,010 km², of which 40% is cropland. The main river flowing through the municipality is the Mtkvari (Kura) with its tributaries Potskhovi and Uraveli. The ethnic composition of the municipality is Georgian - 60%, Armenian - 39%, other (Russian, Greek, Ossetian) - 1%.



მხლის გამოსახულება ქვაზე. ბაიების ციხე
Sword cut in stone, Baiebi Baiebi Fortress

POINTS OF INTEREST

This municipality offers many interesting monuments such as the Sapara monastery, Enteli Stoneman (megalithic monument), Agara Monastery, Baiebi Cave Fortress, Atskuri Fortress, Akhaltsikhe Rabati (*rabati* is of Arabic origin and means a fortified geographical point with civil population adjoin-

პუნქტი სამოქალაქო მოსახლეობით). რაბათი ქალაქის ისტორიული ცენტრია, სადაც განთავსებულია ეროვნული მუზეუმი.

რეგიონში ჩასული სტუმრისთვის ასევე საინტერესო იქნება შემდეგი ძეგლებიც: ბიეთის ტაძრის ნანგრევები, ორცეფის ციხე, თისელის ეკლესია და ციხე-სიმაგრე, ხეთის ეკლესია, წყორძის ეკლესია, ღრომის წმ. თევდორეს ეკლესია.

საფარის სამონასტრო კომპლექსი

საფარა ახალციხის სამხრეთ-აღმოსავლეთით 10 კმ-ზე მდებარეობს. ახალციხიდან გადასახვევია სოფელი ღრელის მიმართულებით და გრძელდება სოფლის გავლით მონასტრამდე. იგი ფიჭვისა და ფოთლოვანი ტყით გარშემორტყმული ღრმა ხეობას გადაჰყურებს; კომპლექსის მთავარი ნაგებობა - წმინდა საბას სახელობის ტაძარი სწორედ ამ ხევის პირას დგას კლდოვან კონცხზე. ტაძარს გარს ერტყმის სხვა უფრო მცირე ეკლესიები. აქედან აღმოსავლეთით მოჩანს მდინარე ურაველის ხეობა, უფრო მოშორებით კი მდინარე ფოცხოვისა და მტკვრის შეყრის ადგილი, სოფელ წნისთან მდებარე ციკაბო კლდეები.

საფარა — სამცხის ათაბაგთა რეზიდენცია — თავის დროზე მძლავრ სიმაგრეს წარმოადგენდა, ეს დღესაც იგრძნობა, სამონასტრო ანსამბლის უკან ახლაც დგას ძველი ციხის გოდოლი, მოჩანს იმ გალავნის ნანგრევები, რომელიც რეზიდენციას და მონასტერს გარს ერტყმოდა და იცავდა.

საფარის ანსამბლში შედის სხვადასხვა ეპოქის რამდენიმე ნაგებობა, მათ შორის უძველესია ღვთისმშობლის მიძინების ტაძარი, რომელიც საგარაუდოდ X საუკუნეშია აგებული, წმინდა საბას ეკლესია კი XIII საუკუნის ძეგლია. ეკლესია შეაკეთეს და მთლიანად მოხატეს სამცხის ათაბაგის - ბექას შვილების თაოსნობით XIV ს-ის I ნახევარში. ტაძრის მხატვრობა თუმცა დაზიანებულია, მაგრამ სამხ. კედელზე კარგად განირჩევა ჯაყელთა ოჯახის წევრების გამოსახულებები. აქ წარმოდგენილია საბა, ანუ სარგის ათაბაგი, ეკლესიის მშენებელი — ბექა მანდატურთუხუცესი,

ing the fortress territory.) Rabati now signifies a historical center where the national museum is located.

Other monuments include the Bieti Temple ruins, the Ortsepi Fortress, the Tiseli Church and Fortress, Kheoti Church, Tskordza Church, and St. Theodore or Ghromi Church.

SAPARA MONASTERY

Sapara is located 10 km to the southeast of Akhaltsikhe in a deep gorge surrounded by coniferous and deciduous forests. There is a turning in the town of Akhaltsikhe, which leads to Ghreli village and continues towards the Sapara Monastery. The principal building of the complex - St. Saba's church - stands on the edge of a cliff facing the gorge. The church is surrounded by other smaller churches. The Uraveli River valley can be seen from here, as can the confluence of the Mtkvari and Potskhovi Rivers and the steep rocks of the village of Tsnisi.

Sapara – the summer residence of Samtskhe rulers, served earlier as a stronghold, which is evident even today: the old fortress watchtower still stands behind the monastery ensemble; one can see the ruins of the wall that surrounded and defended the residence and monastery. The Sapara ensemble includes several buildings from different epochs. The oldest is the Church of the Assumption of Mary, built presumably in X c. St. Saba's Church dates back to XIII c and was repaired and fully redecorated in the first half of XIV c according to the will of the sons of Beka, a Samtskhe Atabagi, or "ruler". Although the church murals are damaged, portraits of the Jakeli family members are discernable on the southern wall of the church. These include Saba, or Sargis Atabagi, the church building donor – Beka Mandaturtukhutseli (Chancellor of the Interior) with a miniature church in his hands, and his sons – Sargis II and Kvarkvare.

During the Russian tsarist rule, the frescoes were repainted in oil so the original mural paintings could not be restored. The

ეკლესიის მოდელით ხელში, და მისი ვაუჭები – სარგის II და ყვარყვარე. გადმოცემის თანახმად, XIII-XIV სს-ში სამონასტრო კომპლექსში 12 ეკლესია და სალოცავი შედიოდა. დღეს კომპლექსში წარმოდგენილია: წმინდა საბას სახელობის ტაძარი (XIII ს), მის გვერდით მდგარი ღვთისმშობლის მიძინების ეკლესია (IX-X სს) და წმ. გიორგის ეკლესია (XIV-XVსს), სამრეკლო და პატარა სალოცველოები. XIII საუკუნის პირველ ნახევარში ჯაყვლებმა - სამცხის მმართველებმა, საფარა თავიანთ რეზიდენციად და საგვარეულო საძვალედ გამოაცხადეს, ამ პერიოდში ააგეს საფარის მთავარი ნაგებობა – წმ. საბას ტაძარი. 1988 წელს კვლავ განახლდა სამონასტრო ცხოვრება, ფრესკების ნაწილობრივი აღდგენა მოხერხდა. ამჟამად აქ მოქმედი მამათა მონასტერია.

აგარის სამონასტრო კომპლექსი

საფარის შემდეგ ურავლის ხეობაში ყველაზე მნიშვნელოვან ძეგლად აგარის სამონასტრო კომპლექსი შეიძლება ჩაითვალოს, რომელიც სავარაუდოდ X-XI საუკუნეებში უნდა იყოს აგებული. აგარის მონასტერი ურავლის ხეობის ბოლოში ნასოფლარ ენთელის მახლობლად მდებარეობს. ახალციხიდან ასპინძის მიმართულებით პირველივე ხიდის მისასვლელთან გზა მიემართება მარჯვნივ და აუყვება ურავლის ხეობას. სოფელ ურავლიდან გზა გრძელდება ტყეში ნასოფლარ ენთელამდე. შემდეგ ეშვება ჩრდილო აღმოსავლეთით აგარის მონასტრისაკენ. მონასტერი ტყეშია ჩაფლული, იდუმალებით მოსილი, ისეა დაბალული, რომ კარგი მეგზურის გარეშე კაცია ძნელად მიაგნებს.

აგარის სამონასტრო კომპლექსის მთავარი ეკლესია ერთ-ერთი უდიდესი ერთნავიანი ტაძარია საქართველოში, იგი თლილი ქვით არის ნაგები, შემკულია ქართული ორნამენტებით, ტაძრის შიგნით შემორჩენილია ფრესკული მხატვრობა. მთავარი ეკლესიის გარდა, აქ რამდენიმე მცირე ეკლესია, სამრეკლო და სატრაპეზოა, ამ ნაგებობათა უმეტესი ნაწილი საკ-

style is characteristic of Russian painting with stars painted on walls. According to one account, in XIII and XIV centuries, the monastery incorporated 12 churches and chapels. Today, the complex includes St. Saba's church (XIII c), the Church of the Assumption of the Virgin Mary (IX-X c), St. George's (XIV-XV c), a belfry and other small chapels.

In the first half of XIII century, the Jakeli – Samtskhe rulers – declared Sapara as their summer residence and as the family burial-vault. This is when St. Saba's church was erected. In 1988, when monastic life was renewed some murals were restored and today it is a functioning monastery.



აგარის სამონასტრო კომპლექსი
Agara Monastery

AGARA MONASTERY

Second only to Sapara, the most important monument in the Uraveli Gorge is the Agara Monastery built in X-XI centuries. This monastery is located near the ancient settlement of Enteli, at the end of the Uraveli gorge. On the Akhaltsikhe-Aspindza motorway, before reaching the first bridge after Akhaltsikhe, there is a turning to the right leading towards Uraveli village through the Uraveli gorge. From Uraveli village the road passes through the forest towards the remains of Enteli village. After, it continues to the north-east towards the Agara Monastery. This monastery is deep in the forest and

მაოდ კარგად არის შემორჩენილი.

ენტელის ქვაკაცი

(მეგალითური ძეგლი)

მესხეთში მრავლად არის აღმოჩენილი და შესწავლილი საკულტო ძეგლები, რომლებიც ქრისტიანობამდელ პერიოდს მიეკუთვნებიან. ურავლის ხეობის ბოლო სოფლის (ურავლის) უკან მდებარე მთის თავზე ოდესღაც სოფელი ენთელი ყოფილა გაშენებული, დღეს აქ მხოლოდ ნასოფლარილა, სადაც ჯერ კიდევ დგას ეკლესიის ნანგრევები, იქვე მახლობლად დგას „ენტელის ქვაკაცი“, რომელიც კარგად შემორჩენილი მეგალითური ძეგლია.

ბაიების კლდეში ნაკვეთი ციხე

კლდეში ნაკვეთი ციხე სოფელ წყორძის დასავლეთით მდებარე შვეული კლდეების კედელზე მდებარეობს. ახალციხიდან ასპინძის მიმართულებით ზემოხსენებული ხიდის მისასვლელთან გზა მიემართება და გრძელდება ურავლის ხეობაში. შემდეგ სოფელ წყორძიდან დასავლეთით მიემართება ბაიების ციხემდე. ერთ-ერთი გადმოცემით, ამ კომპლექსის აგებას აქაურები ბაიასვილებს მიაწერენ ამიტომაც მას მოსახლეობა „ბაიებს“ ეძახის. კომპლექსი კარგად დაცულ სახიზარ (თავშესაფარ) ნაგებობას წარმოადგენს, რომელიც გალავნით არის შემოზღუდული, შესვლა მხოლოდ ქვის მცირე კარიბჭით შეიძლება. გალავნის შიგნით დღემდე შემორჩენილია ორი მცირე დარბაზული ეკლესია; ისინი თითქმის კლდეში არიან შედგმული. ეკლესიის გვერდით ქვისკარიანი დარბაზი შესასვლელია, ასეთი სამალავები საკმაოდ ხშირად გვხვდება სამცხე-ჯავახეთში. მათ მოსახლეობა მტრისაგან თავის დასაცავად იყ-



ნასოფლარი ენთელი
Prehistoric settlement sites, Enteli village

shrouded in mystery, so hidden that it can hardly be found without a local guide.

The principal building of the Agara Monastery is one of the largest one-nave churches in Georgia, built of hewn stones and decorated with Georgian ornamental patterns. The frescoes have been preserved within the church. There are several smaller churches as well, a belfry and a refectory. Most of these buildings have been well preserved.

ENTELE STONEMAN (megalithic monument)

Many pre-Christian cult monuments have been discovered and studied in Meskheta. It is said that at the end of Uraveli Gorge, on the top of a mountain behind the village of Uraveli, there once was a village called Enteli. This site today only has the remains of a church and nearby a well-preserved megalithic monument called the "Enteli Stoneman".

ბაიების კლდეში ნაკვეთი ციხე *Rock-cut Baiebi Fortress*



ნებდა. ძველი სავარაუდოდ XII–XIII საუკუნე-
ბით თარიღდება.

ანაურის ციხე

ციხესიმაგრე მტკვრის მარჯვენა მხარეს ახალციხისკენ მიმავალ გზაზე მდებარე-
ობს. ბორჯომ-ახალციხის გზაზე, სოფელ
ანყურთან, გზა ხელმარცხნივ, სამხრეთ-
აღმოსავლეთის მიმართულებით, გადაკვე-
თავს მატარებლის ლიანდაგს და გადადის
მდ.მტკვრის ხიდზე. შემორჩენილი ნანგრე-
ვებიდანაც ჩანს, რომ ციხეს საკმაოდ დიდი
ფართობი ეჭირა, ისტორიულ წყაროებში
ანყური პირველად XI საუკუნეშია მოხსე-
ნიებული. ციხე მთაზე იმგვარად არის აგე-
ბული რომ მის გვერდით გამავალ გზას და
მდინარეს გადმოჰყურებს. ანყურის მშე-
ნებლებმა გამოიყენეს მაღალი კლდის რე-
ლიეფი და შექმნეს ძლიერი საფორტიფიკა-
ციო ნაგებობა, რომელიც დღესდღეობით
ნაწილობრივ დანგრეულია, თუმცა მნახვე-
ლის ყურადღებას დანახვისთანავე იპყრო-
ბს. ანყურის ციხის მახლობლად ღვთისმშო-
ბლის გუმბათოვანი ტაძარი იდგა, რომლის
მხოლოდ ნაშთებია შემორჩენილი. ანყურ-
ში მოღვაწეობდნენ მწიგნობრები და კალი-
გრაფები: გიორგი მანყვერელი (IX-X სს),
გაბრიელ კოტაი (XI ს), იოაკიმე მანყვერე-
ლი (XVI ს) და იერემია მანყვერელი (XVI ს).

ახალციხე, რაბათი, სამცხე-ჯავახეთ- ის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის მუზეუმი

ახალციხე საქართველოს ერთ-ერთი უძვე-
ლესი ქალაქია, ისტორიულ წერილობით წყა-
როებში XII საუკუნიდან იხსენიება. მდინარე
ფოცხოვი ქალაქს ორ ნაწილად ყოფს. ძველი
ნაწილი — რაბათი მდინარის მარცხენა ნა-
პირზეა, ახალი ქალაქი — მარჯვენაზე. მო-
სახლეობა 18.500 კაცს შეადგენს.

ქალაქის სიძველეთაგან აღსანიშნავია
რაბათში მდებარე ძველი ციხე, რომელიც
სამცხეში ოსმალთა ბატონობის პერიოდ-

ახალციხის მფლობელთა ყოფილი ციხე-
სახსლე. ისტორიის მუზეუმი
Fortress and palace of the Akhaltsikhe rulers,
History Museum

BAIEBI ROCK-CUT FORTRESS

The Baiebi rock-cut fortress stands on a cliff
west of the village of Tskordza and dates back
to XII– XIII centuries. On the Akhaltsikhe-
Aspindza motorway, before reaching the first
bridge after Akhaltsikhe, there is a turning to
the right leading through the Uraveli gorge.
After reaching Tskordza village the road contin-
ues in a westward direction to the Baiebi
fortress. According to legend it was built by
the Baiashvili family, from which the name
"Baiebi" originates. The complex served as a
shelter (*sakhizari*) made up of a stronghold
protected with a wall that could be entered
only through a small stone gate. Two small
hall-churches, which look as if they protrude
from the rock, have been preserved inside the
stronghold. Near the church is a stone gate
leading to a *darani*.

ATSKURI FORTRESS

This stronghold is located on the right
bank of the Mtkvari River on the road leading
to Akhaltsikhe. On the Borjomi-Akhaltsikhe
motorway, near Atskuri village, there is a
turning to the left which leads to the south-
east. After crossing a railway track the road
continues along the bridge over the Mtkvari
River. The preserved ruins show that the
fortress occupied a wide area. The first men-
tion of this fortress is found in XI c Georgian
chronicles. The mountain fortress faces the
nearby road and river. The Atskuri builders





მეჩეთი. ისტორიის მუზეუმი
Mosque, History Museum

made good use of a high rock terrain to make a strong fortification and although today it is partly destroyed, it still attracts many visitors. Not far from this fortress are the remains of a cupola Church of Our Lady. Atskuri was famous for its scribes and calligraphers such as Giorgi Matskvereli (IX–X c), Gabriel Kotai (XI c), Ioakime Matskvereli (XVI c), and Jeremiah Matskvereli (XVI c).

AKHALTSIKHE, RABATI, IVANE JAVAKHISHVILI SAMTSKHE-JAVAKHETI HISTORY MUSEUM

Akhaltzikhe is one of the oldest Georgian townes mentioned in XII c Georgian Chronicles. The Potskhovi River divides the town in two. The old part, Rabati, lies on the left bank; the new town occupies its right bank. The urban population totals 18,500.

Important caravan routes crossed through Akhaltzikhe bringing a uniquely diverse ethnic composition to the urban population. For centuries groups of different faiths lived and worked peacefully in Akhaltzikhe and to this day a synagogue, a mosque, and a madrasah can still be found in the town.

Noteworthy monuments include the former fortress and palace of the Akhaltzikhe rulers, the old baths, St. Marine's Church and the Ivane Javakhishvili Samtskhe-Javakheti History Museum located inside the fortress and palace. Nearby there is a mosque built in 1747 – 1752 - now used as a museum, and the ruins of the former madrasah – a Muslim educational institution.

The museum has a long history of activity beginning in the 1880s when an outstanding public figure, Ivane Gvaramadze, created a family museum with exhibits he had collected, on behalf of "a certain Meskhetian". This was the beginning of the *mazra* (town) museum created in 1921, renovated in 1937 to become a local museum. It received the

შია აღდგენილი. ახალციხის შემოგარენში შუა საუკუნეების ქართული კულტურის ბერი მნიშვნელოვანი ძეგლი მდებარეობს.

ახალციხეში გადიოდა მნიშვნელოვანი საქარავნო გზები, რამაც მოსახლეობის ეთნიკური მრავალფეროვნება განაპირობა. საუკუნეების მანძილზე ახალციხეში სხვადასხვა აღმსარებლობის მოსახლეობა მშვიდობიანად ცხოვრობდა ერთმანეთის მეზობლად. ქალაქში ამჟამადაც არსებობს როგორც ქრისტიანული ეკლესიები, ასევე სინაგოგა, მეჩეთი და მედრესე.

ისტორიული მნიშვნელობის ძეგლებიდან აღსანიშნავია: ახალციხის მფლობელთა ყოფილი ციხე-სასახლე, ძველი აბანო, წმინდა მარინეს ეკლესია. რაბათში მდებარეობს ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სამცხე-ჯავახეთის ისტორიის მუზეუმი. მუზეუმის შენობას გარს არტყია გალავანი, 1747 - 1752 წწ. აშენებული მეჩეთი და მუსულმანური სკოლის მედრესის ნანგრევები.

ისტორიული მუზეუმის საქმიანობა სათავეს XIX ს-ის 80-იან წლებში იღებს, როცა „ვინმე მესხის“ სახელით, გამოჩენილი საზოგადო მოღვაწე ივანე გვარამაძე თავისივე ხელით შეგროვილი ექსპონატებით აწყობს საოჯახო მუზეუმს. სწორედ ამ მასალების საფუძველზე 1921 წელს დაარსდა სამაზრო მუზეუმი, ხოლო 1937 წელს გადაკეთდა ადგილობრივ მუზეუმად,

რომელმაც მემკვიდრეობით მიიღო „ძველი არქივი“ (მუზეუმის მასალა).

დღეისათვის მუზეუმში განსაკუთრებით ფასეულია ხელნაწერთა ფონდი, სადაც დაცულია XI ს-ის სახარება, „ფეფხისტყაოსნის“ XVI ს-ის ხელნაწერი; არქეოლოგიის ფონდი: სამცხე-ჯავახეთის ტერიტორიაზე აღმოჩენილი პალეოლითისა და ნეოლითის ხანის იარაღები, ენეოლითის, ადრე (ახალციხის „ამირანის გორის“ ნამოსახლარისა და ყორღანების არქეოლოგიური მასალა), შუა და გვიანი ბრინჯაოს, ადრე რკინისა და ანტიკური ხანის ძეგლები. ეპიგრაფიკის ფონდში წარმოდგენილია X–XIX სს-ის ქართულ-, სომხურ-, არაბულ-, სპარსულ-, თურქულწარწერიანი ქვები და ქვაჯვარები; ნუმიზმატიკის ფონდში დაცულია I–XIV სს-ის ვერცხლის, ოქროსა და სპილენძის მონეტები; ეთნოგრაფიის ფონდშია რეგიონის ყოფის ამსახველი ექსპონატები: სასოფლო-სამეურნეო და საბრძოლო იარაღები, ეროვნული ტანსაცმელი, ამქართა დროშები, ნაქარგები, ხალიჩები, ფარდაგები, სპილენძისა და ვერცხლის საოჯახო ნივთები, ხის ჩუქურთმების ნიმუშები და სხვ.

წმ. თევდორეს ეკლესია. სოფელ წყორძასთან ურავლის ხეობა
St. Tevdore's Church near v. Tskordza, Uraveli Gorge

"old archives" (the museum collection from the original museum).

Of special interest is a collection of manuscripts, including an XI c. Gospel manuscript; XVI century manuscript of Shota Rustaveli's "The Knight in the Panther's Skin" (XII c); an archaeological collection discovered on the territory of Samtskhe-Javakheti with artefacts /implements that date back to the Palaeolithic and Neolithic periods; monuments and materials describing the development of agriculture, cattle-breeding, and metallurgy that date back to the Eneolithic. There is also the extraordinary material from the Early (archaeological material of Akhaltsikhe "Amirani's Hill" settlement and burial mounds), Middle, and Late Bronze Ages, the Early Iron Age and the Age of Antiquity.

The Museum houses an epigraphic collection of stones bearing crosses and inscriptions in Georgian, Armenian, Turkish, Arabic and Persian, dating back to X–XIX centuries. The numismatic collection contains silver, gold and copper coins of I–XIV centuries. Ethnographic collections show traditional lifestyles in the region which include agricultural implements and weapons, costumes and clothing, artisans' flags, embroideries, carpets and rugs, curtains, bronze and silver household items and examples of traditional wood carving.



სამცხე-ჯავახეთის ივანე ჯავახიშვილი- ლის სახელობის ისტორიის მუზეუმი

მისამართი: ქ. ახალციხე, პეტრე ხარისჭი-
რაშვილის ქ. №1

ტელეფონი: +995 365 22 03 79

სამუშაო საათები: 10:00-დან 17:00-მდე

დასვენების დღეები: კვირა და ორშაბათი,
ხოლო ივნისიდან, სექტემბრის ჩათვლით,
მხოლოდ ორშაბათი.

ბილეთის ფასი: უფროსებისთვის - 1,50 ლ.,
ბავშვებისათვის - 1,00 ლ., ხოლო 15 ბავშ-
ვისაგან შემდგარი ჯგუფისათვის თითოეუ-
ლისთვის 0,50 ლ., სტუდენტებისთვის - 1,00
ლ., საექსკურსიო მომსახურება - 10,00 ლ.

რეკომენდირებული ტურისტული მარშრუტები

ველმარშრუტი

მიმართულება: მუსხი – ჭობარეთი – ზვე-
ლი – ორგორა – სახუდაბელო – ასპინძა

საშუალო სირთულის

მანძილი: 27 კმ.

ხანგრძლივობა: 5–6 სთ.

IVANE JAVAKHISHVILI SAMTSKHE- JAVAKHETI HISTORY MUSEUM

Address: Petre Kharischirashvili St. 1,
Akhaltsikhe

Phone: + 995 365 22 03 79

Working hours: 10:00 - 17:00

Closed: Sundays and Mondays; June
through September inclusive, closed only
Mondays.

Ticket price: adults – GEL 1.50 , children
– GEL 1.00, a group of 15 children - GEL 0.5
per child, students – GEL 1., Tour guide –
GEL 10,00.

RECOMMENDED TOURISTIC ROUTES

CYCLING ROUTE

Itinerary: Muskhi - Chobareti - Zveli - Or-
gora - Sakhudabelo – Aspindza

Average difficulty

Length: 27 km

Duration: 5-6 hrs

Min. altitude: 950

Max. altitude: 1400

ტურისტული მარშრუტი. ურავლის ხეობა
Tourist trail, Uraveli Gorge





ველომარშრუტი და ჯიპტური ურავლის ხეობაში
Cycling and jeep routes in Urvelli Gorge

მინიმალური სიმაღლე: 950 მ. ზღ. დ.
მაქსიმალური სიმაღლე: 1400 მ. ზღ. დ.

ტურის დეტალური ინფორმაციისთვის მიმართეთ სათავეგადასავლო კლუბს „ჯომარდი“
ტელ: (+995 32) 231 91 01 www.jomardi.ge

ჯიპტური

მიმართულება: ახალციხე – ურავლის ხეობა – ენთელის ქვაკაცი და ეკლესიის ნანგრევები – აგარის სამონასტრო კომპლექსი – ბაიები – ახალციხე
საშუალო სირთულის
მანძილი: 45კმ
ხანგრძლივობა: 5 სთ.
მინიმალური სიმაღლე: 950 მ. ზღ. დ.
მაქსიმალური სიმაღლე: 1400 მ. ზღ. დ.

ტურის დეტალური ინფორმაციისთვის მიმართეთ „ელკანას“ სოფლის ტურიზმის განყოფილებას.
ტელ: (+995 32) 232 83 21 www.ruraltourism.ge
ruraltourism@elkana.org.ge

	Underground village		Stela
	Church		Hiking route
	Fortress		Cycling route
	Caravanserai		Jeep tour route
	Cyclopean construction		District center
	Cave		Villages
	Cave monastery		Mountain (m)
	Monastery		Pass (m)
	Observatory		Protected Area
	Historical bridge		Forest

For the detailed information on the cycling tour contact Adventure Club Jomardi.
Tel: (+995 32) 231 91 01 www.jomardi.ge

JEEP ROUTE

Itinerary: Akhaltsikhe – Urvelli Gorge – Enteli Stoneman and church ruins – Agara monastery complex – Baiebi – Akhaltsikhe
Average difficulty
Length: 45 km
Duration: 5 hrs
Min. altitude: 950 m
Max. altitude: 1400 m

For the detailed information contact Elkana Rural Tourism Department
Tel: (+995 32) 232 83 21 www.ruraltourism.ge
ruraltourism@elkana.org.ge



კვიპის ოზიექტაპი

რესტორანი „რომანტიკა“, შოთა რუსთავე-
ლის ქ.№98, ქ. ახალციხე,
+995 365 22 20 20; +995 574 44 05 00

რესტორანი „ვარძია“, მიხეილ თამარაშვი-
ლის ქ.№36, ქ. ახალციხე, +995 599 17 72 06

კაფე S&L, შოთა რუსთაველის ქ. №118,
ქ. ახალციხე, +995 551 33 54 44

კაფე „პაემანი“, მერაბ კოსტავას ქ. №41,
ქ. ახალციხე, +995 365 22 32 78;
+995 599 56 61 73

რესტორანი „ედემი“, ურავლის ხეობა,
+995 595 30 82 18, +995 595 30 82 04

რესტორანი „ფაცხები“, ურავლის ხეობა,
+995 593 32 11 02



RESTAURANTS, CAFES

Romantika, Rustaveli St. 98, Akhaltsikhe,
+995 365 22 20 20; +995 574 44 05 00

Vardzia, Tamarashvili St. 36, Akhaltsikhe,
+995 599 17 72 06

S&L, Rustaveli St. 118, Akhaltsikhe,
+995 551 33 54 44

Paemani, Kostava St 41, Akhaltsikhe,
+995 365 22 32 78; +995 599 56 61 73

Edemi, Uraveli Gorge, +995 595 30 82 18,
+995 595 30 82 04

Patskebi, Uraveli Gorge, +995 593 32 11 02



მაღაზიაში „მოზაიკა“ შეგიძლიათ შეიძინოთ ადგილობრივი წარმოების სუვენირები. შესაძლებელია აგრეთვე სასურველი სუვენირის შეკვეთაც.

You can buy locally-produced souvenirs in a shop "Mosaica", here you can also make orders for particular souvenirs.

ქ. ახალციხე, პაატა ნათენაძის ქუჩა №15
15, Paata Natenadze street, Akhaltsikhe town
ტელ./Tel: +995 790 11 96 42,
+995 593 56 89 72

სასტუმროები, სასტუმრო სახლები



HOTELS, GUESTHOUSES

„კლდე“, სოფ. კლდე
+995 555 77 54 34; +995 790 71 54 34

„Klde“, village Klde
+995 555 77 54 34; +995 790 71 54 34



„არიალი“, გრიგოლ ხანძთელის ქ. №30,
ქ. ახალციხე,
+995 577 44 18 89, +995 597 44 18 89

Ariali, Grigol Khandteli St. 30, Akhaltsikhe,
+995 577 44 18 89, +995 597 44 18 89



საოჯახო სასტუმრო სახლი, ალექსანდრე ყაზ-
ბეგის ქ. №48, ქ. ახალციხე, +995 599 96 73 30

Guesthoese, Aleksandre Kazbegi St 48,
Akhaltsikhe, +995 599 96 73 30



„თბილი სახლი“, ივანე გვარამიძის ქ. №33,
ქ. ახალციხე, +995 599 93 73 43

Tbili Sakhli - Ivane Gvaramidze St. 33, Akhaltsikhe,
+995 599 93 73 43



„ედემი“, შოთა რუსთაველის ქ. №105ა,
ქ. ახალციხე, +995 599 18 51 59,
+995 599 93 73 38, +995 365 22 00 35

Edemi – Shota Rustaveli St., 105a Akhaltsikhe,
+995 599 18 51 59, +995 599 93 73 38,
+995 365 22 00 35



„ნიკა და გიორგი“, სოფ. აწყური,
+995 599 91 62 37, +995 555 25 93 55

Nika & George, village Atskuri,
+995 599 91 62 37; +995 555 25 93 55



„მესხეთი“, ოვანეს თუმანიანის ქ. №8, ქ. ახალციხე,
+995 599 79 94 32, +995 591 11 03 48

Meskheti –Hovhannes Tumanyan St. 8, Akhaltsikhe,
+995 599 79 94 32, +995 591 11 03 48

სასტუმროები

„ბონა დეა“, შოთა რუსთაველის ქ. №122
(9 აპრილის ქუჩის დასაწყისი), ქ. ახალციხე,
+995 790 555 888, +995 599 513 595,
www.hotelbonadea.ge

სასტუმრო „რიო“, ახალქალაქის გზატკეცილი
№1, ქ. ახალციხე, +995 593 27 61 69

„პრესტიჟი“, შოთა რუსთაველის ქ. №76,
ქ. ახალციხე, +995 365 22 05 70,
+995 593 93 71 25

„თეთრი სახლი“, ასპინძის ქ. №26,
ქ. ახალციხე, +995 595 30 85 57

„მირაჟი“, შოთა რუსთაველის ქ. №98,
ქ. ახალციხე, +995 365 22 02 60,
+995 599 76 48 64

სასტუმრო სახლების დაჯავშნისათვის
დაუკავშირდით „ელკანას“ სოფლის ტურიზმის განყოფილებას.

ტელ: (+995 32) 232 83 21 www.ruraltourism.ge
ruraltourism@elkana.org.ge

HOTELS

Bona Dea - Shota Rustaveli St. 122, (beginning of 9th April Street), Akhaltsikhe, +995 790 555 888, +995 599 513 595,
www.hotelbonadea.ge

Rio - Akhalkalaki Highway 1, Akhaltsikhe,
+995 593 27 61 69

Prestige - Shota Rustaveli St. 76, Akhaltsikhe,
+995 365 22 05 70, +995 593 93 71 25

Tetri Sakhli - Aspindza St. 26, Akhaltsikhe,
+995 595 30 85 57

Mirage - Shota Rustaveli St. 98, Akhaltsikhe,
+995 365 22 02 60, +995 599 76 48 64

For reserving rooms in the guesthouses
contact Elkana Rural Tourism Department
T: +995 32 232 83 21 www.ruraltourism.ge
ruraltourism@elkana.org.ge

ადიგენის

მუნიციპალიტეტი

ოქროსციხე / Okrostsikhe Castles



ADIGENI
MUNICIPALITY

ადიგენის მუნიციპალიტეტი

ADIGENI MUNICIPALITY



გეოგრაფიული მდებარეობა

ადიგენის მუნიციპალიტეტს დასავლეთით აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკა ესაზღვრება, ჩრდილოეთით — ჩოხატაურის, ვანისა და ბაღდათის, აღმოსავლეთით — ახალციხის მუნიციპალიტეტები, ხოლო სამხრეთით თურქეთი. მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციული ცენტრია დაბა ადიგენი.

მუნიციპალიტეტს გოდერძის უღელტეხილი აკავშირებს ქალაქ ბათუმთან - 140 კმ, ხოლო ზეკარის უღელტეხილი - ქ. ქუთაისთან - 100 კმ. ადიგენიდან თბილისამდე მანძილი 240 კმ-ია. ზეკარის უღელტეხილზე გადასასვლელი გზა ძველ რომაულ რუკებზეა დატანილი თავისი მნიშვნელობის გამო.

ადიგენის მუნიციპალიტეტის მოსახლეობა 20,752 კაცია. 1944 წელს მუსლიმანი მესხების (28.000-მდე კაცი) გასახლების შემდეგ დასახლეს საქართველოს სხვადასხვა კუთხის მცხოვრებლები. ადი-

GEOGRAPHICAL LOCATION

The Adigeni Municipality is bordered by the Autonomous Republic of Ajara in the west, by Chokhatauri, Vani, and Baghdati in the north, by Akhaltsikhe Municipality in the east, and by the Turkey in the south. The administrative centre of the Municipality is the township of Adigeni.

The Municipality is linked with Batumi through the Goderdzi Pass (140 km) and with Kutaisi through the Zekari Pass (100 km). Owing to its importance the road going through the Zekari Pass could be found on ancient Roman maps. The distance from Adigeni to Tbilisi is 240 km.

The Adigeni Municipality population totals 20,752. In 1944, following the deportation of Muslim Meskhethians (up to 28,000 people), groups from different regions of Georgia (Imereti, Racha, Ajara) were settled onto the territory of Adigeni. Local Meskhethians make up 32% of the total population today.



აბასთუმნის ასტროფიზიკური ობსერვატორია
Abastumani Astrophysical Observatory

გენის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე დაასახლეს იმერლები, რაჭველები, აჭარლები. ადგილობრივი მესხები მოსახლეობის 32%-ს შეადგენენ. ადიგენის მუნიციპალიტეტის საერთო ფართობი 800 კვ. კმ-ია, აქედან 34% სასოფლო-სამეურნეო სავარგულია. მთაგორიანი რელიეფის გამო მოსახლეობა ზ.ღ. დონიდან 1100–1500 მ. სიმაღლეზე ცხოვრობს.

როგორ მოხსვდათ

გამგზავრება შესაძლებელია საზოგადოებრივი ტრანსპორტით (მიკროავტობუსი, ავტობუსი, ტაქსი) საქართველოს ნებისმიერი დიდი ქალაქიდან.

მიკროავტობუსები თბილისიდან გადიან ყოველდღიურად ადიგენისა და აბასთუმნის მიმართულებით.

ავტოსადგურები და მატარებლის განრიგი გვ. 35-36.

პუნჯარივი პირობები

ადიგენის მუნიციპალიტეტში ჰავა შედარებით ნოტიოა, ზამთარი ცივია; თოვლი დეკემბრის შუა რიცხვებიდან მარტის ბოლომდე დევს; ზაფხული თბილი და ხანგრძლივია, რეგიონის სხვა მუნიციპალი-

The Municipality covers an area of 800 km², of which 34% is cropland. The terrain is mountainous and the population generally lives at altitudes of 1100-1500 m.

GETTING TO ADIGENI MUNICIPALITY

Public transportation includes minibuses, buses, and taxi from any large town in Georgia. Minibuses leave from Tbilisi for Adigeni and Abastumani everyday.

Autostations and rail travel pages 35-36.

NATURAL CONDITIONS

The climate in Adigeni is relatively humid, with cold winters; snow cover remains from mid-December until late March; summers are warm and long and rainfall fairly abundant.

Lakes include Shavi, Kota, and Tsvisi. The settlement of Abastumani is known for its natural sulphur waters used for medicinal baths. The locally bottled table mineral water Plate is known for its medicinal properties.

POINTS OF INTEREST

The Adigeni area is rich in forest resources. The spa of Abastumani is located

ტეტებთან შედარებით წვიმიანია.

დაბა აბასთუმანში არის ბუნებრივი გოგირდოვანი წყლების დიდი მარაგი, რომელსაც სამკურნალო დანიშნულებით იყენებენ აბანოებში.

მუნიციპალიტეტი მდიდარია ტყის რესურსებით.

სუფრის მინერალური წყალი "ფლატე", რომლის ჩამოსხმა 2006 წლიდან დაიწყო, სასიამოვნო დასალევია და სამკურნალო თვისებებით გამოირჩევა.

ტბებიდან აღსანიშნავია შავი ტბა, კოტა ტბა, წვისი.

ღირშანისწყლის მუნიციპალიტეტი

ადიგენის მუნიციპალიტეტში არის ცნობილი სამკურნალო კურორტი აბასთუმანი, რომელიც წინვოვანი ტყეებით დაფარულ მდ. ოცხის ხეობაში ზღვის დონიდან 1340 მ-ზე მდებარეობს. კურორტი მუნიციპალიტეტის ცენტრს დაშორებულია 25 კმ-ით, ხოლო ქალაქ ახალციხეს (სადაც უახლოესი რკინიგზის სადგურია) 28 კმ-ით. დედაქალაქიდან აბასთუმანში მოხვედრა, ახალციხის გავლით, სამანქანო გზითაა შესაძლებელი. მანძილი 250 კმ-ია, მგზავრობა – საშუალოდ, 4 საათი.

აბასთუმანი სუფთა ჰაერით, უნიკალური ატმოსფერული პირობებით და ჰაერის მაღალი გამჭვირვალობით ხასიათდება. აბასთუმანი, ევრაზიის მასშტაბით, ასტრონომიული დაკვირვებებისათვის ერთ-ერთ საუკეთესო ადგილადაა მიჩნეული. აქ ფიქსირდება წელიწადში შვის ნათების 3-ათასსაათიანი ხანგრძლივობა.

აბასთუმნის სუბალპური და ალპური მდელოები მდიდარია ენდემური ფლორითა და ფაუნით, მთის სუფთა წყაროებით და გოგირდოვანი ცხელი წყლებით. აქვეა მარადმწვანე ტყე, ტურისტული ბილიკები ზღვის დონიდან 1340 - 2850 მეტრზე გადის. აქ შესაძლებელია ერთ დღეში სამი ტიპის ლანდშაფტის გავლა: მუქწინიანი ტყის, სუბალპური და ალპური მდელოების. ბილიკების უმრავლესობა გახსნილია მისის მიწურულიდან ოქტომბრის ბოლომდე. აბასთუმნის მხრიდან რეგიონი ბორ-

in the forested valley of the River Otskhe, at 1340 m above the sea level and 25 km from the municipality center. It is 28 km from Akhaltsikhe (the nearest railway station). By car Abastumani is 250 km from Tbilisi (4 hrs). The spa is famous for its fresh air, unique weather and high atmospheric transparency, with an annual sunshine rate of 3000 hours (slightly less than Los Angeles!). Indeed it is one of the best places for astronomical observations in Eurasia.

The subalpine and alpine meadows of Abastumani are rich in endemic flora and fauna, clean mountain springs, hot sulphur waters and evergreen forests. Tourist trails cover beautiful scenic routes at 1340-2850 m above the sea level. In one day, hikers can cross three types of landscape: dark coniferous forest, subalpine, and alpine meadows. Most trails are open from late May to late October. From Abastumani this region is connected to the entrance of the Borjomi-Kharagauli National Park.

DZINDZE RIVER GORGE

The Dzindze River Gorge is on the eastern slope of the Meskheti Range, in the Adigeni Municipality. It is a unique site where Tertiary flora fossils are found, known as "Gorderdzi flora". The locals nicknamed the site Utkvisubani (place of silence). Several million years ago before the origin of Homo sapiens, volcanic lava and ash flow buried impenetrable tropical forests which were home to a wide diversity of flora and fauna. The remains of this pristine flora are found today as fossilized imprints of branches and leaves visible under the volcanic matter.

BENARA FAUNA

Near Kusatibi diatomite deposit, at the village of Benara, remains of Tertiary fauna are also found, most of which are extinct.

Small lakes include the Triala, Shavi, Kota, Ude and others.

Adigeni Municipality has 88 historical monuments, including Orthodox and Catho-

ჯომ-ხარაგაულის პარკის შესასვლელს უკავშირდება.

ქინძისწყლის ხეობა

მდებარეობს მესხეთის ქედის აღმოსავლეთ ფერდობზე, ადიგენის მუნიციპალიტეტში. აქ აღმოჩენილია განმარხებული (მესამეული) ფლორის უნიკალური ადგილსამყოფელი, რომელიც “გოდერძის ფლორის” სახელწოდებითაა ცნობილი. ამ ადგილს ხალხმა “უტყვივუბანი” შეარქვა. იგი უიშვიათესი და უნიკალური ბუნებრივი ძეგლია. რამდენიმე მილიონი წლის წინ, ჯერ კიდევ ადამიანის გაჩენამდე, ვულკანურმა ღვარმა და ფერფლმა გადაფარა აქ არსებული მძლავრი და სახეობრივად მრავალფეროვანი გაუვალი ტროპიკული ტყე. ამ უძველესი ფლორის ნაშთები დღეს წარმოდგენილია ხის გაქევაებული ღეროებით, ტოტებით, ფოთლების ანაბეჭდებით.

ბენარის ფაუნა

ქისათიბის დიატომიტის საბადოსთან ახლოს, სოფ. ბენარასთან, აღმოჩენილი მესამეული ფაუნის ნაშთებია. მათ შორის ბევრი ცხოველი დღეს გადაშენებულია.

საინტერესოა მუნიციპალიტეტში არსებული პატარა ტბები — თრიალა, შავი ტბა, კოტა, უდის ტბა და სხვ.

ადიგენის მუნიციპალიტეტში აღრიცხულია 88 ისტორიული ძეგლი. მათ შორისაა მართლმადიდებლური და კათოლიკური ეკლესიები, მეჩეთი, ციხე-კოშკები, ძველი ხიდები და სამარხები.

ჩამოსული სტუმრისათვის განსაკუთრებით საინტერესო იქნება ისეთი ძეგლების ნახვა, როგორც არის: ზარზმის ტაძარი, ოქროსციხე, ჭულის მონასტერი.

ასევე საყურადღებო ძეგლებია: ზანავის ციხე, ახალი ზარზმა, ბუზმარეთის ეკლესია.

lic churches, a mosque, fortresses, old bridges and burial grounds. Of special interest is the Zarzma Monastery, Okros Tsikhe (Golden castle) and the Chule monastery. Other important monuments include Zanavi castle, Akhali Zarzma (New Zarzma), and Buzmaret church.

ZARZMA MONASTERY

The village of Zarzma in the Kvabliani River valley is six km from Adigeni, and nested on a slope on the right bank. Above the village a thick coniferous forest covers the slopes and two rivers, the Kvabliani and Dzindze meet near the village. From the western wall of Zarzma church both river valleys are visible, as well as the road leading to Goderdzi Pass, and to Ajara. This is the site that was chosen by the Samtskhe rulers to erect a wonderful church, one of the two most important churches of Samtskhe. The building of the church is associated with the name of the well-known ecclesiastical figure Serapion of Zarzma. The monastery ensemble comprises several buildings, although the real appearance of the monastery is the main church and belfry, erected in XII-XIII centuries. The mural paintings have been fairly well preserved. On the southern wall there are portraits of the representatives of the Jakeli family - the Great Meskheti rulers.

CHULE MONASTERY

A road going northwards from Adigeni passes to the right of the Zanavi and Okros



ზარზმის სამონასტრო კომპლექსი
Zarzma Monastery

ზარზმის ტაძარი
Zarzma Church



ზარზმის მონასტერი

სოფელი ზარზმა ქვაბლიანის ხეობაში მდებარეობს, ადიგენიდან 6 კილომეტრის დაშორებით. სოფელი მდინარის მარჯვენა ნაპირას, ფერდობზეა შეფენილი, სოფლის ზემოთ ხშირი წინვანი ტყეა. აქვე სოფელთან ერთვის ქვაბლიანისწყალს მდინარე ძინძე, ტაძრის დასავლეთის მხარეს ორივე ხეობა კარგად მოჩანს — პირდაპირ ქვაბლიანისწყლისა, ხოლო მარცხნივ - ძინძისა, აქეთ მიემართება გოდერძის უღელტეხილისაკენ მიმავალი გზა, რომელიც აჭარაში გადადის. სწორედ აქ აუცილებლად სამცხის ათაბაგებს ზარზმის მშენებელი ტაძარი, რომელიც, საფარასთან ერთად, შეიძლება სამცხის ყველაზე მნიშვნელოვან ტაძრად ჩაითვალოს.

ზარზმის ეკლესიის აგება ცნობილი სასულიერო მოღვაწის სერაპიონ ზარზმელის სახელს უკავშირდება. სამონასტრო ანსამბლი რამდენიმე ნაგებობისაგან შედგება, თუმცა ზარზმის ნამდვილ სახეს მთავარი ტაძარი და სამრეკლო ქმნის, რომელიც XII–XIII საუკუნეშია აგებული. ტაძარში კარგად არის შემორჩენილი ფრესკული მხატვრობა, სამხრეთ კედელზე წარმოდგენილია დიდი მესხეთის მმართველთა — ჯაყელთა საგვარეულოს წარმომადგენელთა პორტრეტები.

ჭულე

ადიგენიდან ჩრდილოეთით მიმავალი გზა მარჯვნივ ტოვებს ზანავის ციხესა და ოქროსციხეს, გადაკვეთს ფართოდ გაშლილ ვაკეს და შემდეგ აუყვება ვიწრო კლდოვან ხეობას, რომელიც წინვოვანი ხეებით არის დაფარული. ამ ხეობაში, ადიგენიდან 6 კილომეტრის მოშორებით, მდინარე ქვაბლიანის მარცხენა მხარეს, კლდეების ძირას, გაშლილ ადგილას დგას ჭულის წმინდა გიორგის ტაძარი. იგი საკმაოდ დიხანს იყო მიტოვებული. დღეს აქ მოქმედი მამათა მონასტერია; რამდენიმე წლის წინ ეკლესიის შენობა აღადგინეს.



ჭულე – მონასტერი
Chule Monastery

castles, crosses the open plain and climbs a narrow, rocky, forested ravine. In this ravine, 6 km from Adigeni, stands the Chule Monastery of St. George. For a long time the monastery was abandoned, then recently restored, and today is thriving.

OKROSTSIKHE (GOLDEN CASTLE)

Okrostsikhe, one of the largest castles in Georgia, becomes golden at sunset. It is built on a fairly inaccessible site. It stands in 4,5 km towards north, from v. Bolajuri, on the mountain's edge and overlooks large deciduous forests, with a nearby spring. It is evident that the castle served as a real stronghold, because of its difficulty of access, the thickness of the walls and their shape. It can be



ოქროსციხე
Okrostsikhe Castle

ოქროსციხე

ოქროსციხე საქართველოში არსებული ციხეთაგან ერთ-ერთი ყველაზე დიდია. სალამოს, მზის ჩასვლისას, ციხე ოქროსფრად იფერება, სწორედ ამიტომ შეურქმევიათ მისთვის ოქროს ციხე. იგი საკმაოდ მიუდგომელ ადგილას არის აგებული. სოფელ ბოლაჯურიდან ჩრდილოეთით 4,5 კმ-ში მდებარეობს და გადმოჰყურებს ფოთლოვანი ტყით დაფარულ მიდამოს, იქვე ახლოს არის წყარო. ციხეს ერთი შეხედვისთანავე ეტყობა, რომ ძალზე კარგად გამაგრებული საფორტიფიკაციო ნაგებობა უნდა ყოფილიყო, იგი თავისი მიუდგომლობით, გალაგნის სიდიდითა და ფორმით „აუღებელ“ ციხეებს მიეკუთვნება.

described as an almost totally "unassailable" stronghold.

ABASTUMANI ASTROPHYSICAL OBSERVATORY (FOUNDED 1932)

The Abastumani Astrophysical Observatory is a well-known scientific research centre engaged in active observations and studies. The observatory's museum opened in 2009. Visitors can observe the night sky through a unique telescope, converse with astronomers, and familiarize themselves with the unique collection in the museum.

Address: Observatory territory, Abastumani; Phone: +995 577 23 80 32; +995 599 39 19 78; +995 599 133 137

აბასთუმანში შესაძლებელია ცხელი წყლის გოგირდის აბანოებით სარგებლობა. აბასთუმანს კურორტის სტატუსი, კლიმატთან ერთად, ჰიპოთერმული წყლების არსებობის გამოც მიენიჭა. წლების მანძილზე აბასთუმანი ტუბერკულოზის მკურნალობის ცენტრად ითვლება. გოგირდის აბანო აშენდა 1891 წელს, რუსეთის იმპერატორ ნიკოლოზ II დროს. მისი ანალოგი მთელ ევროპაში არ მოიძებნებოდა. აბანოს შენობას ჰქონდა მიწის გუმბათი, სამკითხველო დარბაზი, პატარა ბიბლიოთეკა, აბაზანები. ამჟამად აბანოები ნაწილობრივ აღდგენილია.

აბასთუმანში მკურნალობდა ნიკოლოზ II-ის ძმა გიორგი, ისვენებდნენ ცნობილი საზოგადო მოღვაწეები: რუსი მხატვარი მიხეილ ნესტეროვი, რომელმაც მოხატა აბასთუმანის ახალი ეკლესია, სომეხი პოეტი ოვანეს თუმანიანი, დიდი ქართველი პედაგოგი იაკობ გოგებაშვილი, კომპოზიტორი ზაქარია ფალიაშვილი, რომელმაც სწორედ აქ შექმნა ოპერა "დაისი". აბასთუმანში მკურნალობდნენ ცნობილი თანამედროვე ქართველი მხატვარი ირაკლი ფარჯიანი, გამოჩენილი პოეტი ლადო ასათიანი, ლიტერატურათმცოდნე პავლე ინგოროყვა.

When in Abastumani, enjoy the local thermal sulphur water baths. In addition to perfect climatic conditions, Abastumani gained the status of health resort for natural hypothermal waters. For many years it has been a TB treatment centre. The first sulphur bath-house was built here in 1891 during the rule of the Russian Czar Nicholas II. At that time it had no rivals in Europe. The bath-house was covered with a glass dome and had a little library with reading hall and baths. Today the baths have been partially restored. George, the brother of Nicholas II, was treated here and well-known public figures like the Russian artist Mikheil Nesterov, who painted a new church in Abastumani; the Armenian poet Hovhannes Tumanyan; the great Georgian educator Iakob Gogebashvili; the composer Zakaria Paliashvili, who wrote his famous opera Daisi (Twilight) here. Among Abastumani visitors and patients were the well-known contemporary Georgian artist Irakli Parjiani, the poet Lado Asatiani and the specialist in literature Pavle Ingorokva.

გოგირდის აბანო. ყოფილი სამეფო აბანო.
 ყურორტი აბასთუმანი
 Former Royal sulphur springs bathhouse.
 Abastumani resort

**აბასთუმანის ასტროფიზიკური
 ობსერვატორია (დაარსდა 1932 წელს)**

დღესაც აბასთუმანის ასტროფიზიკური ობსერვატორია ცნობილი სამეცნიერო-კვლევითი დაწესებულებაა, სადაც აქტიური დაკვირვებები და კვლევა მიმდინარეობს.

ობსერვატორიის მუზეუმი გაიხსნა 2009 წელს.

აქ ტურისტებს შეუძლიათ უნიკალური ტელესკოპებით ლამის ცას დააკვირდნენ, გაესაუბრონ ასტრონომებს და გაეცნონ ობსერვატორიის უნიკალურ მასალებს.

მისამართი: დაბა აბასთუმანი, ობსერვატორიის ტერიტორია.

ტელეფონი: +995 577 23 80 32;
 +995 599 39 19 78; +995 599 133 137

**რეკომენდაჟილი ტურისტული
 მარშრუტები:**

ქვეითი მარშრუტი

მიმართულება: ადიგენი - სოფ. გორგული - შორშხოთის ეკლესია - სოფ. მლაშე - ფლატის ხეობა - ზარზმის ღვთისმშობლის ეკლესია - ადიგენი

ადვილად გასავლელი
 მანძილი: 6 კმ. (ერთი გზა)



**RECOMMENDED TOURISTIC
 ROUTES**

HIKING ROUTE

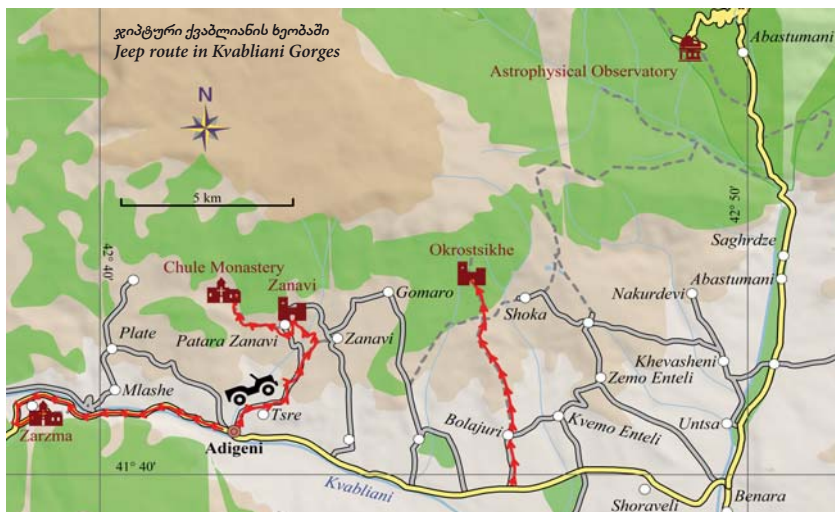
Itinerary: Adigeni – v. Gorguli – Shorshkhoti Church – v. Mlashe – Plate Gorge – Zarzma Church of the Blessed Virgin - Adigeni

Easy
 Length: 6 km (one way)
 Duration: 4-5 hrs
 Min. altitude: 1150 m
 Max. altitude: 1300 m

HORSEBACK RIDING ROUTE

Itinerary 1: Abastumani - Observatory - "Kldeebi" - Alpine Zone - Mamlis Mta - Abastumani

Average difficulty
 Length: 30 km
 Duration: 8 hrs
 Min. altitude: 1650 m



ხანგრძლივობა: 4–5 სთ
მინიმალური სიმაღლე: 1150 მ. ზღ. დ.
მაქსიმალური სიმაღლე: 1300 მ. ზღ. დ.

საცხენოსნო მარშრუტი:

მიმართულება: აბასთუმანი - ობსერვატორია - "კლდეები" - ალპური ზონა - მამლის მთა - აბასთუმანი

საშუალო სირთულის მანძილი: 30 კმ.
ხანგრძლივობა: 8 სთ.
მინიმალური სიმაღლე: 1650 მ. ზღ. დ.
მაქსიმალური სიმაღლე: 2449 მ. ზღ. დ.

ტურის დეტალური ინფორმაციისთვის მიმართეთ აბასთუმნის ტურისტულ ასოციაციას „ატა“. ტელ.: +995 577 23 80 32; +995 599 36 19 78 www.ata.ge info@ata.ge

ჯიბტური

მიმართულება: აბასთუმანი - ზარზმა - ჭულე - ოქროსციხე - აბასთუმანი
საშუალო სირთულის მანძილი: 70 კმ.
ხანგრძლივობა: 7 სთ.
მინიმალური სიმაღლე: 1150 მ. ზღ. დ.
მაქსიმალური სიმაღლე: 1450 მ. ზღ. დ.

კვების ოპიქტაბი

კაფე „პაკო“, თამარ მეფის ქ. №9, ადიგენი, +995 366 29 11 75, +995 790 58 98 80
კაფე „ოჯახური“, შოთა რუსთაველის ქ. №98, დაბა აბასთუმანი, +995 598 19 76 18

სასტუმროები, სასტუმრო სახლები

აბასთუმნის ობსერვატორიის დიდი სასტუმრო, ობსერვატორიის მიმდებარე ტერიტორია, დაბა აბასთუმანი, +995 577 23 04 75, +995 577 26 50 05
„ოჯახური“, შოთა რუსთაველის ქ. №98, დაბა აბასთუმანი, +995 598 19 76 18

ჯიბტურის დეტალური ინფორმაციისთვის და სასტუმრო სახლების დაჯავშნისთვის მიმართეთ „ელკანას“ სოფლის ტურიზმის განყოფილებას.

ტელ: (+995 32) 232 83 21 www.ruraltourism.ge
ruraltourism@elkana.org.ge

Max. altitude: 2449 m

For the detailed information contact the Abastumani Tourism Association (ATA)
Phone: +995 577 23 80 32; +995 599 36 19 78
www.ata.ge info@ata.ge

JEEP ROUTE

Itinerary: Abastumani – Zarzma Church – Chule – Golden Castle – Abastumani
Average difficulty
Length: 70 km
Duration: 7 hrs
Min. altitude: 1150 m
Max. altitude: 1450 m

RESTAURANTS, CAFES

Pako, Tamar Mepe St. 9, Adigeni, +995 366 29 11 75, +995 790 58 98 80
Ojakhuri, Shota Rustaveli St. 98, Abastumani, +995 598 19 76 18

HOTELS, GUESTHOUSES

Grand Hotel of Abastumani Observatory, Abastumani, +995 577 23 04 75, +995 577 26 50 05
Ojakhuri, Shota Rustaveli St. 98, Abastumani, +995 598 19 76 18
For the detailed information contact Elkana Rural Tourism Department
T: (+995 32) 232 83 21 www.ruraltourism.ge
ruraltourism@elkana.org.ge

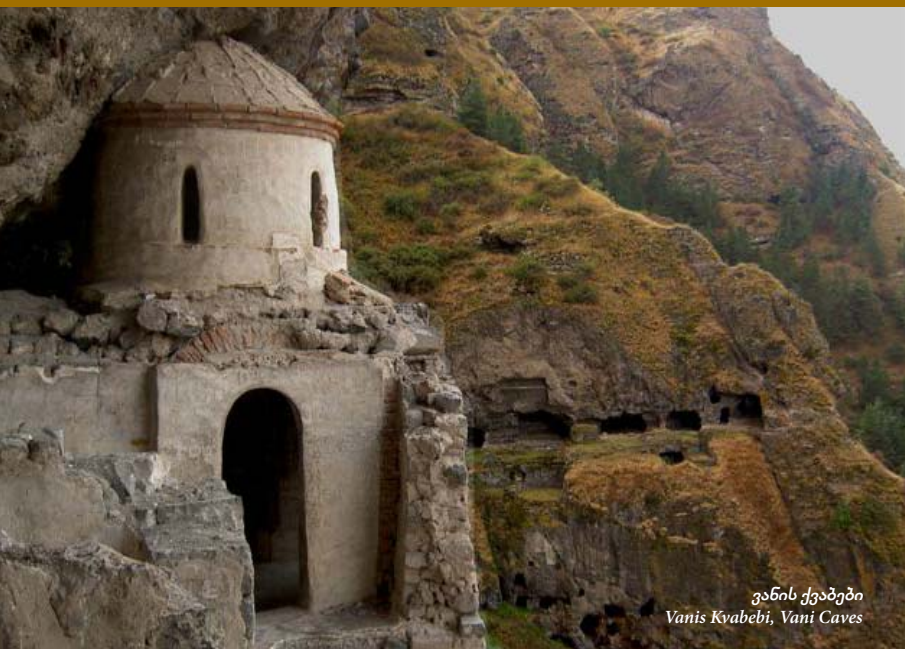


„კაპა“, შოთა რუსთაველის ქ. №31, დაბა აბასთუმანი, +995 599 51 87 60, +995 790 19 36 36

Kapa, Shota Rustaveli St. 31, Abastumani Township, +995 599 51 87 60, +995 790 19 36 36

ასპინძის

მუნიციპალიტეტი



ვანის ქვაბები
Vanis Kvabebi, Vani Caves

ASPINDZA
MUNICIPALITY

ასპინძის მუნიციპალიტეტი

ASPINDZA MUNICIPALITY



გეოგრაფიული მდებარეობა

ასპინძის მუნიციპალიტეტს სამხრეთ-დასავლეთით ესაზღვრება თურქეთი, ჩრდილო-დასავლეთით ახალციხის, ჩრდილოეთით - ბორჯომის და აღმოსავლეთით — ახალქალაქის მუნიციპალიტეტები. ადმინისტრაციული ცენტრია დაბა ასპინძა.

ასპინძის მუნიციპალიტეტს კვეთს მდინარე მტკვარი და გარშემორტყმულია ერუშეთისა და თრიალეთის ქედებით. მუნიციპალიტეტის ძირითადი ნაწილი ჯავახეთის ზეგანზე მდებარეობს. მთაგორიანი რელიეფის გამო მოსახლეობა ზღვის დონიდან 900–1700მ სიმაღლეზე ცხოვრობს.

თბილისიდან ასპინძამდე ბორჯომის გავლით 230 კმ-ია, წალკის გავლით — 245 კმ, ბათუმიდან (გოდერძის უღელტეხილით) - 200 კმ., სომხეთის საზღვრიდან (ნინოწმინდის სასაზღვრო გამშვები პუნქტი) - 67 კმ., ხოლო თურქეთის საზღვრიდან (ვალეს სასაზღვრო გამშვები პუნქტი) — 50კმ.

GEOGRAPHICAL LOCATION

Aspindza Municipality borders Turkey to the south-west, the Municipality of Akhaltsikhe to the north-west, Borjomi to the north, and Akhalkalaki to the east. Its administrative centre is the town of Aspindza. The Municipality's population totals 13,010. Its total area is 825 sq. km, 70% of which is cropland. Ethnic Georgians constitute 80% of the local population, Armenians - 19% and others such as Russians, Greeks, Ossetians - 1%

The Aspindza Municipality is dissected by the River Mtkvari and surrounded by the Erusheti and Trialeti ridges. The main part of the municipality is located on the Javakheti Plateau. Due to the mountainous relief most towns and villages are found between 900 and 1700 m.

The distance from Tbilisi to Aspindza via Borjomi is 230 km, while via Tsalka it is 245 km. It is 200 km from Aspindza to Batumi via the Goderdzi Pass and 67 km from the Armenia border (Ninotsminda border cross-

ასპინძის პირველი მოხსენიება ისტორიულ წყაროებში თარიღდება 888 წლით. იგი სუმბატ დავითის ძის ქრონიკაში მოხსენიებულია: "ხევსა სამცხისასა, სოფელსა ასპინძას"...

ასპინძა საქართველოს ისტორიაში ცნობილია 1770 წლის ბრძოლით, როდესაც მეფე ერეკლე II-ის სარდლობით ქართველთა ჯარმა სასტიკად დაამარცხა თურქები და ლეკები.

The first mention of Aspindza in historical sources dates back to 888. Later it is mentioned by XI century Georgian chronicler Sumbat Davitis-Dze: "The village of Aspindza of the Valley of Samtskhe"... and in Georgian history Aspindza is known for the 1770 battle fought between the Georgians, led by King of Kartli-Kakheti Erekle II, and the Ottoman Empire, in which the Georgians won a great victory

2010 წლის ნოემბერში გაიხსნა საქართველო-თურქეთის მეორე სასაზღვრო გამშვები პუნქტი სოფელ კარნახში, საიდანაც ასპინძამდე 69 კმ-ია.

ასპინძის მუნიციპალიტეტში ცხოვრობს 13,010 კაცი. მუნიციპალიტეტის საერთო ფართობი 825 კვ. კმ-ია, ფართობის 70% სასოფლო სამეურნეო სავარგულია.

როგორ მოხსენიებენ

გამგზავრება შესაძლებელია საზოგადოებრივი ტრანსპორტით (მიკროავტობუსი, ავტობუსი, ტაქსი) საქართველოს ნებისმიერი დიდი ქალაქიდან.

მიკროავტობუსები თბილისიდან თითქმის ყოველ ნახევარ საათში გადის ახალციხის მიმართულებით, უშუალოდ ასპინძაში კი - დილით და შუადღისას.

ბუნებრივი პირობები

ასპინძის მუნიციპალიტეტში კლიმატი შედარებით თბილია. ნალექი უმნიშვნელოა და ჰავა მშრალი. დღე-ღამის განმავლობაში არ შეიმჩნევა ტემპერატურის დიდი მერყეობა. საშუალო წლიური ტემპერატურაა +3,6°C. ზაფხულში საშუალო თვიური ტემპერატურაა +13,4°C.

ასპინძაში გოგირდოვანი წყლებია, რომელთაც ადგილობრივი მოსახლეობა სამკურნალოდ იყენებს. მინისქვეშა მინერალური წყალი ნაქალაქვე ვარძიასთან. აქვეა ტბა წუნდა, სოფელ თმოგვსა და ხერთვისს შორის.

მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის 80%

ing point) and 50 km from the Turkish border (Vale border crossing point). In November 2010, a second Georgia-Turkey border crossing point was opened at Kartsakhi village, 69 km from Aspindza.

GETTING TO ASPINDZA MUNICIPALITY

Public transportation (minibuses, buses, taxi) leaves from larger towns of Georgia. Minibuses leave from Tbilisi for Akhaltsikhe every hour, while they leave for Aspindza in the morning and afternoon.

NATURAL CONDITIONS

The climate is relatively warm and dry with little rainfall, and few significant fluctuations in the average daily temperatures. The average annual temperature is +3.6°C. In summer, the average monthly temperature is only +13.4°C. The local populations use the sulphur waters for health. Near Vardzia there is a mineral water spring close to Tsunda Lake, located between the villages of Tmogvi and Khertvisi.

POINTS OF INTEREST

Many important monuments of Georgian history and culture are concentrated here. These include the cave monastery complex of Vardzia, Tmogvi fortress-town, Vanis Kvabebi monastery complex (VIII-XVI cc), Gaveti church (XIII-XIVcc), the underground village of Lebis, Saro cyclopean fortress and church and Khertvisi Fortress (X c). Of in-

ქართველია, 19% – სომეხი და 1% - სხვადასხვა ეროვნებები (რუსები, ბერძნები, ოსები).

ღირშესანიშნაობები

აქ საქართველოს კულტურის მრავალი უმნიშვნელოვანესი ძეგლია: უპირველეს ყოვლისა კი ვარძიის კლდეში ნაკვეთი სამონასტრო კომპლექსი, თმოგვის ციხე-ქალაქი, ვანის ქვაბთა სამონასტრო კომპლექსი (VIII – XVI ს.), გავეთის ეკლესია (XIII–XIVს), მინისქვეშა სოფელი ლებიხი, საროს ციკლოპური ციხე და ეკლესია, ხერთვისის ციხე (Xს).

რეგიონში ჩასული სტუმრისთვის ასევე საინტერესო იქნება შემდეგი ძეგლები: ზემო ვარძია, ნუნდა, ფია, დუმეილა, ზემო ნიალის ეკლესია, ზემო თმოგვის ეკლესია, ჯოლდის ქვაბები, მარგასტანის გამოქვაბულები, გელსუნდის ქვაბები.

ვარძიის კლდეში ნაკვეთი

სამონასტრო კომპლექსი

ასპინდა-ახალქალაქის გზაზე, სოფელ ხერთვისთან, გადასახვევია მარჯვნივ. გზა აუყვება მტკვრის ხეობას სამხრეთის მიმართულებით. გზიდან, მარჯვნივ მოჩანს თმოგვის ციხე, ხოლო მარცხნივ — კლდეში ნაკვეთი ვანის ქვაბების. ვანის ქვაბებიდან 3 კმ-ზე მდებარეობს ვარძია ვარძია გამოკვეთილია ზღვის დონიდან 1300

terest to visitors will also be the following monuments: Zemo (upper) Vardzia Monastery, Tsunda, Pia, Dumeila, Zemo (upper) Niala and Zemo (upper) Tmogvi churches, Jolda, Margastani and Gelsunda caves.

VARDZIA CAVE MONASTERY

On the Aspindza-Akhalkalaki motorway, there is a turning to the right towards Khertvisi village. The road leads to the south along the Mtkvari River gorge. Tmogvi fortress is visible on the right side of the road and the rock cut complex of Vanis Kvabebi on the left. Vardzia cave monastery is situated 3 km after Vanis Kvabebi. Carved into the rock face of Mount Erusheti at an altitude of 1300m, Vardzia stretches across the mountain side for half a kilometre. It used to consist of 13 storeys interconnected by a complex system of tunnels.

The construction of Vardzia was started by King Giorgi III (1156-1184) and completed by Queen Tamar (1184-1186). A large rock-hewn hall-church, The Assumption of the Blessed Virgin and a seven-meter long defensive tunnel are found in the centre of this complex. There were originally more than 3,000 caves for dwellings and auxiliary purposes that could accommodate 50,000 people. The monastery comprised numerous monastic cells, dwelling chambers and halls, sub-



ვარძიის კლდეში ნაკვეთი მონასტერი
Vardzia Cave Monastery

მ-ზე, ერუშეთის მთის კლდეში, 100 მეტრის სიმაღლეზე; იგი გადაჭიმულია ნახევარ კილომეტრზე და შედგებოდა 13 სართულისაგან. სართულებს ერთმანეთთან გვირაბების რთული სისტემა აკავშირებდა.

გამოქვაბულებების საერთო რაოდენობა 3000-ზე მეტი ყოფილა და 50000 კაცს იტევდა ერთდროულად. ვარძიაში განლაგებული იყო საცხოვრებელი სენაკები, სატრაპეზოები, სამლოცველოები, ბეღლები, ღვინის მარნები, საჯინიბოები, აფთიაქი და ბიბლიოთეკა. ვარძია უზრუნველყოფილი იყო სასმელი წყლითა და წყალგაყვანილობის სისტემით. საიდუმლო გვირაბი პირდაპირ მტკვარზე გადიოდა, ხოლო სპეციალური წყლის რეზერვუარი კლდეში იყო გამოკვეთილი და წვიმის წყლით მარაგდებოდა. ერთ-ერთ გამოქვაბულში ახლაც არსებობს წყარო, რომელიც თამარის სახელს ატარებს. ვარძიას გამოკვეთა დაიწყო მეფე გიორგი III-მ (1156–1184 წწ) და დაასრულა თამარ მეფემ (1184–1186 წწ). წლებში.

კლდეში გამოკვეთილი ღვთისმშობლის მიძინების ეკლესია გამორჩეულია ფრესკული მხატვრობით; აქ 17 სხვადასხვა კომპოზიციაა წარმოდგენილი, რომელთაც ქართული ხელოვნების ისტორიული წარსულის შესწავლაში უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება. ჩრდილოეთის კედელზე, გამოსახული არიან თამარ მეფე, მეფე გიორგი III და ეკლესიის ქტიტორი, ერისთავთ-ერისთავი რატი სურამელი. ეკლესიის კამარებზე წმინდანები და თორმეტივე საუფლო დღესასწაულის სცენებია გამოსახული.

XX ს-ში ვარძიაში სამონასტრო ცხოვრება აღდგა და ამჟამად აქ მოქმედი მამათა მონასტერია.

თმოგვის ციხე-ქალაქი

შუა საუკუნეების საქართველოს მნიშვნელოვანი ციხე-ქალაქი იყო. ეს ძეგლი ჯავახეთში, მტკვრის მარცხენა ნაპირზე, მაღალ კლდოვან მთაზე მდებარეობს. ასპინძა-ახალქალაქის გზაზე, სოფელ ხერთვისთან, გადასახვევია მარჯვნივ. გზა

sidary premises, secret rooms, chapels, refectories, a pharmacy, and a library. The only access to this monastic stronghold appears to be a hidden tunnel leading to the banks of the Mtkvari River, where a water reservoir was cut in the rock and was fed with rain water. In one of the caves, there still can be found a spring named after Queen Tamar.

The Church of the Assumption of the Blessed Virgin is noted for its mural paintings with 17 different compositions of the greatest importance for the history and culture of Georgia. Portraits of the royal family - Queen Tamar, King Giorgi III, and the founder of the church, (eristavi) Rati Surameli, Ruler of Kartli - adorn the northern wall. The church vaults portray scenes from the saints, their lives and divine feasts. In XX century monastic life in Vardzia began to be active again.

TMOGVI TOWN-FORTRESS

Tmogvi town-fortress was an important fortification in medieval Georgia. This monument is situated on a high rocky mountain on the left bank of the Mtkvari River in Javakheti. On the Aspindza-Akhalkalaki motorway, there is a turning to the right towards Khertvisi village. The road leads to the south along the Mtkvari River gorge. Before reaching Nakalakevi village the road turns to the right, crosses the bridge and runs 3 km directly to the Tmogvi fortress. The first mention of Tmogvi is made in X c historical chronicles.



თმოგვის ციხე
Tmogvi Fortress

მიუყვება მტკვრის ხეობას სამხრეთის მიმართულებით. სოფელ ნაქალაქეამდე გზა მარჯვნივ გადადის რკინის ხიდზე და მიდის თმოგვის ციხესიმაგრემდე. მანძილი 3 კმ-ია. თმოგვი პირველად X საუკუნის ისტორიულ წყაროებში მოიხსენიება. ციხე-ქალაქის ზედა და ქვედა მხარეებს საიდუმლო გვირაბი აკავშირებდა. დასავლეთ ხეობაში, კლდის მასივში გამოკვეთილია წმ. ეფრემის ეკლესია კანკელით. მეორე ეკლესიის ნანგრევებში შემორჩენილია XIII ს-ის კედლის მხატვრობის ფრაგმენტები. მტკვრის ორივე ნაპირზე ნასოფლარები, სასახლეთა ნანგრევები და ხიდის ბურჯების ნაშთებია. ერთი ხიდი სასახლეებს აკავშირებდა, მეორე ტრანსპორტისთვის იყო განკუთვნილი. ციხე-ქალაქი რამდენჯერმე დაანგრია მინისძვრამ. XIII ს-ის 30–60-იან წლებში თმოგვში მოღვაწეობდა წარჩინებული პოლიტიკური მოღვაწე - სარგის თმოგველი.

ვანის ქვაბები

ვარძიამდე გზად ჯავახეთის ზეგანზე, მტკვრის ვიწრო ხეობაში, კლდეში ნაკვეთი სამონასტრო კომპლექსია. მისი არქიტექტურული სახე ყალიბდებოდა VIII–XVI საუკუნეებში. ამ მრავალღონიანი მონასტრის ნაგებობებს შორისაა დარბაზული ეკლესიები, ბერების სენაკები და სამეურნეო სათავსები, გვირაბების და წყალმომარაგების სისტემის ნაშთები. კომპლექსის გუმბათოვანი ეკლესია აღდგენილი იქნა 1180 წელს. კომპლექსს გარშემო შემოვლებული ჰქონდა მტკიცე დამცავი გალავანი, რომელიც 1204 წელს აშენდა. ისტორიული ყოფის, ქართული ენის წარსულის შესწავლის, ლიტერატურულ-ფილოლოგიური თვალსაზრისით ძალზე საინტერესოა კომპლექსის ეპიგრაფიკული ძეგლები, რომელთა შორის შემორჩენილია პალეოგრაფიულად XV ს-ის II ნახევრით დათარიღებული ფრაგმენტი შოთა რუსთაველის პოემიდან “ვეფხისტყაოსანი”.

გავეთი

ნასოფლარი გავეთი თურქეთის საზღვართან, ასპინძიდან უკიდურესი სამხრე-

The upper and lower parts of the fortress were interconnected by a secret tunnel. In the western side St Ephrem's Church iconostases were cut into the rock. (In Eastern Christianity an iconostasis is a wall of icons and religious paintings separating the nave from the sanctuary). In the ruins of another church, fragments of XIII century murals are preserved. The remains of palaces and bridge abutments (structures located at the ends of a bridge, where the bridge slab adjoins the approaching roadway) are found in ancient settlements on both banks of the Mtkvari River. Originally, one bridge connected palaces, while the other was reserved for transportation. The town-fortress was destroyed several times by earthquakes. Between 1230 and 1260 Sargis Tmogveli lived and worked here. He was an outstanding political figure and translator of Visramiani: the story of the loves of Vis and Ramin, a romance of ancient Persia.

VANIS KVABEBI (VANI CAVES)

A monastic ensemble located on the Javakheti Plateau, within a narrow ravine of the Mtkvari River, on the road to Vardzia this cave complex was created in VIII-XVI centuries. Buildings of this multi-storey ensemble include hall-churches, monastic cells and auxiliary chambers, and the remains of tunnels and a water-supply system. The cupola church was restored in 1180. The ensemble was formerly surrounded by an impressive wall, erected in 1204. The epigraphic inscriptional monuments found here include fragments from Shota Rustaveli's "The Knight in the Panther's Skin", and date back to the second half of XV century; these valuable inscriptions have been preserved.

GAVETI CHURCH

This ancient settlement site at the Turkish border, south of Aspindza, is located at 1800 m. The road first follows the Mtkvari River, from Vardzia cave monastery the road leads along the Mtkvari River gorge towards Mi-

თით, ჯავახეთის პლატოზე ზღვის დონიდან 1800 მეტრზე მდებარეობს. გზა ვარძიდან მტკვრის ხეობას მიუყვება სოფელ მირაშხისკენ. 4 კმ-ში მკვეთრად უხვევს მარჯვნივ და ციცაბო, კლდოვანი აღმართით მიემართება ვარძიის უკან მდებარე მთის კალთებზე, ვაიოს ველზე, საიდანაც გზადაგზა მტკვრის ხეობის ხედები იშლება, სადღაც შორს მოჩანს ვარძიის კლდეში ნაკვეთი ქალაქი. ველზე არც მოსახლეობაა და არც ხე ჩანს სადმე, მხოლოდ მწყემსებს თუ შეხვდებით, რომელთაც პირუტყვი ჰყავთ ამორეკილი საძოვრებზე. გავეთამედე აგარის და ნიალის ნასოფლარებია.

გავეთის საყდარი შორიდანვე ჩნდება, ყურადღებას იპყრობს მისი სწორხაზოვანი, ცისკენ ასვეტილი მონითალო კონტური. ეკლესია XII – XIII საუკუნეებში, მუქი მონითალო კვადრებით არის აშენებული, კედლები მასიურია, მძლავრი, მთელი ნაგებობა მონუმენტურია. აქაურობა განსაკუთრებით ლამაზია შემოდგომით, როცა გარემო ოქროსფრად არის შეფერილი.

ლეზისი — მიწისქვეშა სოფალი

ვაიოს ველზე („ნიალისყური“) გავეთის ნასოფლარამდე ლეზისი უნდა გაიაროთ. აგარის ნასოფლარიდან გავეთის მიმართუ-

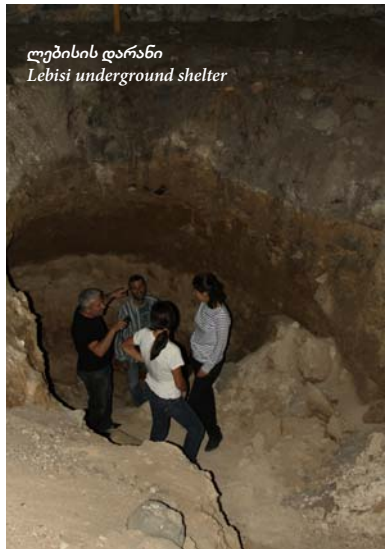


*გავეთის საყდარი
Gaveti Church*

rashkhani village, then sharply turns to the right and climbs a steep, rocky rise to the mountain slopes behind Vardzia from where the Mtkvari Ravine can be viewed, and in the distance the caves of Vardzia are visible. The only living beings to be seen are shepherds with their herds on mountain pastures. Before arriving in Gaveti, the road passes the old settlement sites of Agara and Niala. The Gaveti temple with its rectilinear, reddish outline thrust to the sky can be seen from afar. The church was built in XII-XIII centuries of red broad stone. Its walls are massive, giving the structure an allure of eternal



*ქვის კარი. ლეზისის დარანი
Stone door, Lebesi underground shelter*



*ლეზისის დარანი
Lebesi underground shelter*

ლებით, 1,5 კმ-ზე გზა მიემართება ხელმარცხნივ, საიდანაც მოჩანს ლებისი. იგი მინისქვეშა სამალავების რთული სისტემაა, რომელსაც მოსახლეობა მტრის შემოსევების დროს თავს აფარებდა. მინისქვეშა გამოქვაბულების ნაწილი განმწმენდილია და მსურველებს შეუძლიათ ფანრების მოშვებით ჩასვლა და სამალავების კარგად დათვალიერება.

ხერთვისის ციხე

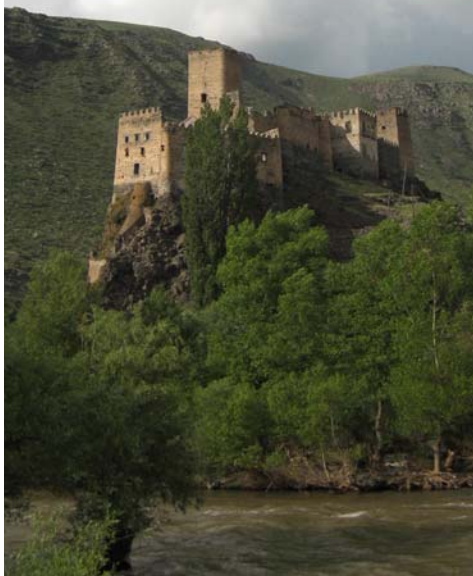
ხერთვისის ციხე საქართველოში შემორჩენილ ციხეთა შორის ერთ-ერთი ყველაზე კარგად შემონახული საფორტიფიკაციო ნაგებობაა.

ციხე ასპინძიდან, ვარძიის მიმართულებით მე-13 კმ-ზე მდებარეობს. კლდოვან მთაზე დგას მტკვრისა და ფარავნისწყლის შესართავთან.

ძველი მრავალფეროვან ნაგებობათა დიდ ანსამბლს წარმოადგენს, მისი სიგრძე 100 მეტრს აღემატება.

ცნობილი ქართველი ჟამთააღმწერელის ლეონტი მროველის მიერ ჩამოთვლილ იმ ციხეთა შორის, რომლებიც თითქოსდა ალექსანდრე მაკედონელს დახვედრია საქართველოში, მოხსენიებულია ხერთვისის ციხეც, სახელით - „ხერთვისი მტკვრისა“

შემორჩენილი წარწერის თანახმად, ციხის



ხერთვისის ციხე
Khertvisi Fortress

might. The locality is particularly scenic in autumn when the surrounding natural environment turns gold.

LEBISI UNDERGROUND VILLAGE

To visit this underground village follow the road that passes through Lebisi in the

ბენჯის ხიდი. ასპინძა
Hanging footbridge, Aspindza





გალავანი XIV საუკუნეში აუშენებიათ.

ციხე რამდენჯერმეა აღდგენილი. გალავნის შიგნით არის შიდა ციხე სქელი კედლებითა და კოშკებით, 985 წლით დათარიღებული პატარა ეკლესია, საცხოვრებელი, სამეურნეო ნაგებობებისა და ხიდების ნაშთები, ასევე მდინარისკენ ჩამავალი გვირაბი. ხერთვისი კარგად გამოხატავს ამ რეგიონის ისტორიულ ბედუკულმართობას: მას თავდაპირველად ქართველები საქართველოს დასაცავად აშენებდნენ, ხოლო XVI საუკუნის მეორე ნახევრიდან უკვე ოსმალები ამაგრებდნენ საქართველოს დასაპყრობად.

საროს ციკლოპური ციხე და ეკლესია

სოფელი საროც ჯავახეთის ზეგანზეა გაშენებული. ასპინძიდან ახალქალაქის მიმართულებით, მე-10 კმ-ზე, სოფელ ნიჯგორთან (გზაზე დგას საგზაო ნიშნული) ასახვევია მარცხნივ, აღმოსავლეთის მიმართულებით. 3 კმ-ზე მდებარეობს სოფელი სარო. სოფელთან ახლოს კლდის პირას დგას ციკლოპური ნაგებობა (წინაქრისტიანული ეპოქა), რომელიც 3-მეტრიანი

Vaio Valley. In 1,5 km after the Agara settlement towards Gaveti the road turns to the left, Lebisi is visible from here. This complex system of underground shelters was used by the locals for hiding during invasions. Part of the underground caves has been cleaned and visitors can go down and visit the shelters with the aid of a flashlight.

KHERTVISI FORTRESS

The Khertvisi Fortress is one of the best preserved of Georgia's fortification structures. The fortress is situated on the Aspindzavardzia motorway, at a distance of 13 km from Aspindza. Khertvisi was restored and reinforced several times. Originally built on a rocky mountain at the confluence of the Mtkvari and Paravnistskali Rivers. This monument is made up for a large ensemble of different structures and exceeds 100 m in length.

Among the fortresses mentioned by the well-known Georgian chronicler Leonti Mroveli, which Alexander the Macedonian allegedly met while in Georgia, Khertvisi Fortress is named as "Khertvisi of the Mtkvari".



ქვაჯვარი, ნასოფლარი აგარა
Stone cross in ancient abandoned settlement of Agara Village

ქვის ლოდების მშრალი წყობით არის ნაგები. ციხის ქვეშ შემორჩენილია გამოქვაბულები, ციხის გარშემო შესაძლებელია ხარობისა და დარნების ნახვა. ციხის კიდიდან მშვენიერი ხედი იშლება.

იქვე მახლობლად დგას მთავარანგელოზთა სახელზე აგებული ორნაეიანი ეკლესია, რომელიც სავარაუდოდ VII–VIII საუკუნეებს განეკუთვნება.

სოფელში ჯერ კიდევ შესალებელია ძველი ბანიანი სახლების დათვალიერება.

პარკიის ისტორიულ-ხუროთმოძღვრული სახელმწიფო მუზეუმ-ნაკრძალი

მისამართი:

0500, ასპინძის მუნიციპალიტეტი, ვარძია ტელეფონი: +995 599 11 62 07

მუშაობს ყოველდღე:

09:00 დან 19:00 სთ-მდე

ბილეთის ფასი:

უფროსებისათვის 3 ლარი, ბავშვებისათვის 1.5 ლარი. საექსკურსიო მომსახურება 10 ლარი.

რეკომენდაბული ტურისტული მარშრუტები

ძვენიერი მარშრუტი:

მიმართულება 1: ქარვასლა – ჯოლდის ხიდი – თმოგვის ციხე – ვარძია საშუალო სირთულის

მანძილი: 9 კმ.

ხანგრძლივობა: 7 სთ.

მინიმალური სიმაღლე: 1200 მ. ზღ. დ

მაქსიმალური სიმაღლე: 1300 მ. ზღ. დ

რეკომენდაცია: გამოქვაბულების დასათვალიერებლად თან იქონიეთ ფარნები.

მიმართულება 2: ვარძია – ზემო ვარძია – ვარძია

მარტივად გასავლელი

მანძილი: 5 კმ.

ხანგრძლივობა: 5 სთ.

მინიმალური სიმაღლე: 1220 მ. ზღ. დ

მაქსიმალური სიმაღლე: 1550 მ. ზღ. დ

რეკომენდაციები: გამოქვაბულების და-

According to the well-preserved inscription, the fortress wall was built in XIV century and an inner fortress with thick walls and watch-towers were built within the outside wall. With its little church dating back to 985, the remains of dwellings, auxiliary premises and bridges, as well as a tunnel going down to the river, Khertvisi is the best illustration of the historical misfortunes of the region. Originally built to defend Georgia, from the second half of XVI century the Turks used it for military operations against Georgia.

CYCLOPEAN FORTRESS AND THE CHURCH OF SARO

The village of Saro is also situated on the Javakheti Plateau. In 10 km from Aspindza, on the Aspindza-Akhalkalaki motorway, at v. Nijgori there is turning to the left that runs 3 km to the east towards v. Saro. Near the village, on the side of a cliff stands the cyclopean building (pre-Christian epoch) constructed of 3-metre stone blocks by dry masonry. Under the fortress, there are well-preserved caves and around the structure there are grain bins and underground shelters. From the side of the fortress a beautiful view opens up.

Nearby stands the two-nave VII-VIII cc St. Archangels Church and in the village, visitors can still see the peasant houses of that period with flat earth-roofs.

VARDZIA HISTORICAL-ARCHITECTURAL MUSEUM-RESERVE

Address: 0500 Vardzia, Aspindza Municipality

Phone: (+995 599) 11 62 07

Working hours: Everyday, 09:00-19:00

Ticket price: Adults – GEL 3, children – GEL 1.5, guided tours – GEL 10

RECOMMENDED TOURISTIC ROUTES

HIKING ROUTE:

Itinerary 1: Karvasla – Jolda Bridge – Tmogvi

სათვალისწინებლად თან იქონიეთ ფარნები.

ქვეითი მარშრუტების დეტალური ინფორმაციისათვის მიმართეთ ადგილობრივ ტურისტულ სააგენტოს „ფსიტი“.

ტელ.: +995 599 11 45 06 www.pstiy.ge, wellcome@pstiy.ge

პელომარშუტი

მიმართულება: ფია – გელსუნდა – ტოლოში – აწყვიტა – დადუში – ასპინძა

საშუალო სირთულის

მანძილი: 24 კმ.
ხანგრძლივობა: 3–4 სთ.
მინიმალური სიმაღლე: 1170 მ. ზღ. დ.
მაქსიმალური სიმაღლე: 1600 მ. ზღ. დ.

ჯიკბური

მიმართულება: ასპინძა – ვარძია – აგარის ქვაჯვარი – გავეთი – ზემო ნიალა – ლეზისი – დუმეილა – გიორგინმინდა – ზემო თმოგვი – ასპინძა

რთულად გასავლელი

მანძილი: 90 კმ.
ხანგრძლივობა: 8 სთ.
მინიმალური სიმაღლე: 1200 მ. ზღ. დ.
მაქსიმალური სიმაღლე: 2200 მ. ზღ. დ.

Fortress – Vardzia

Moderate difficulty

Length: 9 km

Duration: 7 hrs

Min. altitude: 1200 m

Max. altitude: 1300 m

Advice: For visiting caves keep flashlights and batteries with you at all times.

Itinerary 2: Vardzia – Zemo Vardzia - Vardzia

Easy

Length: 5 km

Duration: 5 hrs

Min. altitude: 1220 m

Max. altitude: 1550 m

Advice: When visiting caves keep flashlights and batteries with you at all times.

For the detailed information contact the local turagency "Psity". Tel: +995 599 11 45 06 www.pstiy.ge, wellcome@pstiy.ge

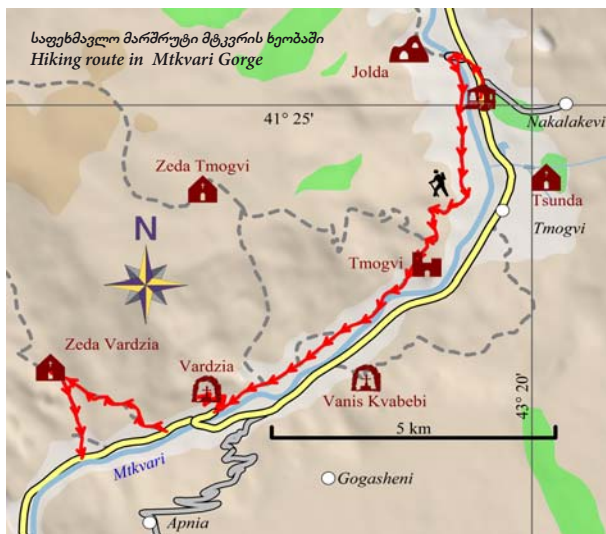
CYCLING ROUTE

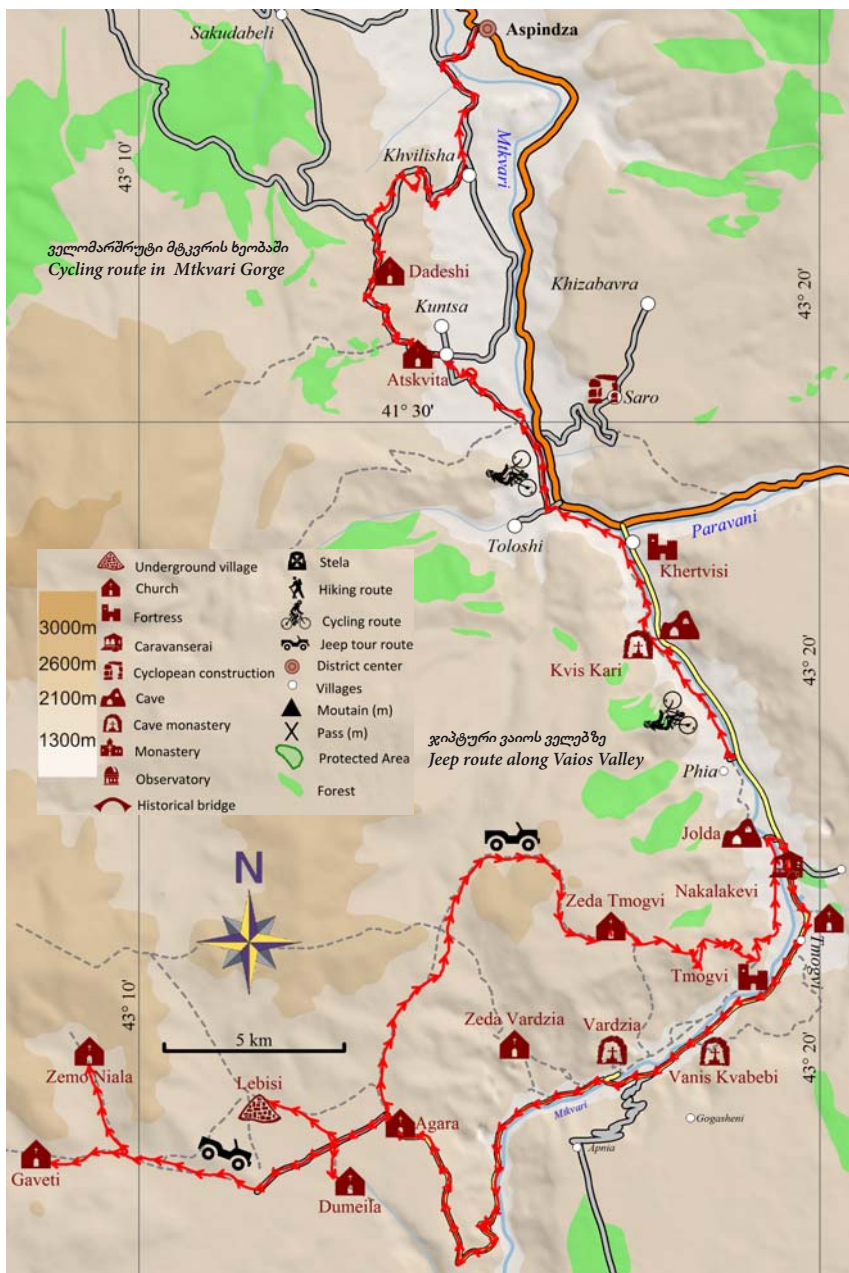
Itinerary: Pia – Gelsunda – Toloshi – Atskvita – Dadeshi – Aspindza

Moderate difficulty

Length: 24 km

Duration: 3-4 hrs





ტურის დეტალური ინფორმაციისთვის მიმართეთ „ელკანას“ სოფლის ტურიზმის განყოფილებას. ტელ.: +995 32 232 83 21
ruraltourism@elkana.org.ge www.ruraltourism.ge

წყალჯოგარდობა (რაფტინგი) მდინარე მტკვარზე

მიმართულება 1: სოფ. მირაშხანი – ვარძია
სირთულე: II – III კატეგორია
სიგრძე: 6 კმ.
ხანგრძლივობა: 1.5 სთ.

მიმართულება 2: ხვილიშის ხიდი (ასპინძის აბანოები) – ლობიეთის ნასოფლარი (ასპინძა).

სირთულე: I კატეგორია
სიგრძე: 12 კმ.
ხანგრძლივობა: 3 სთ.

ველო- და რაფტინგტურის დეტალური ინფორმაციისთვის მიმართეთ სათავეგადასავლო კლუბს „ჯომარდი“

For the detailed information on the cycling tour contact Adventure Club Jomardi.

Tel: (+995 32) 231 91 01 www.jomardi.ge

Min. altitude: 1170 m
Max. altitude: 1600 m

JEEP ROUTE

Itinerary: Aspindza – Vardzia – Agara Kvajvari – Gaveti – Zemo Niala – Lebisi – Dumeila – Giorgitsminda – Zemo Tmogvi – Aspindza
Difficult
Length: 90 km
Duration: 8 hrs
Min. altitude: 1200 m
Max. altitude: 2200 m

*For the detailed information contact Elkana Rural Tourism Department T:(+995 32) 232 83 21
www.ruraltourism.ge ruraltourism@elkana.org.ge*

RAFTING ON THE MTKVARI RIVER

Itinerary 1: v. Mirashkhani - Vardzia
Difficulty: Category II-III
Length: 6 km
Duration: 1.5 hrs

Itinerary 2: Khvilisha Bridge (Aspindza Baths) – Ghobieti Settlement-site (Aspindza)
Difficulty: Category I
Length: 12 km
Duration: 3 hrs

წყალჯოგარდობა მტკვარზე
Rafting on the Mtkvari River



სასტუმრო სახლების დაჯავშნისთვის მიმართეთ „ელკანას“ სოფლის ტურიზმის განყოფილებას.
 ტელ: (+995 32) 232 83 21 www.ruraltourism.ge ruraltourism@elkana.org.ge

For guethouse reservation contact Elkana Rural Tourism Department
 T:(+995 32) 232 83 21 www.ruraltourism.ge ruraltourism@elkana.org.ge

კვების ობიექტები

- კაფე „ძველი“, ვარძიის ქ. №33, დაბა ასპინდა, +995 599 17 11 78
- კაფე „ევროპა“, ვარძიის ქ. №35, დაბა ასპინდა, +995 790 95 10 11
- „ვალოდის კოტეჯი“, ვარძია, კორისხევი, +995 599 11 62 07

RESTAURANTS, CAFES

- Café Dzveli, Vardzia St. 33, Aspindza, +995 599 17 11 78
- Café Europa, Vardzia St. 35, Aspindza, +995 790 95 10 11
- Valodia's Cottage, Koriskhevi, Vardzia, +995 599 11 45 06

სუვენირების შეძენა შესაძლებელია სოფელ ხერთვისში, ხერთვისის ციხის მოპირდაპირე მხარეს არსებულ სავაჭრო დახლზე – „ადგილობრივი პროდუქტები“, ასევე ვარძიის ისტორიულ-ხუროთმოძღვრული სახელმწიფო მუზეუმ-ნაკრძალის მიმდებარე ტეროტორიაზე არსებულ სავაჭრო დახლზე.

Market places for souvenirs and local products are located opposite the Khertvisi Fortress, as well as on the area adjoining the Vardzia Historical-Architectural Museum-Reserve.

სასტუმროები, სასტუმრო სახლები

HOTELS, GUESTHOUSES



„ტაოსკარი“ ვარძია, +995 599 54 35 40
Taoskari, Vardzia, +995 599 54 35 40



„ჩიკო“, ვარძიის ქ. №9, დაბა ასპინდა, +995 593 90 64 05
Chiko, Vardzia St. 9, Aspindza, +995 593 90 64 05



„ვალოდის კოტეჯი“ კორისხევი, ასპინდა + 995 599 11 45 06; + 995 599 11 62 07
"Valodia`s Cottage" Koriskhevi, Aspindza + 995 599 11 45 06; + 995 599 11 62 07



„ბერმუხა“ დაბა ასპინდა, ი. გოგებაშვილის ქ. №16, +995 599 18 17 63, +995 555 12 49 78
Bermukha, Gogebashvili St. 16, Aspindza, +995 599 18 17 63, +995 555 12 49 78



„ქვისკარი“,
სოფ. გელსუნდა, +995 599 75 52 90

Skiskari, Gelsunda village, +995 599 57 32 98



„თირები“ სოფ. ნაქალაქევი
ტელ: +995 599 33 88 71

Tirebi, Nakalakevi village, +995 599 33 88 71



„იმედი“, სოფ. თმოგვი, +995 595 28 57 50

Imedi, Tmogvi village, +995 595 28 57 50



„ცისკარი“, სოფ. თმოგვი
+995 598 96 86 87, +995 790 60 60 47

**Tsiskari, Tmogvi, +995 598 96 86 87,
+995 790 60 60 47**

უძველესი ციკლოპური ნაგებობა და მთავარანგელოზთა ეკლესია.

სოფ. სარო

Ancient cyclopean building and St. Archangel's Church, Saro Village



ახალქალაქის მუნიციპალიტეტი



ხანჩალის ტბა
Khanchali Lake

AKHALKALAKI MUNICIPALITY

ახალქალაქის მუნიციპალიტეტი

AKHALKALAKI MUNICIPALITY



გეოგრაფიული მდებარეობა

მუნიციპალიტეტი სამცხე-ჯავახეთის ვულკანური პლატოს ნაწილია და მისი ტერიტორია ზღვის დონიდან 1500–3300 მეტრზეა. პლატოს ზედაპირი ტალღობრივი ვაკეა. სწორედ ამ პლატოზეა აღმართული სამცხე-ჯავახეთის უმაღლესი მწვერვალი დიდი აბული (3300 მ).

მუნიციპალიტეტს სამხრეთით ესაზღვრება თურქეთი. დასავლეთით და ჩრდილოეთით – ასპინძისა და ბორჯომის, ხოლო სამხრეთ-აღმოსავლეთით – ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტები.

მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციული ცენტრია ახალქალაქი, რომელიც საქართველოში ყველაზე მაღლა მდებარე ქალაქია (ზღ.დ. 1700 მ). იგი დააარსა საქართველოს მეფემ ბაგრატ III-მ (X–XI სს) და მანვე უწოდა ეს სახელი.

თბილისიდან ახალქალაქამდე 293 კმ-ია (ახალციხის გავლით), 187 კმ. – ნალკის გავლით. ახალქალაქიდან რეგიონის ცენტრამდე — ახალციხემდე 75 კმ-ია, სომხე-

GEOGRAPHICAL LOCATION AND ETHNIC COMPOSITION

The municipality of Akhalkalaki is located on the Javakheti volcanic plateau located at an altitude of 1500-3300 m. The plateau is an undulating plain that includes the Didi Abuli Mount (3300 m), the highest point in Javakheti. This municipality borders Turkey to the south, the municipalities of Aspindza and Borjomi to the west and the north, and Ninotsminda to the southeast. The administrative centre is Akhalkalaki, Georgia's highest town (1700 m), founded by the Georgian King Bagrat III (X-XI c).

The distance from Tbilisi to Akhalkalaki via Akhaltsikhe is 293 km, or 187 km via Tsalka. From Akhalkalaki to the regional centre, Akhaltsikhe, is 75 km and it is 50 km to the Armenian border crossing point of Gyumri. Ethnic groups include 90% Armenian, 8% Georgian and 2% Russian, Greek and Ossetian.

თის საზღვრამდე (გუმრის სასაზღვრო გამშვები პუნქტი) — 50 კმ.

მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის 90% სომეხია, 8% - ქართველი, 2% - რუსები, ბერძნები და ოსები.

როგორ მოხვდეთ

გამგზავრება შესაძლებელია საზოგადოებრივი ტრანსპორტით (მიკროავტობუსი, ავტობუსი, მატარებელი, ტაქსი) საქართველოს ნებისმიერი დიდი ქალაქიდან.

მიკროავტობუსები თბილისიდან ახალქალაქის მიმართულებით ყოველდღე გადიან.

უახლოესი რკინიგზის სადგურია ქ. ახალციხე (75 კმ. ქ. ახალქალაქიდან). ამჟამად დაკეტილია.

ავტოსადგურები და მატარებლის განრიგი გვ. 35-36.

ბუნებრივი პირობები

ტურისტული სეზონის პერიოდში – ზაფხული გრილია (9°C) მცირე ატმოსფერული ნალექით (ნლიური – 600–700 მმ-ია). აქ მთის კლიმატია, არ იცის ხანგრძლივი წვიმა. ზამთარში ჯვავახეთის ზეგანი თოვლით დაფარულია 3–4 თვის განმავლობაში (დეკემბერი–მარტი), ხოლო თოვლის საბურველის სიმაღლე საშუალოდ 15–20 სმ-ია, მხოლოდ მაღალმთიან ნაწილში აღწევს 40–50 სმ-ს, იანვრის საშუალო ტემპერატურა საკმაოდ

GETTING TO AKHALKALAKI MUNICIPALITY

Travel to Akhalkalaki is simple by public minibuses, buses, and taxi from any large town. Minibuses go several times a day from Tbilisi. The nearest train connection is through Akhaltsikhe (75 km from Akhalkalaki). The railway is temporary closed.

Autostations and rail travel pages 35-36.

NATURAL CONDITIONS

In Akhalkalaki summers are cool (9°C) with little rainfall (annually only 600-700 mm). The climate is mountainous, with short rains. In winters, however, the Javakheti Plateau is covered with snow for three or four 4 months (December through March) with an average snowfall of 15-20 cm, reaching 40-50 cm in alpine zones. Average January temperatures are between -10 and -2°C .

The Municipality area covers approximately 1,235 km² of which 75% is cropland. The main river is the Paravnistskali which joins the Mtkvari at Khertvisi.

The Akhalkalaki Municipality is distinguished by unique mountain steppes, subalpine diversity, and its lakes. Lakes and rivers teem with fish and are an important habitat for migratory birds. Birdwatchers from all over the world come to study the waterfowl,



*ბარალეთის ბაზილიკა
Baraleti Basilica*

დაბალია, მერყეობს -10-დან -2°C-მდე.

მუნიციპალიტეტის ტერიტორია 1.235 კვ.კმ-ია, აქედან 75% სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებია. მთავარი მდინარეა ფარავნისწყალი, რომელიც ხერთვისთან უერთდება მტკვარს.

ახალქალაქის მუნიციპალიტეტი გამოირჩევა უნიკალური მთის სტეპებით, სუბალპური მაღალბალახეულობითა და ტბებით. ტბებსა და მდინარეებში უზვადაა თევზი. არსებული ტბები მნიშვნელოვანი საარსებო წყაროა გადამფრენი ფრინველებისათვის, მათზე დასაკვირვებლად მრავალი ტურისტია ჩამოდის. განსაკუთრებით საინტერესოა წყლის, მტაცებელი და მაგალობელი ფრინველების ნახვა გადამფრენის პერიოდში.

ღირესანიშნაობები

ახალქალაქის მუნიციპალიტეტში ძველი ქართული კულტურის მრავალი საინტერესო და თვალსაჩინო ძეგლია; აქ შეგიძლიათ ნახოთ ძვ. წ. II ათასწლეულის ციკლოპური ნაგებობები და შუა საუკუნეების ტაძრები, ნასოფლარები. აბულის ციხე-ნასახლარი (II ათასწლეული), სამხარის კლდეში ნაკვეთი გუმბათოვანი ეკლესია და სამონასტრო კომპლექსი, კუმურდოს გუმბათოვანი ტაძარი.

ჩამოსული სტუმრისთვის ასევე საყურადღებოა: კვარძისა და ქილდის ნასოფლარები და ტაძრები, თოკის მონასტერი, ვარდისციხის ნასოფლარი, ბარალეთის ეკლესია, სირგვის ქვაჯვარი, მელრეკის ნამონასტრალი და ციკლოპური კარიბჭე, ღრტილის ეკლესია, სოფლები: კაჭიო, აზარეთი, ბურნაშეთი, გრიას ნასოფლარი და ციკლოპური ციხის ნანგრევები.

აბულის ციხე-ნასახლარი

ფარავნის ტბასთან, პატარა აბულის მთაზე ზღ. დონიდან 2670 მ დგას უნიკალური ციხე-ნასახლარი (იხ. გვ. 89 - აბულის მარშრუტის აღწერა). შეიძლება ითქვას, რომ იგი წინაქრისტიანული ჯავახეთის სიმბოლოს წარმოადგენს. აბულის

birds of prey and song-birds during the periods of migration.

POINTS OF INTEREST

This Municipality is the site of numerous monuments from ancient Georgian culture (II millennium B.C) which include medieval temples, settlement-sites, and pre-Christian cyclopean buildings such as the Abuli fortress and settlement-site, the Samsari rock-hewn domed church and monastery complex, Kumurdo domed temple and others such as Kvarsha and Kilda settlement-sites and temples, the Toki Monastery, the Vardistsikhe settlement-site, Baraleti Church, the Sirgva Stone-cross, Meghreki Monastery ruins and Cyclopean Gateway, the Ghrtla Church, the villages of Kachio, Azavreti, Burnasheti, Gria settlement-site, and the ruins of a cyclopean fortress.

THE ABULI FORTRESS AND SETTLEMENT-SITE

Near Paravani Lake on Mount Patara Abuli, at an altitude of 2670 m there is a unique fortress settlement site. This symbol of pre-Christian Javakheti, the Abuli Fortress is constructed from volcanic basalt blocks using dry masonry techniques. Although the stronghold was erected several centuries ago, its walls have been fairly well preserved and are four meters thick in some places. Around Abuli Fortress there are many interconnected hidden tunnels and hiding shelters, numer-



ძველი ქართული წარწერები. კუმურდოს ტაძარი
Old georgian inscriptions, Kumurdo Temple



ციხე-ნასახლარის ეულკანური წარმოშობის ბაზალტის ლოდების მშრალი წყობით არის ნაგები. მიუხედავად იმისა რომ სიმაგრე რამდენიმე ათას წელს ითვლის, მაინც კარგად არის შემორჩენილი მისი კედლები, რომელთა სიგანე ზოგიერთ ადგილებში 4 მეტრს აღწევს. აბულის ციხე-ნასახლარის გარშემო მრავლად არის საიდუმლო გვირაბები, სამალავი დარნები, რომლებიც ერთმანეთს უკავშირდება, ასევე შემორჩენილია მრავალრიცხოვანი დაზიანებული ოთახები, ქვით მოგებული გზები და ბილიკები, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ ციხის გარშემო საკმაოდ დიდი დასახლება ყოფილა.

ციხე-ნასახლარიდან ლამაზი პანორამა იშლება. მოჩანს ფარავნის ტბა და ჯავახეთის უკიდევანო ზეგანი.

საუკეთესო პერიოდი აბულის ციხე-ნასახლარის დასალაშქრად შემოდგომაა, ამ დროს გარემო ოქროსფრად არის შეფერილი, განსაკუთრებით ლამაზია ციხე-ნასახლარის შემოგარენი მზის ჩასვლისას.

კუმურდოს ტაძარი

კუმურდოს ტაძარი (X ს) ძველი ქართული ხუროთმოძღვრების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ძეგლია, რომელიც ამავე სახელწოდების სოფელში მდებარეობს. ას-

კუმურდოს ტაძარი / Kumurdo Temple

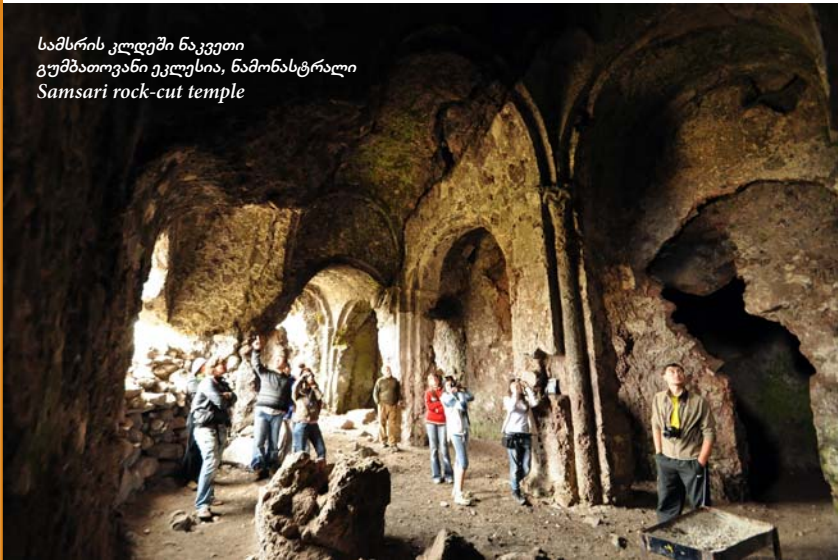
ous damaged chambers as well as cobblestone roads and paths, witnesses that there was a large settlement surrounding the fortress.

There is a beautiful view of Paravani Lake and the infinite Javakheti Plateau from the fortress. The best time to visit the Abuli Fortress is autumn when the golden colour of the surroundings and magnificent scenery in the sunset leave a lasting impression.

KUMURDO TEMPLE

Kumurdo Temple (X c) is one of the most important monuments of old Georgian architecture. It is situated in the village of Kumurdo. On the Aspidnza-Akhalkalaki motorway, along the Paravani River gorge, at Chunchkha village there is a turning to the right, which leads south on the Naisa serpentine. The road continues to the south, on the Javakheti Plateau and runs directly to Kumurdo village. According to the epigraphic inscriptions on the walls its construction started in 964 during the reign of the Georgian King Leon III, and was built at the initiative of Ioane the Bishop. It was completed during the rule of Bagrat IV, King of United Georgia. Kumurdo was formerly an im-

სამსრის კლდეში ნაკვეთი
გუმბათოვანი ეკლესია, ნამონასტრალი
Samsari rock-cut temple



პინძა-ახალქალაქის გზაზე, ფარავნის მდინარის ხეობაში, სოფელ ჩუნჩხასთან არის მარჯვნივ გადასახვევი, საიდანაც გზა მოყვება სამხრეთით ნაისის სერპანტინზე. გზა გრძელდება ჯავახეთის პლატოზე, სამხრეთის მიმართულებით, სოფელ კუმურდომდე.

ტაძრის კედლების ეპიგრაფიკული წარწერების თანახმად, მისი მშენებლობა 964 წელს დასავლეთ საქართველოს მეფის ლეონ III-ის დროს, იოანე კუმურდოელის თაოსნობით დაიწყო და ერთიანი საქართველოს მეფის ბაგრატ IV-ის მეფობაში დასრულდა.

კუმურდო მნიშვნელოვან კულტურულ-საგანმანათლებლო კერას წარმოადგენდა, აქ მოღვაწეობდა იოანე კუმურდოელი, რომელსაც შემდეგ მოღვაწეობა სინას მთაზე გაუგრძელებია.

ტაძარი გუმბათოვან ნაგებობას წარმოადგენს, იგი თლილი ფერადი ქვით არის ნაშენი, მნახველს აოცებს მისი სინატიფე და დახვეწილობა, კედლები უზეად არის მორთული რელიეფური გამოსახულებებით.

ეკლესიის ინტერიერი მოხატული იყო ფრესკებით, რომელთაგან უმეტესი ნაწილი განადგურებულია.

portant cultural and educational centre, where Ioane the Bishop lived and worked before continuing his creative activity on Mt. Sina. The temple is a domed edifice built of hewn stone with an unusually refined shape. Its walls are richly decorated with glyphs. Originally, the interior was painted with numerous frescoes, most of which have been damaged.

SAMSARI CHURCH AND SETTLEMENT

The domed church carved out of Mt. Samsari rock and a monastery complex dating back to X century are situated in the river canyon near the village of Patara ("little") Samsari. Traces of the monastery extend along the entire canyon. The main church is domed and hewn from the rock, highly accurate in form and proportion and equal to any brick- or stone-built church - its forms are perfect and delicate. In addition to the main church, there is a refectory, small and larger chapels, and monastic cells. In the canyon there are many two or three-storey caves, however the complex is rather damaged and many of its caves have collapsed.

სამსრის კლდეში ნაკვეთი გუმბათოვანი ეკლესია და ნამონასტრალი

სამსრის კლდეში ნაკვეთი გუმბათოვანი ეკლესია და სამონასტრო კომპლექსი, რომელიც X საუკუნით თარიღდება, სოფელ პატარა სამსართან ახლოს, მდინარის კანიონში მდებარეობს. მონასტრის კვალი მთელი კანიონის სიგრძეზე ჩანს, განსაკუთრებულად საინტერესოა მონასტრის მთავარი ეკლესია, რომელიც გუმბათიანია, იგი პირდაპირ კლდეში გამოუკვეთიათ, თუმცა შიგ შესულს მაშინვე თვალში ხვდება ის სიზუსტე და პროპორციები, რითაც კლდეში ნაკვეთი ეკლესია ჰგავს ჩვეულებრივ ქვით ნაგებ ეკლესიებს. ეკლესიის ფორმები დახვეწილი და ნატიფია. მთავარი ეკლესიის გარდა, აქ არის სატრაპეზო, მცირე და მოზრდილი სამლოცველოები, სენაკები.

მთავარი ეკლესიის გასწვრივ კანიონში მრავლად არის გამოქვაბულები, რომლებიც 2–3 სართულად არიან განლაგებული. კომპლექსი საკმაოდ დაზიანებულია, მრავალი ქვაბული ჩამონგრეულია.

ჯავახეთის დაცული ტერიტორია

ტერიტორია საქართველოს, სომხეთსა და თურქეთს შორის არსებული ვულკანური წარმოშობის მაღალმთიანი პლატოს ნაწილია. მისი ფართობია 20 000 ჰა. დასახლებული პუნქტების სიმალე ზღვის დონიდან მერყეობს 1800–2000 მ. სიმაღლეზე. ლანდშაფტის სტრუქტურა და ბუნება - ვულკანური პლატო, მთის სტეპები, ალპური და სუბალპური მცენარეულობა, ასევე ტბები და ჭაობები განსაზღვრავს რეგიონის უნიკალურობას და ტურისტული აქტივობების (ქვეითი, ველო, საცხენოსნო და სათხილამურო მარშრუტების) განვითარების პოტენციალს.

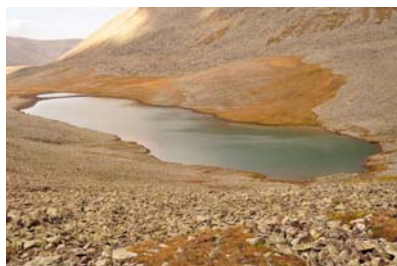
უმოკლესი საავტომობილო გზა თბილისიდან ჯავახეთამდე, სამხრეთ-დასავლეთით, მანგლისისა და ნალკის გავლით გადის (საერთო მანძილი - 175 კმ), რაც ვიზიტორებს საშუალებას აძლევს თბილისიდან დაცულ ტე-


PROTECTED TERRITORY OF JAVAKHETI

The territory covers 20,000 ha, including part of the mountain volcanic plateau located between Georgia, Armenia and Turkey. Populated settlements are found at 1800-2000 m altitude and topography includes volcanic plateau, mountain steppes, alpine and subalpine vegetation, as well as lakes and wetlands. These provide ideal conditions for the development of tourism, including hiking, cycling, horseback riding and ski. The shortest road from Tbilisi to Javakheti runs through the south-west via Manglisi and Tsalka (distance is 175 km), enabling visitors to get from Tbilisi to the protected territory in 2.5–3 hours. There are other routes from Tbilisi to the region via Borjomi, Akhaltsikhe and Akhalkalaki (travel time from five to six hours).

Kartsakhi Lake – is situated at an altitude of 1798 m. The border divides the lake in two parts. The north-eastern part is within Georgia's boundaries, the south-western part lies within Turkey. The lakesides are flat, with some swampy patches. The Kartsakhi River and several streams flow into the lake from the north. The water is turbid and saline though it freezes in winter. Inside the Turkish part of the lake there is a tussock islet which is habitat for many rare waterfowl populations and an important attraction for birdwatchers.

ტბა დიდი აბულის მთის მახლობლად
Lake near Mt. Didi Abuli





ლევანის ტბა. აბულ-სამსარიის ქედზე
Levani Lake, Abul-Samsari Range



რიტორიაზე 2.5 - 3 საათში მოხდენენ.

ასევე დედაქალაქიდან ამ ტერიტორიაზე მოხვედრა შესაძლებელია ბორჯომის ახალციხისა და ახალქალაქის გავლითაც (მგზავრობა — 5-6 საათი).

კარნახის ტბა — მდებარეობს 1798 მეტრზე ზღვის დონიდან. სახელმწიფო საზღვრით ტბა იყოფა ორ ნაწილად. ჩრდილო-აღმოსავლეთი ნაწილი საქართველოს ფარგლებშია, სამხრეთ-დასავლეთი — თურქეთში. ტბის ნაპირები ბრტყელი, ზოგან დაჭაობებულია. ტბას ჩრდილოეთიდან ერთვის მდ. კარნახი და რამდენიმე ნაკადული. ტბა მღვრიე და მომლაშოა, ზამთრობით იყინება. კარნახის ტბაში (თურქეთში მდებარე მის დასავლეთ ნაწილში) არის ბორცვოვანი კუნძული, რომელსაც მრავალი ფრინველი სტუმრობს. ამიტომაც აქაურობა იზიდავს ფრთოსნებზე დამკვირვებლებს, აქ შეხვდებით ფრინველთა იშვიათ პოპულაციებს.

ლევანის ტბა - გაუმდინარი მყინვარული ტბა ჯავახეთში, მდებარეობს სამსარის ქედზე, 2560 მეტრ სიმაღლეზე. წყლის სარკის ფართობია — 0,2 კმ². უდიდესი სიღრმე 2.8 მ — ია. მაღალი დონე აქვს ზაფხულში. წყალი სუსტად არის მინერალიზებული, სუფთაა და გამჭირვალე.

ტბაზე მისასვლელად ახალქალაქიდან მივემგზავრებით სოფელი ოლავერდისაკენ. გზაზე, ხელმარჯვნივ გვხვდება ჭაობი. ამ ჭაობიდან ლევანის ტბისკენ მიმავალი გზა მარჯვნივ მიუყვება მინდორს, შემდეგ მცირე სერებს, რომელთა გადასალახად მაღალი გამავლობის მანქანაა საჭირო. 1.5 კმ-ის გავლის შემდეგ გზა შედის მცირე ხეობაში, სადაც გზაგასაყარია. ტბისკენ მისასვლელად გზა გრძელდება პირდაპირ. 2.5 კმ-ზე გვხვდება მცირე ტბა, საიდანაც ხელმარცხნივ (ჩრდილოეთისკენ) გზა აუყვება აღმართს. აღმართზე 550 მეტრის გავლის შემდეგ გზა გრძელდება ჩრდილო-აღმოსავლეთით 1 კმ-ზე და შემდეგ სამხრეთ-აღმოსავლეთით 1.2 კმ-ზე. აქედან ახლოს ჩანს ორი მწვერვალი — ქოროლი (ხელმარცხნივ) და ივანთეფე (ხელმარჯვნივ). გზა გადის ამ ორ მწვერ-

Levani Lake, with the surface area of 0.2 square kilometers and the maximum depth of 2.8 meters, is located on the Samsari Mountain Range, in Javakheti, at 2560 meters above the sea level. The lake water is glacier based and not drained. It is fresh, limpid and slightly mineralized. Level of the Levani Lake is high in summer.

Getting to the lake is available from Akhalkalaki. On the right side of the road leading from Akhalkalaki town towards Olaverdi village, there is a marshland. From this point, the road towards Levani Lake leads along the field to the right, then along the small hills. After 1.5 km the road continues into a small gorge, and then leads along the straight direction of the junction. After 2,5 km, at a small lake, the road goes up to the left (northwards). After covering 550 meters, the road continues 1 km north-east, then 1,2 km south-east. From this point, two mountain peaks – Koroghli (on the left) and Ivantepe (on the right) are clearly visible. The route leads between them, passing along several small lakes, swamps and a small hill, finally reaching Levani Lake at the eastern foot of the Koroghli Mountain. The distance from Olaverdi village to Levani Lake is 13 km. 4X4 car is needed to drive along

*ბრინჯაოს სამკაული. ახალქალაქის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი
Bronze adornment, Akhalkalaki local history museum*



ვალს შორის, გზად გვხვდება რამდენიმე მცირე ტბა, ჭაობი, შემდეგ მცირე სერი და ქოროღლის ძირას, აღმოსავლეთით, ლევანის ტბაა, სადამდეც ოლავერდის გადასახვევიდან 13 კმ-ია. გზად არის წყარო მწვერვალ ქოროღლისა და ივანთევეს უნაგირაზე.

საინტერესოა ასევე შედარებით მცირე ზომის ტბები: აბულის ტბა პატარა აბულის მთის დასავლეთ ფერდობზე, ასევე დიდ აბულსა და სამსრის ქედს შორის მდებარე ტბები, პასკია - ახალქალაქის დასავლეთით, ვაჩიანის ტბა - სოფელ ვაჩიანთან, ზრესკის ტბა - ახალქალაქის პლატოზე.

ახალქალაქის ადგილობრივი ისტორიის მუზეუმი

მისამართი:

მესრობ მაშტოცის ქუჩა №37, 0700, ახალქალაქი

ტელეფონი: +995 362 22 22 16

სამუშაო საათები:

მუშაობს ყოველდღე, გარდა შაბათ-კვირისა, 10:00 დან 17:00 სთ-მდე

ბილეთის ფასი:

მუზეუმში შესვლა უფასოა

მუზეუმში ინახება ყოველდღიური ადგილობრივი საყოფაცხოვრებო ნივთები (ფარდაგები, ხალიჩები, ტანსაცმელი) და ეთნოგრაფიული კოლექცია (XIX ს-ის დასაწყისიდან XX ს-მდე), არქეოლოგიური კოლექცია (გვიანი ბრინჯაოს ხანიდან შუა საუკუნეების ჩათვლით) — შრომისა და საბრძოლო იარაღები, სამკაულები, თიხის და მინის ჭურჭელი (4000 ნივთი).

დაარსების თარიღი: 1973 წ.

ახალქალაქის მუნიციპალიტეტში, ისევე, როგორც სამცხის სხვა კუთხეებში, შემორჩენილია ძველი ქართული საერო (ხალხური) არქიტექტურის ნიმუშები: დარბაზები — მინისქვეშა სამალავები, დარბაზული სახლები და მიწურები, რომლებიც დღესდღეობით საქონლის სადგომებად აქვს მოსახლეობას გამოყენებული.

the route. On the way to Levani Lake, there is a spring between Koroghli and Ivantepe Mountain peaks.

Nearby there are relatively smaller lakes: Abuli Lake on the western slope of Mt. Patara Abuli, as well as larger lakes situated between the Didi Abuli and Samsari Ridge: Paskia Lake – to the west of Akhalkalaki, Vachiani Lake – at the village of Vachiani and Zreski Lake – on the Akhalkalaki Plateau.

AKHALKALAKI LOCAL MUSEUM

Address: Mesrop Mashtotsi St. 37, 0700, Akhalkalaki

Phone: +995 362 22 22 16

Working hours: Everyday except Saturday and Sunday, 10:00 - 17:00

Ticket price: Free of charge

The museum, founded in 1973, exhibits local household items (rugs, carpets, costumes) and an ethnographic collection (XIX-XX cc), an archaeological collection (Late Bronze Age through the Middle Ages) implements, weapons, decorations, earthenware and glassware:

Specimens of traditional Georgian folk architecture can be visited including darani – underground shelters, darbazi-type houses and earth-houses, preserved in the Akhalkalaki Municipality, like in other municipalities of Samtskh. These are now used by the local population for keeping livestock.

RECOMMENDED TOURISTIC ROUTES

JEEP ROUTE

Itinerary 1: Akhalkalaki - Kotelia - Baraleti - Ghrtla - Meghreki - Samsari - Sirgva - Tabatskuri Lake - Tabatskuri Red Church - Bakuriani

Difficult

Length: 100 km

Duration: 8 hrs

Min. altitude: 1500 m

აბულის ციხე-ნასახლარი. მთა პატარა აბული
Abuli Fortress and settlement site, Small Abuli Mountain



რაკომენდებული ტურისტული მარშრუტები

ჯიჯბური

მიმართულება 1: ახალქალაქი — კოთელია — ბარალეთი — ღრტილა — მელრეკი - სამსარი — სირგვა — ტაბანყურის ტბა — ტაბანყურის ნითელი ეკლესია - ბაკურიანი რთულად გასავლელი

მანძილი: 100 კმ.
ხანგრძლივობა: 8 სთ.
მინიმალური სიმაღლე: 1500 მ. ზღ. დ.
მაქსიმალური სიმაღლე: 2200 მ. ზღ. დ.

მიმართულება 2: ახალქალაქი — ტონთიო — ეშტია — აბულის ციხე — ახალქალაქი რთულად გასავლელი

მანძილი: 70 კმ.
ხანგრძლივობა: 7 სთ.
მინიმალური სიმაღლე: 1700 მ. ზღ. დ.
მაქსიმალური სიმაღლე: 2650 მ. ზღ. დ.

ახალქალაქიდან ნინოწმინდის მიმართულებით, ბოლო სოფელ ხოჯაბეგში გადასახვევია მარცხნივ. აქ დგას ტურისტული დაფაც. გზა ჩრდილოეთის მიმართულებით მიუყვება სოფელ ტონთიომდე და გადადის ძველი ხიდით მდ.ფარავანზე. შემდეგ გრძელდება მარჯვნივ, აღმოსავლეთის მიმართულებით, სოფელ ეშტიიდან, 1.7 კმ-ზე, გზა მიემართება მარჯვნივ, სოფელ უჯმანისკენ, ჩრდილო-აღმოსავლეთის მიმართულებით. დაჭაობებული ტბის გავლით გზა მკვეთრი აღმართით გრძელდება მცირე აბულის უღელტეხილზე, საიდანაც მოჩანს აბულის ციხე-ნასოფლარი. სოფელ უჯმანიდან მანძილი 13 კმ-ია. აბულამდე მისასვლელი გზა ნიშნდებულია. სამანქანო გზა თითქმის აბულის ციხე-ნასახლარამდე მიდის, დანარჩენი მანძილის დაფარვას ქვეითად დაახლოვებით 30 წუთი ესაჭიროება.

ტურის დეტალური ინფორმაციისთვის მიმართეთ „ელკანას“ სოფლის ტურიზმის განყოფილებას. ტელ.: +995 32 232 83 21
ruraltourism@elkana.org.ge www.ruraltourism.ge

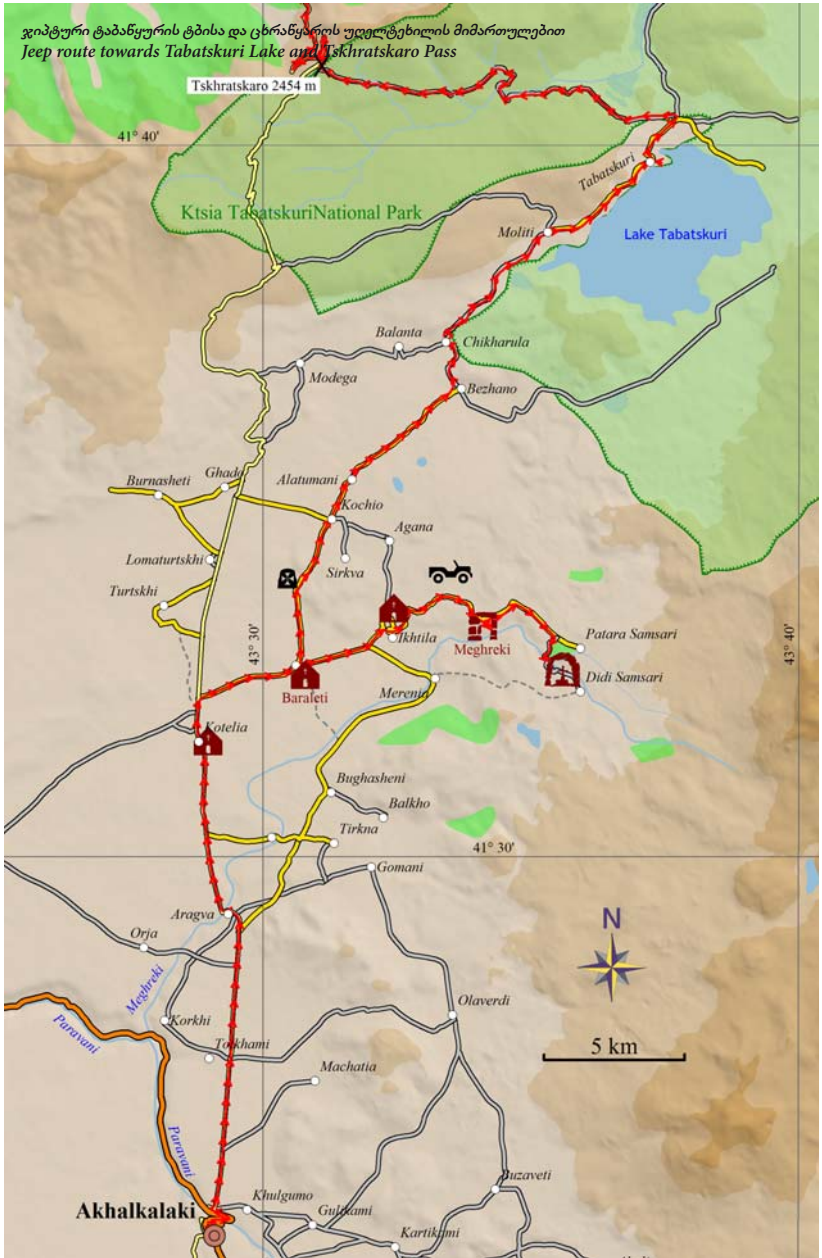
Max. altitude: 2200 m
Itinerary 2: Akhalkalaki - Tontio - Eshtia - Abuli Fortress - Akhalkalaki
Difficult
Length: 70 km
Duration: 7 hrs
Min. altitude: 1700 m
Max. altitude: 2650 m

The route towards Abuli Fortress begins in Khojabegi village, which is the last village from Akhalkalaki on the Akhalkalaki - Nintsminda motorway. At the left side turning from the main road, towards Khojabegi village there is a tourist information board. The road from Khojabegi leads to the northward direction towards Tontio village and crosses an old bridge over the Paravani River. Then, it continues to the right towards Eshtia village in an eastward direction. In 1,7 km from Eshtia village the road runs to the right, in the north-east direction, towards Ujmana village. Then, passes along the marshy lake and continues up on the small Abuli Pass, Abuli Fortress is visible from here. The distance from Ujmana village is 13 km. The trail towards Abuli is marked. The road runs almost all the way up to the Abuli Fortress, only 30 minutes hiking is needed to cover the final distance to the destination.

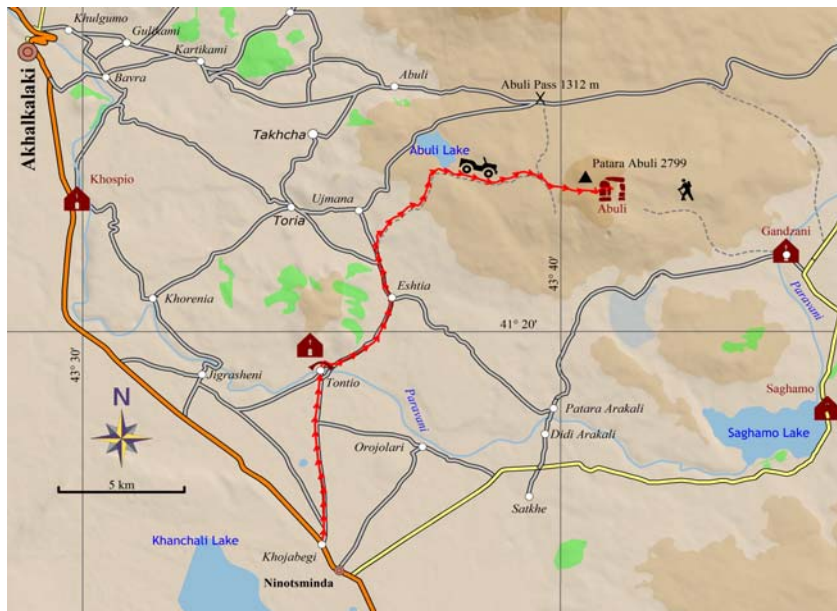
აბულის გზაზე
Driving to Abuli



For the detailed information contact Elkana Rural Tourism Department T:(+995 32) 232 83 21
www.ruraltourism.ge ruraltourism@elkana.org.ge



ჯიპტური ტაბანურის ტბისა და ცხრანყაროს უღელტეხილის მიმართულებით
Jeep route towards Tabatskuri Lake and Tskhratskaro Pass



მელრეკის ციკლოპური კარიბჭე
Meghreki cyclopean gate



კვების ობიექტები

რესტორანი „არტ-სეგი“, მესრობ მამუტო-
ცის ქ. № 31, ქ. ახალქალაქი, +995 362 22
37 07, +995 579 74 34 11

რესტორანი „ფარელი“, ნინონმინდის
გზატკეცილი, ქ. ახალქალაქი, +995 599 18
08 84, +995 599 67 50 07

რესტორანი „პოვიკ“, მე-14 სამხედრო
ქალაქი, ქ. ახალქალაქი, +995 599 51 12 54

კაფე „ფარონი“, თავისუფლების ქ.
№62, ქ. ახალქალაქი, +995 599 18 62 63

კაფე „ლუქსი“, ჩარენცის ქ. №9ა, ქ.
ახალქალაქი, +995 599 77 72 12

სასტუმროები, სასტუმრო სასწავლებლები

„არარატი“, კამოს ქ. № 13, ქ. ახალქალა-
ქი, +995 592 61 85 75, +995 593 61 85 75

„არტ-სეგი“ (პირველ სართულზე არის რეს-
ტორანი), მესრობ მამუტოცის ქ. № 31, ქ.
ახალქალაქი, +995 362 22 37 07,
+995 579 74 34 11

საოჯახო სასტუმროები

„ანანქი“, ლეონ დარბინიანის ქ. №5,
ქ. ახალქალაქი, +995 599 10 18 35

RESTAURANTS, CAFES

Restaurant Art-Seg, Mesrop Mashtotsi St.
31, Akhalkalaki, +995 362 22 37 07, +9955
79 74 34 11

Restaurant Farel, Ninotsminda Highway,
Akhalkalaki, +995 599 18 08 84, +995 599
67 50 07

Restaurant Hovik, Military Camp #14,
Akhalkalaki, +995 599 51 12 54

Café Pharaoh, Freedom St. 62, Akhalkalaki,
+995 599 18 62 63

Café Luxe, Charentsi St. 9, Akhalkalaki, +995
599 77 72 12

HOTELS, GUESTHOUSES

Ararat, Kamo St. 13, Akhalkalaki,
+995 592 61 85 75, +995 593 61 85 75

Art-Seg, With Restaurant on the ground
floor, Mesrop Mashtotsi St. 31, Akhalkalaki,
+995 362 22 37 07, +995 579 74 34 11

Guest house Anank, Levon Darbinyan St. 5,
Akhalkalaki, +995 599 10 18 35

აბულის ციხე. მთა პატარა აბული
Abuli Fortress, Small Abuli Mountain



გორჯომის მუნიციპალიტეტი



სოფელი ტაბანკური
Tabatskuri Village

**BORJOMI
MUNICIPALITY**

ბორჯომის მუნიციპალიტეტი

BORJOMI MUNICIPALITY



გეოგრაფიული მდებარეობა

მუნიციპალიტეტი მოიცავს მესხეთის ქედის აღმოსავლეთ და თრიალეთის ქედის დასავლეთ კალთებს, თორის ქვაბულსა და ბორჯომის ხეობას. ბორჯომის ხეობის მთელ სიგრძეზე მიედინება მტკვარი. ჩრდილოეთიდან ესაზღვრება იმერეთი და შიდა ქართლი, ხოლო სამხრეთით და აღმოსავლეთით – ახალციხის, ახალქალაქისა და ასპინძის მუნიციპალიტეტები. ადმინისტრაციული ცენტრია ქალაქი ბორჯომი — მდებარეობს მდ. მტკვრის ორივე ნაპირზე. აქ გადის სომხეთიდან და თურქეთიდან მომავალი გზები.

თბილისიდან ბორჯომამდე 157კმ-ია, თურქეთის საზღვრიდან (ვალეს სასაზღვრო გამშვები პუნქტი) — 68 კმ, ხოლო ბათუმიდან ქუთაისის გავლით - 270 კმ.

მთავორიანი რელიეფის გამო მოსახლეობა ცხოვრობს ზღვის დონიდან 800–2080 მ. სიმაღლეზე.

ტერიტორია 1.190 კვ.კმ-ია, აქედან 45%

GEOGRAPHICAL LOCATION AND ETHNIC COMPOSITION

The Borjomi municipality covers the eastern and western slopes of the Meskheti and Trialeti ridges, the Tori depression, and the Borjomi Gorge or Valley. The Mtkvari River flows along the entire length of Borjomi Gorge. Borjomi borders on Imereti and Shida Kartli to the north, the municipalities of Akhaltsikhe, Akhalkalaki and Aspindza to the south and east. The administrative centre of the municipality is the town of Borjomi located on the Mtkvari River.

Roads to Armenia and Turkey cross the Borjomi municipality.

The distance to Tbilisi is 157 km, to the Turkish frontier Vale crossing point, 68 km and to Batumi, 270 km.

Most of the population lives at 800 to 2000 m in mountain areas. Of the region's 1,190 km², approximately 45% is used for cropland and 55% is covered in forests, mostly within

სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებია. მუნიციპალიტეტი მეტწილად ტყიანია (ტერიტორიის 55% ტყით არის დაფარული), რომლის უმეტესი ნაწილი ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ პარკშია მოქცეული.

მოსახლეობის 85% ქართველია, 11% – სომეხი, 2% – ბერძენი და 2% – სხვადასხვა ეროვნებები (რუსები, ოსები).

როგორ მოხვდეთ

გამგზავრება შესაძლებელია საზოგადოებრივი ტრანსპორტით (მიკროავტობუსი, ავტობუსი, მატარებელი, ტაქსი) საქართველოს ნებისმიერი დიდი ქალაქიდან. მიკროავტობუსები თბილისიდან ყოველ საათში გადიან ბორჯომისა და ბაკურიანის მიმართულებით.

ავტოსადგურები და მატარებლის განრიგი გვ. 35-36.

ბორჯომის სადგური „ბორჯომ პარკი“, კოსტავას ქ. ტელ.: +995 32 216 38 05

ბორჯომ-ბაკურიანის „გუგული მატარებელი“

ბორჯომის სადგურიდან კურორტ ბაკურიანის მიმართულებით ყოველდღიურად ფუნქციონირებს “გუგული მატარებელი”.

the Borjomi-Kharagauli National Park. Most people living in Borjomi are ethnically Georgian (85%) while 11% are of Armenian descent and 2% Greek and 2% Russian and Ossetian.

GETTING TO BORJOMI MUNICIPALITY

Travel is possible by car, minibus, bus, railway, and taxi from large towns; minibuses leave Tbilisi for Borjomi and Bakuriani every hour.

Autostations and rail travel pages 35-36.

Rail station "Borjomi Park", 5 kostava street, tel.: +995 32 216 38 05

BORJOMI-BAKURIANI "CUCKOO TRAIN"

Leaves Borjomi station for Bakuriani everyday.

მატარებლის მოძრაობის განრიგი (ბორჯომი-ბაკურიანი)

TRAIN SCHEDULE (BORJOMI-BAKURIANI)

№	გასვლა	ჩასვლა	გასვლა	ჩასვლა	შენიშვნა Remark
	ბორჯომიდან Departure from Borjomi	ბაკურიანში Arrival in Bakuriani	ბაკურიანიდან Departure from Bakuriani	ბორჯომში Arrival in Borjomi	
1.	7:15	9:45	10:10	12:43	ყოველდღიური Everyday
2.	11:15	13:46	14:10	16:43	ყოველდღიური Everyday

მგზავრობას 2.5 სთ. სჭირდება.

Duration: 2.5 hours

www.railway.ge

პუნჯარივი პირობები

აქაური ჰავის განსაკუთრებულობა განპირობებულია აღმოსავლეთიდან მშრალი და მკაცრი, დასავლეთიდან ნოტიო და თბილი, ხოლო სამხრეთიდან კონტინენტური ჰაერის მასების შერწყმით. კლიმატური პირობები ბორჯომის მუნიციპალიტეტში ქმნის პირობას, რომ აქ წლის ნებისმიერ დროს მიიღონ დამსვენებლები. ზაფხულში საშუალო ტემპერატურაა 14°C. პირველი თოვლი აქ ნოემბერში მოდის. იანვრის საშუალო ტემპერატურაა 6°C.

კურორტები ბორჯომი და წალვერი სამკურნალო მინერალური წყლებით არის ცნობილი. ბორჯომში ჩამოასხამენ მინერალურ წყლებს – “ბორჯომს“ და “ლიკანს“.

ღირსსანიშნაობები

მუნიციპალიტეტი ცნობილია თავისი კურორტებით, ტბებით, მინერალური წყლებით, ბორჯომის პარკით, ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკით, ლამაზი ხეობებით და სამკურნალო სანატორიუმებით.

აქაა საქართველოში განთქმული სამთო-სათხილამურო კურორტი ბაკურიანი, რომელმაც დიდი როლი შეასრულა საქართველოში სათხილამურო სპორტის განვითარებაში. დასვენებისა და სხვადასხვა დაავადებათა სამკურნალოდ შესანიშნავი კერებია კეჩხოზი, წალვერი, ახალდაბა, ცემი და სხვა პატარა სოფლები.

ქ. ბორჯომიდან, 35 კმ-ზე არის ულამაზესი ტბა ტაბანყური. ზღვის დონიდან 1991 მ სიმაღლეზე.

მდინარეებში უხვადაა კალმახი, ქანარი, მურწა, წვერა, ციმორი და სხვ.

ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკი

ფართობით ყველაზე დიდი ეროვნული პარკია ევროპაში. იგი მდებარეობს საქართველოს ცენტრალურ ნაწილში და მოიცავს ქვეყნის ტერიტორიის თითქმის 1%-ს. მისი ფართობია 85000 ჰა. აქ ფლორისა და ფაუნის მრავალი ენდემური და რელიქტური სახეობაა. მთის ტყეები ბე-

NATURAL CONDITIONS AND RESOURCES

The local climate is characterized by a combined action of dry and harsh air masses from the east, humid and warm air from the west, and the continental air from the south. The climatic conditions of Borjomi municipality allow it to receive vacationers all the year round. The mean summer temperature is 14°C. The first snow falls here in November and the mean January temperature is -6°C.

The health resorts Borjomi and Tsaghveri are also noted for their mineral waters. The well-known mineral waters Borjomi and Likani are bottled in Borjomi.

POINTS OF INTEREST

Borjomi is known for its resorts, lakes, mineral waters, beautiful gorges, health centers/sanatoria and for the Borjomi-Kharagauli National Park. The well-known Georgian ski resort Bakuriani played a great role in the development of mountain-skiing in Georgia. Excellent recreational and health centers include Kechkhobi, Tsaghveri, Akhdaba, Tsemi and other small villages.

At an altitude of 1991m and 35 km from Borjomi, the alpine Tabatskuri Lake offers visitors unusual views. Rivers abound in local fish species: brown trout, carp, barbel and gudgeon.

THE BORJOMI-KHARAGAULI

NATIONAL PARK is part of the Lesser Caucasus and one of the largest protected areas in Europe. It includes primal forests, sub-alpine and alpine meadows. Today the National Park Area covers more than 85,000 ha or nearly 1% of the whole territory of Georgia. The large areas of mountainous forest have been preserved here in their pristine condition. A number of endemic and relict species of flora and endangered species of fauna can be found in these forests, as well as among the sprawling subalpine and alpine meadows of the Park.

The park's territory contains several historical monuments as well and has a well-devel-

ვრგან თავდაპირველი და ხელუხლებელი სახითაა შემორჩენილი. აქ ბევრია მდინარეების ხეობები, ჩანჩქერები, ალპური და სუბალპური მდელოები. ეროვნული პარკის ტერიტორიაზე რამდენიმე ისტორიულ-კულტურული ძეგლიც მდებარეობს.

ამჟამად პარკის ტერიტორიაზე განვითარებულია ტურისტული ინფრასტრუქტურა. გამოყოფილია მოსასვენებელი, საპიკნიკე და საკემპინგე ადგილები, ღამის გასათევი ხის პატარა კოტეჯები. შესაძლებელია ცხენებისა და ველოსიპედების დაქირავება ვიზიტორთა საინფორმაციო ცენტრში, ასევე ერთდღიანი ან უფრო ხანგრძლივი პერიოდით ქვეითი, საცხენოსნო მარშრუტების ორგანიზება პროფესიონალი გიდი-გამყოლების თანხლებით.

ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ნახვის მსურველებს დამატებითი ინფორმაციისთვის, დეტალური რუკისა და ბილიკების გასაცნობად შეუძლიათ დაუკავშირდნენ ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ადმინისტრაციას.

დედაქალაქიდან პარკში მოხვედრა შესაძლებელია ბორჯომის გავლით სამანქანო და სარკინიგზო გზით. მანძილი თბილისიდან ეროვნულ პარკამდე 165 კმ-ია;



საცხენოსნო მარშრუტი ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ პარკში
Horseback riding in Borjomi-Kharagauli National Park

oped tourism infrastructure - at the entrances there are picnic areas and campsites for visitors, grills for cooking and parking areas. Currently nine official tourist trails are marked out with four tourist shelters that have basic facilities and furnishings. The local visitor's service can arrange transportation and horse rental and assist you in organizing one-day or longer hiking and horseback riding tours in the company of a professional guide.

To get to the park from Tbilisi is possible via Borjomi by road (2.5 hours) and railroad. Additional information, a detailed map and introduction to trails can be obtained from the park's administration.



ტურისტული კოტეჯი ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ პარკში
Tourist cottage in Borjomi-Kharagauli National Park

მგზავრობას 2–2.5 საათი ესაჭიროება.

ქცია-ტაბანყურის ალკვეთილი

ქცია-ტაბანყურის ალკვეთილი ბაკურიანიდან სამხრეთ-აღმოსავლეთით, ზღ. დ. 2000 მ სიმაღლეზე მდებარეობს და საქართველოს ისტორიული კუთხეების თორის, არგვეთისა და ჯავახეთის მომიჯნავე ადგილებშია გამოყოფილი. ტაბანყურის ტბასთან სულ რამდენიმე სოფელია, სადაც განვითარებულია მეთევზოება, მესაქონლეობა და რძის პროდუქტების წარმოება, მემინდვროება, მეფუტყროება, მებალეობა და ხე-ტყის გადამუშავება.

ტაბანყურის ტბა

გამოირჩევა მუქი ლურჯი ფერით. ტბაში შეჭრილია ნახევარკუნძული, რომელიც მჭიდროდ არის დასახლებული. აქ გავრცელებულია თევზის სახეობები: ხრამული, კობრი, ჭაფალა, კალმახი.

ზაფხულობით ქცია-ტაბანყურის ტერიტორიაზე ეწყობა ქვეითი და საცხენოსნო ტურები, ტაბანყურის ტბის ნაპირთან კარგეში ლამის გათევივით; შესაძლებელია მონანილეობის მიღება ისეთ ღონისძიებებში, როგორცაა მთის ველოსპორტი, საცხენოსნო (ბაკურიანიდან), 4X4 მანქანებით სათავგადასავლო, სათევზაო, ბოტანიკური და ფრინველებზე დაკვირვების ტურები.

ზამთარში ბაკურიანიდან ტაბანყურის მიმართულებით ეწყობა სათავგადასავლო ტურები თოვლის მოტოციკლეტებით.

ქცია-ტაბანყურის ალკვეთილამდე მოხვედრა შესაძლებელია სამანქანო გზით; მანძილი თბილისიდან, ბორჯომისა და ბაკურიანის გავლით, 220 კმ-ია; ტბამდე მისასვლელი გზა ცხრანყაროს უღელტეხილიდან ხელმარცხნივ, ჩრდილო-აღმოსავლეთით მიუყვება. ტბის გავლით შესაძლებელია ახალქალაქში მოხვედრა. მგზავრობას სჭირდება 3.5–4 საათი; თბილისიდან წალკისა და ახალქალაქის გავლით 257 კმ-ია, მგზავრობას ესაჭიროება 5 საათი.

THE KTSIA-TABATSKURI

MANAGED RESERVE (KTMR) is situated around the alpine Lake Tabatskuri in the Lesser Caucasus, at an altitude of 2000 m and covers 22 000 ha, including the lake and the upper catchment of the River Ktsia, high mountain steppes, gorges and wetlands. There are several villages near the lake which make a living from fishing, cattle breeding, dairy production, vegetable and fruit growing, beekeeping and timber processing.

TABATSKURI LAKE is distinguished by its blue colour. A peninsula that juts into the lake is densely populated. Many fish species are found here. Tskhratskaro Pass road leads to the Tabatskuri Lake. Right immediately after crossing the Pass, the road continues to the left and leads north-east towards the Lake. It is possible to get to Akhalkalaki town via the Tabatskuri road.

Hiking and horseback riding tours organized on the Ktsia-Tabatskuri territory in summers can include overnight tenting on the shores of Tabatskuri Lake. Alternatively visitors can hire mountain bikes, ride horseback from Bakuriani, take a jeep tour or other organized tours such as fishing, botanical and birdwatching. In winter adventure snowmobile tours from Bakuriani to Tabatskuri are organized.

KAKHISI AND TSERO LAKES are found on the Trialeti Ridge at 1800 m above sea level, approximately 20-25 km from Borjomi. These lakes are known for their abundance of fish and are surrounded by forests crossed by old trails and cart roads. Hiking, tenting and horseback riding tours are organized here in summers.

RESORTS

BORJOMI AND BORJOMI GORGE

The resort of Borjomi is famous for its wholesome climatic conditions and its mineral waters that have been used from ancient

კანისა და წარს ტბები

თრიალეთის ქედი გასწვრივ, ზღვის დონიდან 1800 მეტრზე, ბორჯომიდან 20-25 კმ-ის დაშორებით სოფელ ჭობისხევთან მდებარეობს. ტბები გამოირჩევა თევზის სიმრავლით, გაშემორტყმულია ტყეებით, რომელთაც ძველი ბილიკები და საურმე გზები სერავს. ზაფხულობით აქ შესაძლებელია ქვეითი და საცხენოსნო ლაშქრობების მოწყობა, ტბების ნაპირზე კარვებში ღამის გათევით.

პურორტები

ბორჯომი და ბორჯომის ხეობა

კურორტი ბორჯომი გამოირჩევა სასარგებლო მიკროკლიმატური პირობებით. ბორჯომის მინერალურ წყლებს უძველესი დროიდან იყენებდნენ, როგორც სასმელად, ასევე ბალნეოლოგიური პროცედურებისთვის.

XIX საუკუნის დასაწყისშივე ყურადღება მიიპყრო, თავისი სამკურნალო თვისებების გამო, ბორჯომის მინერალური წყალმა, რამაც მთელი ბორჯომის ხეობის მიმართ დიდი ინტერესი გამოიწვია. 1871 წელს ბორჯომის ხეობით რუსეთის იმპერატორი ალექსანდრე II და მისი ძმა, დიდი მთავარი მიხაილ რომანოვი დაინტერესდნენ. იმ პერიოდში აშენდა მინერალური წყლის ჩამოსასხმელი საწარმო, დასასვენებელი სახლები, 1894 წელს გაიყვანეს საშურ-ბორჯომის რკინიგზა.

ბორჯომიდან სამხრეთ-აღმოსავლეთით კლიმატურ-ბალნეოლოგიური პოტენციური კურორტების ჯაჭვია განლაგებული: ლიკანი, ნალვერი, დაბა, ცემი, ფაფა, ციხისჯვარი, ტბა, ლიკანი, ჩითახევი და სხვ.

ბორჯომის ხეობაში ორასამდე ისტორიულ-კულტურული ძეგლია აღრიცხული. მათ შორის განსაკუთრებით საინტერესოა ნეძვის სამეკლესიანი ზაზილიკა (IX ს), კვირიკეთის (X ს), ტიმოთესუბნის (XIII ს), ქვაბისხევის მარიამწმინდის (IX ს), ლიკანის (IX ს), ჩითახევის (IX ს) ტაძრის სამონასტრო კომპლექსები. აგრეთვე, სლე-

times both for drinking and spa treatments. In the early XIX century the mineral water called Borjomi became famous for its unique curative properties. This generated a great interest in the the entire Borjomi Gorge. In 1871, the Russian Emperor Alexander II gave the Borjomi Gorge to his brother Mikhail Romanov who made radical developments in the region. Investments were attracted to construct facilities for bottling the mineral water, guesthouses, and a railroad in the gorge. In 1894, the railroad Khashuri-Borjomi was built. To the southeast of Borjomi a chain of other resorts includes Likani, Tsaghveri, Daba, Tsemi, Papa, Tsikhisjvari, Tba and Chitakhevi.

Up to two hundred historical monuments have been recorded within the Borjomi Gorge. Of special importance are the Nedzvi triple-church basilica (IX c.), the monastery complexes of Kviriketi (X c.), Timote-subani (XIII c.), Kvabiskhevi St. Maria (IX c.), Likani (IX c.), Chitakhevi (IX c.), and Tadzrisi, as well as Slesa, Petre and Gogia (IX c.) fortresses. Others include the Akhaldaba fortress, the ancient Tori Plateau settlements, and archaeological monuments. Ancient wine-cellar (marani) and peasant houses built of cobblestone and wood have been preserved in the gorge. Natural monuments of interest are the Adgeri Plateau forest and the lakes of Tabatskuri, Kakhi and Tsero.

With the municipality's history of tour-



მინერალური წყალი. ბორჯომის პარკი
Mineral waters. Borjomi Park

სის, პეტრეს და გოგიას (IX ს), ახალდაბის ციხეები, თორის პლატოს უძველესი ნასახლარები და არქეოლოგიური ძეგლები. ხეობაში შემორჩენილია ძველი მარნები, რიყის ქვითა და ხით ნაშენი ხალხური საცხოვრებლის ნიმუშები.

ბუნების ძეგლებიდან საინტერესოა სადგერის პლატოს ტყე, ტაბანყურის, კახისისა და ნეროს ტბები.

მუნიციპალიტეტში კარგად არის განვითარებული ტურისტული ინფრასტრუქტურა. ქალაქ ბორჯომში ფუნქციონირებს სასტუმროები, პარკები, სკვერები, კვებისა და გასართობი ობიექტები. ბორჯომის პარკში მიწის წიაღიდან ამოსული მინერალური წყლის წყაროა მოწყობილი, რომლის ბუნებრივი ტემპერატურა 30°C.

ლიკანი

ლიკანი მდებარეობს მდინარე მტკვრის მარჯვენა სანაპიროზე. XIX საუკუნის მიწურულიდან აქ რომანოვების ევროპულ-რუსული საკურორტო საზაფხულო რეზიდენცია იყო. დღესაც არსებობს XIX საუკუნის არქიტექტურის ნიმუშები: საცხოვრებელი ნაგებობები, აუზები და შადრევნები. განსაკუთრებით მიმზიდველია ლიკანის პარკი, სადაც მრავალი იშვიათი ხე და ბუჩქი ხარობს. კურორტის ტერიტორიაზე ამოდის თბილი მინერალური წყალი. ლიკანს გადმოჰყურებს ადრეფეოდალური ხანის პეტრეს ციხის ნანგრევები.

ბაკურიანი

ბაკურიანი სამთო კურორტებს შორის ერთ-ერთი ულამაზესი ადგილია. იგი ბორჯომის ხეობაში, თრიალეთის ქედის ჩრდილოეთ ფერდობზე, ზღვის დონიდან 1700 მეტრზე მდებარეობს. მისი მშვენიერება კოხტაგორა (2155 მ.), საიდანაც ვაკასიონის ქედის პანორამული ხედი იძლევა.

ბაკურიანს, როგორც სამთო კურორტს, თითქმის საუკუნოვანი ისტორია აქვს. ბორჯომიდან ბაკურიანამდე პირველი ვიწროლიანდაგის სარკინიგზო ხაზი 1902 — 1910 წლებში გაიყვანეს და ბაკუ-



ბაკურიანის სამთო-სათხილამურო კურორტი
Bakuriani Ski Resort

იმ, it has well-developed tourist infrastructures that include hotels, parks, public gardens, restaurants, cafes and entertainment in Borjomi. Guests can enjoy a hot spring (30°C) in the Borjomi Park.

LIKANI

The Likani Palace was built on the right bank of the Mtkvari River and from the late XIX century served as a European-Russian summer residence of the royal Romanov family. Remains of the 19th century edifice that include dwelling premises, fountains, and basins have been preserved and a spring of warm mineral water flows in the residence Park, which offers a collection of many rare trees and shrubs. The ruins of Petre Fortress dating back to the early feudal epoch overlook Likani.

BAKURIANI

Bakuriani is one of the most picturesque mountain resort areas in Georgia. Situated in the Borjomi Gorge on the northern slopes of the Trialeti Ridge, at an altitude of 1700m it is below Mt. Kokhtagora (2155 m), from which there is a panoramic view of the Greater Caucasus. Bakuriani has almost a century-old history as a mountain resort. The first Borjomi-Bakuriani narrow-gauge railroad was built between 1902 and 1910. This railroad, nicknamed the "Cuckoo train" still serves vacationers and locals all year round.

რინის “გუგულ მატარებელს“ მას შემდეგ არ შეუწყვეტია აღმა-დაღმა სელა ზამთარსა თუ ზაფხულში.

სათხილამურო სპორტის პირველი მოყვარულები და ენთუზიასტები აქ XX საუკუნის 30-იან წლებში გამოჩნდნენ და მას შემდეგ ბაკურიანი ზამთრის სპორტის სხვადასხვა სახეობების ცენტრად იქცა.

ბაკურიანში დასვენება წლის ნებისმიერ დროს სასარგებლო და საინტერესოა. ზამთარში თხილამურებითა და ციგით სრიალი, მარხილით ან ცხენით სეირნობა, ტბანაყურის ტბაზე თოვლის მოტოციკლეტებით მიმოსვლა, საციგურაო მოედანი, კინოთეატრი, ძველი ბაზარი, სადაც როგორც წინა საუკუნეში ახლაც მოიძებნება ფიჭვის კევი, ჩირის გალა, ტყლაპი, მშრალი სოკო და კენკროვნების მურაბები, გირჩის ყვავილებისა და მტვრისაგან დამზადებული ხალხური ნამლები.

ზაფხული ბაკურიანში სიგრილითა და მთის ჰავით გამოირჩევა. აქ მრავალი ქვეითი და საცხენოსნო მარშრუტია ბორჯომ-ხარაგაულისა და ქცია-ტბანაყურის დაცული ტერიტორიების მიმართულებით. ასევე მრავალი ბილიკი მიუყვება ბაკურიანის მდელოებსა და ტყეებს, სადაც იშვიათი ფრინველები ბინადრობენ და ულამაზესი მთის ყვავილები ხარობენ.

ბაკურიანის ბოტანიკური ბაღი

ბაკურიანის მაღალმთის ბოტანიკური ბაღი ზღვის დონიდან 1700 მეტრის სიმაღლეზე მდებარეობს. ბაღი ბუნების მოყვარულთა და მეცნიერთა ინიციატივით 1910 წელს დაარსდა. ბოტანიკური ბაღის ძირითადი დანიშნულებაა კავკასიის მაღალმთიანეთის მცენარეების შესწავლა და მათი ბოეკოლოგიურ თავისებურებების დადგენა. ბაღის ტერიტორიაზე შექმნილია საცდელი ნაკვეთები, გაშენებულია იშვიათი მცენარეები და ინახება უნიკალური ბოტანიკური კოლექცია.

კულტურულ-ისტორიული ძეგლები

კიმოთესუნის ტაძარი (მოიხსენიება ასევე როგორც ტიმოთესუნის ტაძარი)

Ski enthusiasts began coming to Bakuriani in the 1930s and have gradually helped turn the town into a centre of winter sports. It is a superb venue for small children to make their first ski experience on the slopes, and is also popular with adults. The impressive range of winter sports activities and growing entertainment facilities includes alpine ski runs, skating, snowmobile tours, sledding and alpine hiking.

In fact Bakuriani offers vacations year around. Summers here are cooler than in lower areas, with many hiking and horseback riding routes and paths within the Borjomi-Kharagauli and Ktsia-Tabatskuri protected areas that harbour endemic and rare flora and fauna. It is a beloved and traditional family destination, famous for the recreational and healing qualities of the mountain air and the thick coniferous forests surrounding the town. The resort impresses Georgians and foreigners alike with its romantic horse-drawn coach rides, horseback riding and marketplace where, as in old times, visitors buy pine chewing-gum and locally made traditional sweets such as chiri, tklap, dried mushrooms, berry jams, pine pollen-based folk medications, and other products.

THE BAKURIANI ALPINE BOTANICAL GARDENS

The Bakuriani Alpine Botanical Gardens on the western slope of Mt. Kokhtagora (1700 m), were founded in 1910 at the initiative of nature lovers and scientists. The principal purpose of these Botanical Gardens was to study the characteristics of alpine plants of the Caucasus with their ecological and botanical specificities. Plots and collections of unique plants are found within the gardens.

CULTURAL-HISTORICAL MONUMENTS

Kimotesubani Monastery (also called the Timotesubani Monastery) is an XI-XII cc. centrally-domed cathedral dedicated to the Holy Virgin, and built of red sandstone

— XI–XII სს წმინდა ლეთისმშობლის ცენტრალურგუმბათოვანი საკათედრო ტაძარი აგებულია ვარდისფერი “ქართული აფურთი”. ეკლესიის ინტერიერს ამშვენებს თამარ მეფის დროინდელი ქართული ორიგინალური ფრესკული მხატვრობის საუკეთესო ნიმუშები. მონასტერი სოფელ კიმოთესუბანში მდებარეობს.

მწვანე მონასტარი

მონასტერთან მისასვლელად ბორჯომი-ახალციხის გზაზე, ბორჯომიდან 8 კმ-ზე, გადასახვევია ხელმარცხნივ, ჩრდილო – დასავლეთის მიმართულებით. გზაზე დგას ნიშნულიც.

IX-ის მონასტერი აშენებულია ცნობილი ქართველი მოღვაწის გრიგოლ ხანძთელის მონაფეების მიერ. იგი სამი ბაზილიკის ტიპის ეკლესიისა და სამრეკლოსაგან შედგება, შემორჩენილია ჩუქურთმის დეტალები. ამჟამად აქ მოქმედი მამათა მონასტერია.

სადგარის წმინდა გიორგის მონასტარი

ბორჯომთან ახლოს სოფელ სადგერში მდებარეობს, აქ ინახებოდა საქართველოს სამეფოს სინმინდე – სადგერის ჯვარი.

ბორჯომის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი

მისამართი: წმ. ნინოს ქუჩა №5, 1200, ბორჯომი

ტელეფონი: +995 367 22 23 62

სამუშაო საათები: მუშაობს ყოველდღე, გარდა ორშაბათისა, 10:00 დან 17:00 სთ-მდე

ბილეთის ფასი: მოზარდებისათვის 3.00 ლ. ვიზიტორთა დიდი ჯგუფებისათვის - კაცზე 2.00 ლ. გიდის მომსახურება – 15.00 ლ. მუზეუმის შენობა ააგო გერმანელმა ინჟინერმა ვ. შვეიერმა 1890 წელს და თავდაპირველად წარმოადგენდა რუსეთის საიმპერატორო ოჯახის — რომანოვების კანცელარიის შენობას.

მუზეუმი შედგება არქეოლოგიური, ისტორიულ-ეთნოგრაფიული, გამოყენებითი ხელოვნებისა და მხარის ბუნების განყოფი-

("Georgian brick"). The inner chambers are covered with extraordinary and well-preserved frescos from XIII c, the epoch of Queen Tamar. The monastery is located in Kimotesubani village.



*წმ. ლეთისმშობლის საკათედრო ტაძარი სოფ. ტიმოთესუბანი
The Cathedral dedicated to the Holy Virgin in v. Timotesubani*

MTSVANE (GREEN) MONASTERY

In 8 km after Borjomi town, on the Borjomi-Akhhaltsikhe motorway there is a turning yo the left, which leads north-west towards the Mtsvane (Green) monastery. There is a road sign indicating direction.

The monastery was built in IX c. by followers of the outstanding Georgian ecclesiastical figure Grigol Khandzeli. Its triple-church basilicas and bell tower are typical examples of Georgian stone-carving.

SADGERI ST. GEORGE'S CHURCH

Sadgeri St. George's Church is located in the village of Sadgeri, near Borjomi. The Holy Sadgeri Cross formerly belonged to royalty.

THE BORJOMI MUSEUM OF LOCAL HISTORY

Address: St. Nino's St. 5, 1200 Borjomi

Phone: +995 367 22 23 62

Working hours: Everyday except Monday, 10:00 - 17:00

ლებებისაგან. აქ დაცულია სხვადასხვა კოლექციები: უნიკალური ბრინჯაოს სამკაული და იარაღი (ძვ.წ II-I ათასწლეულები), მრავალფეროვანი ნემიზმატიკური კოლექცია (ძვ.წ V - ახ.წ XX სს.), რომანოვების პირადი ნივთები: ევროპული და აზიური წარმოშობის ჭურჭელი, იარაღი, ფერწერული და გრაფიკული ნამუშევრები. ასევე, ბუნების საოცრება — გაქვავებული ხე გოდერძის უღელტეხილიდან და სხვა.

პორჯომის ტურიზმის საინფორმაციო ცენტრი

შოთა რუსთაველის ქუჩა, სკვერში - სილა-
მაზის ხიდთან, +995 367 22 13 97,
+995 599 30 25 13, chopin27@mail.ru

ბაკურიანის ტურიზმის საინფორმაციო ცენტრი

დავით აღმაშენებლის ქ. №1,
995 593 33 50 58, +995 367 24 00 37,
+995 367 24 00 36

რაკომენდაჟი ტურისტული მარშრუტები

ძვეითი მარშრუტი

მიმართულება 1/პანორამების ბილიკი:
ანყურის გუშაგთა თავშესაფრი – ამარა-
თის თავშესაფრი
რთულად გასავლელი
მანძილი (წრიული ბილიკი): 34 კმ.
ხანგრძლივობა: 2 დღე /ფეხით (დღეში 6 სთ)
მაქსიმალური სიმაღლე: 2300 მ. ზღ. დ.
მინიმალური სიმაღლე: 850 მ. ზღ. დ.

მიმართულება 2: ნიკოლოზ II-ის ბილიკი:
ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკი/
ლიკანი – მარელისი
რთულად გასავლელი
მანძილი: 39–41 კმ.
ხანგრძლივობა: 3 დღე/ფეხით (I დღე - 5 სთ.
II დღე - 6.5 სთ. III დღე - 2 სთ).
მაქსიმალური სიმაღლე: 2200 მ. ზღ. დ.
მინიმალური სიმაღლე: 850 მ. ზღ. დ.

Ticket price: GEL 3, for large groups of visi-
tors: GEL 2, guided tour – GEL 15.

The building of the museum was designed
and built by the German engineer W. Schwe-
izer in 1890. The building initially designed
as the chancellery of the Imperial House of
Romanovs. The museum departments of ar-
chaeology, history and ethnography, applied
art, and local landscape and nature.

The visitor will see: Unique samples of
bronze weaponry and adornment (II-I Mil-
lennia BC), large numismatic collection (V
c BC – XX c AD), personal belongings of
members of the House of Romanovs: basi-
cally European and oriental crockery, ar-
moury, painting and graphic works, coupled
with several samples of natural wonder – a
fossilized tree from Goderdzi Pass, etc.

BORJOMI TOURISM INFORMATION CENTRE

Shota Rustaveli St. in the public garden near
the bridge
Tel. +995 367 22 13 97, +995 599 30 25 13,
Email: chopin27@mail.ru

BAKURIANI TOURISM INFORMATION CENTRE

David Aghmashenebeli St 1
Tel. +995 593 33 50 58,
+995 367 24 00 37, +995 367 24 00 36
Email: mari.m@bk.ru

RECOMMENDED TOURISTIC ROUTES

HIKING ROUTE

Itinerary 1/Panoramic trail: Atskuri shelter -
Amarta shelter
Difficult
Length (round): 34 km
Duration: 2 days
Max. altitude: 2300 m.
Min. altitude: 850 m.

Itinerary 2/Nicolas II trail: Borjomi-



ბორჯომი — ბაკურიანის გზა
Borjomi-Bakuriani Road

ქვეითი ღა/ან საცხენოსნო მარშრუტი

მიმართულება: ბაკურიანი — ბორჯომი
სამშუალო სირთულის
მანძილი: 12კმ.
ხანგრძლივობა: 2 დღე (ქვეითი)
მაქსიმალური სიმაღლე: 1810 მ. ზღ. დ.
მინიმალური სიმაღლე (ხიდი მდ. გუჯარე-
თისწყალზე): 1069 მ. ზღ. დ.

ტურის დეტალური ინფორმაციისთვის
მიმართეთ ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ-
ლი პარკის ადმინისტრაციას.
ტელ: +995 367 22 21 17; +995 577 10 18 57
<http://www.borjomi-kharagauli-np.ge/>
welcome@borjomi-kharagauli.np.ge

კვების ობიექტები ბორჯომში

რესტორანი „ლიკანი პალასი“, ლიკანის
ტერიტორია, მესხეთის ქ. №27ა, ბორჯომი,
+995 367 22 20 77

რესტორანი „ტავერნა ნია“, გრიგოლ რო-
ბაკიძის ქ. №1ა, ბორჯომი,
+995 367 22 21 14, +995 592 28 82 35

რესტორანი „თამაშგარე“, რუსთაველის
ქ. №101, ბორჯომი,
+995 367 22 07 11

კაფე „ორქიდეა“, მერაბ კოსტავას ქ. №1,
ბორჯომი, +995 555 59 69 05

კაფე „მერაბიკო“, ბორჯომის ბაღი,
ბორჯომი, +995 367 22 07 23

რესტორანი „ძველებური“, სოფ. ზანავი,
+995 599 24 19 92

რესტორანი „რველი“, სოფ. რველი,
+995 367 22 37 15

სახაჭაპურე „ფორია“, სოფ. ახალდაბა,
+995 598 72 56 55

სახაჭაპურე „ნიკა“, სოფ. ახალდაბა,
+995 599 31 27 88

სასაუზმე „ნიავი“, სოფ. ახალდაბა,
+995 599 16 18 52

რესტორანი „ვახტანგური“, სოფ. ახალდა-
ბა, +995 599 95 24 96, +995 593 95 20 00

რესტორანი „ფარაონი“, სოფ. ჩითახევი,
+995 790 90 91 21

Kharagauli National Park/Likani Marelisi
Difficult

Length: 39-41 km

Duration: 3 days

Max. altitude: 2200 m.

Min. altitude: 850 m.

HIKING AND/OR HORSEBACK RIDING

Itinerary I: BAKURIANI - BORJOMI

Average difficulty

Length: 12 km

Duration: 2 day (hiking)

Max. altitude: 1800 m.

Min. altitude: 1069 m.

For the detailed information contact the
Borjom-Kharagauli National Park Admin-
istration

Phone: +995 367 22 21 17; +995 577 10 18 57

<http://www.borjomi-kharagauli-np.ge/>

welcome@borjomi-kharagauli.np.ge

RESTAURANTS, CAFES IN BORJOMI

Likani Palace, Meskheti St. 27a, Likani terri-
tory, +995 367 22 20 77

Tavern Nia, Grigol Robakidze St. 1a, Bor-
jomi, +995 367 22 21 14, +995 592 28 82 35

Tamashgare, Rustaveli St. 101, Borjomi,
+995 367 22 07 11

Orchid, Merab Kostava St. 1, Borjomi,
+995 555 59 69 05

Merabiko, Borjomi Park, +995 367 22 07 23
Dzvelebuli, v. Zanavi, , +995 599 24 19 92

Rveli, v. Rveli, +995 367 22 37 15

Khachapuri café Foria, v. Akhaldaba,
+995 598 72 56 55

Khachapuri café Nika, v. Akhaldaba,
+995 599 31 27 88

Snack bar Niavi, v. Akhaldaba,
+995 599 16 18 52

Restaurant Vaktanguri, v. Akhaldaba,

+995 599 95 24 96, +995 593 95 20 00

Restaurant Pharaon, v. Chitakhevi,

+995 790 90 91 21

კვების ობიექტები ბაკურიანში

კაფე-ბარი „ნატალი“, თავისუფლების ქუჩა №19, დაბა ბაკურიანი, +995 599 72 67 26

რესტორანი „ანგა“, დავით აღმაშენებლის ქუჩა №7, დაბა ბაკურიანი, +995 599 19 01 50

რესტორანი „სოპროსი“, კობა ნაქაძის ქ. №11, დაბა ბაკურიანი, +995 595 97 53 98, +995 595 97 53 99

ბორჯომის სასტუმროები და სასტუმრო სასალები

„ლიკანი პალასი“, (პირველ სართულზე არის რესტორანი), ბორჯომი, ლიკანის ტერიტორია, მესხეთის ქ. №27ა, +995 367 22 42 49, +995 591 31 55 14

გამაჯანსაღებელი კომპლექსი „ბორჯომის ხეობა“, შოთა რუსთაველის ქ. №107ა, ბორჯომი, +995 367 22 30 72, +995 599 32 32 47, +995 599 32 32 49, +995 599 50 09 90 www.borjomiskheoba.com

„მეიდან“, მერაბ კოსტავას ქ. №1, ბორჯომი, +995 367 22 39 08

„ოლიმპი“, შოთა რუსთაველის ქ. №101ა, ბორჯომი, +995 367 22 31 72, +995 367 22 31 94, +995 599 73 15 77, ფაქსი: +995 367 22 31 73

„ბორჯომი“, წმინდა ნინოს ქ. №3, ბორჯომი, +995 367 22 22 12, +995 367 22 00 95, +995 599 45 64 63

„მოციონი“, მესხეთის ქ. №49, ბორჯომი, +995 367 22 19 99, +995 599 17 75 07

„ვიქტორია“, მერაბ კოსტავას ქ. №31, ბორჯომი, +995 367 22 26 31, +995 593 12 02 83, +995 555 58 49 78

საოჯახო სასტუმრო, მერაბ კოსტავას ქ. №2, ბორჯომი, +995 367 22 07 80

ბაკურიანის სასტუმროები და სასტუმრო სასალები

„ვილა პალასი“, კობა ნაქაძის ქ. №1, +995 367 24 02 73, +995 595 90 11 44, info@villapalace.ge, www.villapalace.ge

„თრიალეთი“, დიდუღის მიმდებარე ტერიტორია, +995 599 57 11 08, +995 367 24 03 03

RESTAURANTS, CAFES IN BAKURIANI

Natalie, Freedom St. 19, +995 599 72 67 26
Anga, David Aghmashenebeli St. 7, +995 599 19 01 50

Sopros, Koba Tsakadze St. 11, +995 595 97 53 98, +995 595 97 53 99

HOTELS AND GUESTHOUSES IN BORJOMI

Likani Palace (with a restaurant on the ground floor), Meskheti St. 27a, Likani territory, +995 367 22 42 49, +995 591 31 55 14
Health complex Borjomis Kheoba, Shota Rustaveli St. 107a, Borjomi, +995 367 22 30 72, +995 599 32 32 47, +995 599 32 32 49, +995 599 50 09 90, www.borjomiskheoba.com
Meidani, 1, Merab Kostava St., Borjomi, +995 367 22 39 08
Olympus, Shota Rustaveli St 101a, Borjomi, +995 367 22 31 72, +995 367 22 31 94, +995 599 73 15 77; fax: +995 367 22 31 73
Borjomi St. Nino's St. 3, Borjomi, +995 367 22 22 12, +995 367 22 00 95, +995 599 45 64 63

Motsioni, Meskheti St. 49, Borjomi, +995 367 22 19 99, +995 599 17 75 07
Victoria, Merab Kostava St. 31, Borjomi, +995 367 22 26 31, +995 593 12 02 83, +995 555 58 49 78



საოჯახო სასტუმრო სახლი, სოფ. ტბა, +995 599 259 181; +995 595 908 015

Guesthouse, v. Tba, +995 599 259 181; +995 595 908 015



„ბეკო“, სოფ. ტბა, +995 599 75 83 10,
+995 790 75 83 10
Beko, v. Tba, +995 599 75 83 10, +995 790 75 83 10



საოჯახო სასტუმრო სახლი, სოფ. ქვაბისხევი,
+995 597 99 14 57, 995 555 72 63 86

Guesthouse, v. Kvabiskhevi, +995 597 99 14 57,
995 555 72 63 86



ეკო-კოტეჯი, სოფ. ტიმოთესუბანი,
+995 596 10 64 49

Eco-cottages, v. Timotesubani,
+995 596 10 64 49

სასტუმრო სახლების დაჯავშნისთვის მიმართეთ „ელკანას“ სოფლის ტურიზმის განყოფილებას.

ტელ: (+995 32) 232 83 21 www.ruraltourism.ge
ruraltourism@elkana.org.ge



„ლილუ“, სოფ. სადგერი, +995 599 56 24 24

Lilu, v. Sadgeri, +995 599 56 24 24



სოფლის სახლი, სოფ. ტიმოთესუბანი,
+995 599 79 94 76

Village house, v. Timotesubani,
+995 599 79 94 76



„მაგი“ ბაკურიანი, 9 აპრილის ქ. №7
+995 599 193 842

7, 9 Aprili St. Bakuriani
+995 599 193 842

For guethouse reservation contact *Elkana Rural Tourism Department*

T:(+995 32) 232 83 21 www.ruraltourism.ge
ruraltourism@elkana.org.ge

„კრისტალი“, დიდველის მიმდებარე ტერიტორია, +995 367 24 03 76, +995 595 46 14 61, www.hotelcrystal.ge info@hotelcrystal.ge

„ვერიკა“, დავით აღმაშენებლის ქ. №87, +995 577 57 57 85, +995 32 2 50 99 92

„ვიქტორია“, თავისუფლების ქ. №10, +995 599 55 87 13

„პრემიერ პალასი“, კობა ნაქაძის ქ. №26, +995 32 2 50 62 51, +995 367 24 00 70

„ვერე პალასი“, კობა ნაქაძის ქ. №12, +995 367 24 00 49/50/51, +995 599 11 60 45, verepalacebakuriani@gmail.com, www.verepalacebak.ge

„აპოლონი“, დავით აღმაშენებლის ქ. №6, +995 599 57 11 08

„სოპროსი“, კობა ნაქაძის ქ. №11, +995 595 97 53 98, +995 595 97 53 99

„ნიუ ჰაუზი“ თავისუფლების ქ. №29, +995 599 20 17 20

ცხრანყარო, ბორჯომის ქ. №5, +995 593 33 04 51, +995 367 24 04 51

„აისბერგი“, დავით აღმაშენებლის ქ. №3, +995 599 10 54 29, +995 367 24 00 16

„იკისკი“ დავით აღმაშენებლის ქ. 5, +995 599 32 22 64 33; 50 70 75

„ვილა სპორტი“, მთის ქ. №28, +995 599 53 77 16, +995 367 24 00 12

„ვილა ბაკურიანი“, თამარ მეფის ქ. № 4, +995 599 58 81 62, +995 577 58 55 88

www.welcome.ge/villa_bakuriani

„ნითელი სახლი“, კობა ნაქაძის ქუჩა, ოცდახუთიანის მიმდებარე ტერიტორია, +995 599 22 10 10

სუვენირების შეძენა შესაძლებელია ბორჯომისა და ბაკურიანის ტურიზმის საინფორმაციო ცენტრებში.

Guesthouse, Merab Kostava St. 2, Borjomi, +995 367 22 07 80

HOTELS AND GUESTHOUSES IN BAKURIANI

Villa Palace, Koba Tsakadze St. 1, +995 367 240273, +995 595 901144, info@villapalace.ge, www.villapalace.ge

Trialeti, Didveli adjoining area, +995 599 57 11 08, +995 367 24 03 03

Crystal, Didveli adjoining area, +995 367 240376, +995 595 46 14 61, www.hotelcrystal.ge info@hotelcrystal.ge

Evrika, David Aghmashenebeli St. 87, +995 577 57 57 85, +995 32 2 50 99 92

Victoria, Freedom St. 10, +995 599 55 87 13

Premier Palace, Koba Tsakadze St. 26, +995 32 250 62 51, +995 367 24 00 70

Vere Palace, Koba Tsakadze St. 12, +995 367 24 00 49/50/51, +995 599 116045, verepalacebakuriani@gmail.com, www.verepalacebak.ge

Apollo, David Aghmashenebeli St. 6, +995 599 57 11 08

Iceberg, David Aghmashenebeli St. 3, +995 599 10 54 29, +995 367 24 00 16

Ikiski Family Hostel, David Aghmashenebeli St. 5, +995 599 32 22 64 33; 50 70 75

Sopros, Koba Tsakadze St. 11, +995 595 97 53 98, +995 595 97 53 99

Tsiteli Sakhli, Koba Tsakadze St., near the 25-meter ski jump, +995 599 22 10 10

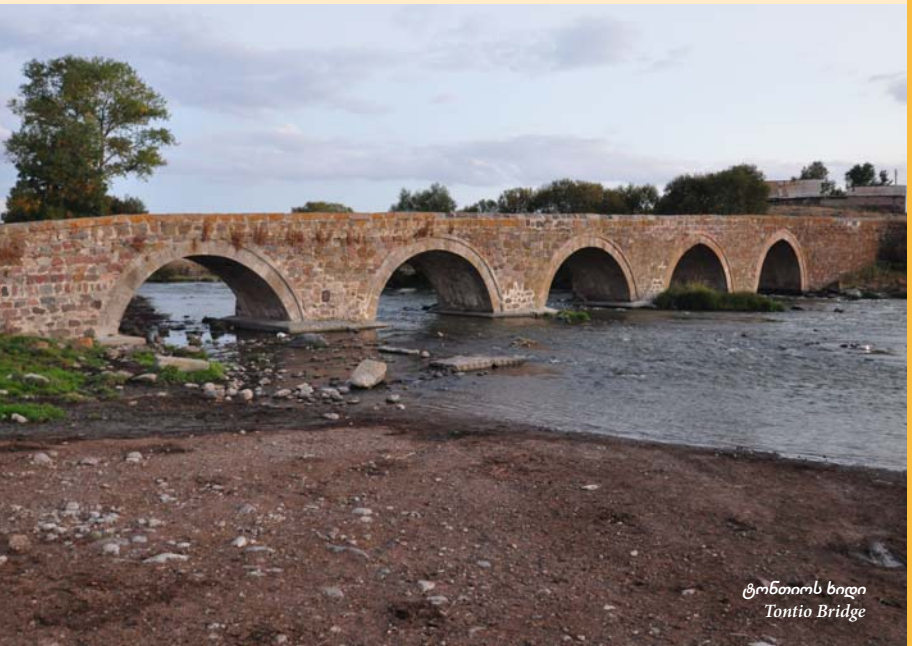
Tskhratskaro, Borjomi St. 5, +995 593 33 04 51, +995 367 240451

Villa Bakuriani, Tamar Mepe St. 4, +995 599 58 81 62, +995 577 58 55 88, www.welcome.ge/villa_bakuriani

Villa Sport, Mtis St. 28, +995 599 53 77 16, +995 367 24 00 12

Souvenirs can be bought at Borjomi and Bakuriani Tourism Information Centers.

ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტი



ტონთიოს ხიდი
Tontio Bridge

NINOTSMINDA MUNICIPALITY

ნიონმინდის მუნიციპალიტეტი

NINOTSMINDA MUNICIPALITY



გეოგრაფიული მდებარეობა

მდებარეობს სამცხე-ჯავახეთის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში ჯავახეთის ვულკანურ ზეგანზე. საშუალო სიმაღლე ზღვის დონიდან 1700–3300 მ-მდეა. მუნიციპალიტეტის სამხრეთ-დასავლეთი ემთხვევა საქართველო-თურქეთის, ხოლო სამხრეთი — საქართველო-სომხეთის სახელმწიფო საზღვარს. მუნიციპალიტეტს დასავლეთით ახალქალაქის, ჩრდილოეთით წალკის, ხოლო აღმოსავლეთით ბოლნისის მუნიციპალიტეტები ესაზღვრება. მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციული ცენტრია ქალაქი ნინოწმინდა (ყოფილი ბოგდანოვკა).

თბილისიდან ნინოწმინდამდე (წალკის გავლით) 160 კმ-ია, ახალციხიდან – 100 კმ., ბორჯომიდან — 140 კმ. სომხეთის საზღვრიდან (სამების სასაზღვრო გამშვები პუნქტი) — 25 კმ.

მუნიციპალიტეტს 1991 წლამდე ბოგდანოვკის მუნიციპალიტეტი ეწოდებოდა, სახელწოდება უკავშირდება დუხობორე-

GEOGRAPHICAL LOCATION

The municipality of Ninotsminda is situated in southeast Samtskhe-Javakheti on the Javakheti Plateau, at an altitude of 1700-3300m. The municipality's south-west borders on Turkey, south it borders on Armenia. Ninotsminda (with an administrative centre of the same name) borders on the municipalities of Akhalkalaki in the west, Tsalka in the north, and Bolnisi in the east.

The distance from the town of Ninotsminda to Tbilisi via Tsalka is 160 km (approx. 2.5-3 hours), to Akhaltsikhe it is 100 km, to Borjomi 140 km and to the Armenian frontier Sameba border crossing point 25 km.

Before 1991 the Ninotsminda Municipality was known as the Bodganovka, a name associated with the Dukhobors that had been forcibly settled here in the 19th century by the Russian czarist government. Today, Dukhobor families still live in the villages of Rodionovka and Gorelovka.

ბის დასახლებას, რომლებიც მუნიციპალიტეტში გადმოვიდნენ XIX ს-ში. ამჟამად მუნიციპალიტეტში დუხობორების რამდენიმე ოჯახი ცხოვრობს სოფელ როდიონოვკასა და გორელოვკაში.

ნინონმინდის მუნიციპალიტეტის ტერიტორია ისტორიულად დაკავშირებულია საქართველოში ქრისტიანობის დამკვიდრებასთან. ქართულ ისტორიულიტიტრატურული წყაროების თანახმად IV საუკუნეში საქართველოში სწორედ აქედან შემოვიდა წმინდა ნინო. წმინდანი თავდაპირველად ფარავანის ტბის მიმდებარე ტერიტორიაზე დასახლებულა, სადაც დღეს სოფელი ფოკა მდებარეობს. ამჟამად სოფელში დედათა და მამათა ქართული მართლმადიდებლური მონასტრებია.

როგორ მოხვდით

რეგიონში გამგზავრება შესაძლებელია საზოგადოებრივი ტრანსპორტით (მიკროავტობუსი, ავტობუსი, მატარებელი, ტაქსი) საქართველოს ნებისმიერი დიდი ქალაქიდან. მიკროავტობუსები თბილისიდან ყოველდღე გადიან ახალქალაქი/ნინონმინდის მიმართულებით.

უახლოესი რკინიგზის სადგურია ახალციხე (100 კმ. ნინონმინდიდან) ამჟამად დაკეტილია.

უმოკლესი საავტომობილო გზა თბილისიდან ნინონმინდამდე არის წალკის გავლით: თბილისი — მანგლისი — წალკა — ნინონმინდა (160 კმ/2.5–3-საათიანი საავტომობილო გზა).

სოფელ სამებაში გადის საქართველოს მხეთის დამაკავშირებელი საავტომობილო გზა. სასაზღვრო პუნქტის სახელწოდებაა ნინონმინდა (სომხეთის მხრიდან ესაზღვრება სოფელი ბავრა), რომელიც 25 კმ-ზეა ქალაქ ნინონმინდიდან.

გუნაპირივი პირობები

ნინონმინდაში მთის სტეპური ჰავაა. ზამთარი ცივი, თოვლის საფარი (30–40სმ.) ხანგრძლივია, ზაფხული — ხანმოკლე და გრილი. იანვრის საშუალო ტემპერატურა -10.6°C, აგვისტოში +10°C.



*ხედი შაორის მთიდან
The view from Mt. Shaori*

Ninotsminda is historically linked with the introduction of Orthodox Christianity to Georgia. According to historical sources, the territory was the site where St. Nino entered Georgia in the 4th century. Nino, The Enlightener, first settled on the territory adjoining Paravani Lake where the present-day village of Poka is located. At present, there is a Georgian Orthodox Christian monastery and convent.

GETTING TO NINOTSMINDA MUNICIPALITY

Travel to and from Ninotsminda is possible by public minibuses, buses, and taxis from any large town in Georgia. The nearest railway station is in Akhaltsikhe (temporary is closed). The road connecting Georgia with Armenia runs through the village of Sameba that borders on the Armenian village of Bavra. It is 25 km from Sameba to Ninotsminda.

NATURAL CONDITIONS, TOPOGRAPHY AND DEMOGRAPHY

Ninotsminda's climate is mountain steppe, with cold lengthy winters (snow cover 30-40 cm); summers are short and cool. The average January temperature is -10.6°C; that of August +10°C. 15% of the total area of 1,350 km² is covered by cropland.

The ecosystem of the municipality, like the rest of Javakheti, is distinguished by unique

მეგალითური ძეგლი. ტბა მადათაფა
Megalith, Madatapa Lake



ტერიტორია 1.350 კვ.კმ-ია, აქედან 15% სასოფლო-სამეურნეო სავარგულია.

მუნიციპალიტეტს, როგორც მთელი ჯავახეთის, ეკოსისტემა მთის სტეპებით, სუბალპური მაღალბალახეულობით და ტბებით უნიკალურია კავკასიაში. სწორედ ამიტომ ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტის ნაწილი შესულია ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიაში. ეს ტერიტორია აღიარებულია როგორც ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საარსებო ადგილი გადამფრენ ფრინველთათვის, რომელთა უმეტესობა IUCN-ის “წითელ ნუსხაშია” შეტანილი.

აქ არსებულ ტბებზე გადის წყლისა და წყლის მახლობლად მცხოვრებ ფრინველთა საიმიგრაციო გზა, რომელთათვისაც ეს ტბები დასასვენებელი ადგილია.

მოსახლეობის 98% სომეხია, 1% – ქართველი, 1% – სხვადასხვა ეროვნებები (რუსები, ოსები, ბერძნები).

ღირშესანიშნაობები

აქ მდებარეობს მრავალი ტბა: ფარავანი, სალამოს ტბა, ხაწაწალი, მადათაფა, რომლებიც უნიკალური ბიომრავალფეროვნებით გამოირჩევიან, მათ მიგრაციის დროს მრავალი ფრინველი სტუმრობს.

mountain steppes, subalpine diversity and lakes. This is why part of the Ninotsminda municipality is included in the Javakheti protected area. The territory has been recognized as one of the most important habitats for migratory birds, most of which are included in the IUCN Red List. The migratory flyways for waterfowl and other water birds cross over these lakes.

The ethnic composition of the population is 98% Armenian, 1% Georgian and 1% other groups such as Russian, Ossetian, and Greek.

POINTS OF INTEREST

The main points of interest are the numerous lakes: Paravani, Saghamo (“Evening”), Khanchali, and Madatapa, all known for their wide biodiversity and as habitat for migratory bird species.

დუხობორების სახლი. სოფ. გორელოვკა
Dukhobor house, Gorelovka Village



ფარავანი

ნალკა-ნინოწმინდის გზიდან კარგად მოჩანს ფარავნისა და სალამოს ტბები.

ფარავნის ტბა, ჯავახეთის ზეგანზე აბულ-სამსრისა და ჯავახეთის ქედებს შორის, ქვაბულში, ზღვის დონიდან 2073 მეტრზე მდებარეობს. ტბას 37.5 კვ. კმ ფართობი უკავია; იგი უდიდესი ტბაა საქართველოში. მიწისქვეშა, თოვლისა და წვიმის წყლით საზრდოობს; ერთვის პატარა მდინარეებიც. ტბის მაქსიმალური სიღრმე 3,3 მ-ია, საშ. სიღრმე კი 2,2 მ; ტბიდან სათავეს იღებს მდინარე ფარავანი (ფარავნისწყალი). ძველ საქართველოში ფარავნის რეგიონის მიწები და დასახლებები სამეფო და საკათალიკოსო საკუთრებას წარმოადგენდა. აქ გადიოდა ბიზანტიკენ, სომხეთსა და დასავლეთ საქართველოსკენ მიმავალი გზები.

ფარავნის ტბის მიმდებარე ტერიტორია საინტერესოა არქეოლოგიური თვალსაზრისით. აქ აღმოჩენილია პალეოლითისა და ენეოლითის ხანის სადგომები და იარაღი. ფარავნის ტბის ნაპირზე მდებარეობს ყორღანული ველი; გათხრებმა გამოავლინა უძველესი დასახლებები, წყალქვეშ და ხმელეთზე შემონახული სამარხები და ყორღანები. ტბის შორიანხლოს კი მრავალი ისტორიულ-რელიგიური ძეგლია, მათ შორის ფარავნის ქარვასლა. ეს მიდამოები

PARAVANI LAKE

Paravani and Saghamo Lakes are clearly visible from the Tsalka-Ninotsminda highway.

Paravani Lake is located on the Javakheti Plateau in a depression between the Abul-Samsari and Javakheti Ridges, at an altitude of 2073 m. It is the largest lake in Georgia, covering 37.5 km², and is fed by melting snow and rain water, as well as by small rivers. Its maximum depth is 3.3 m and its depth averages 2.2 m. The Paravani River (Paravnistskali) springs from the lake. In former times the lands around the Paravani were property of royalty and the church and caravans crossing to Byzantium, Armenia, and western Georgia passed through here.

The region is of special archaeological interest for its sites and artefacts dating back to the Palaeolithic and Eneolithic periods. Lakeside areas include ancient settlements, both land and underwater burial grounds and barrows. The locality abounds in monuments dating back to the Early, Middle and Late Ages. In the lake's surroundings many historical and religious monuments testify to the past, including the Paravani caravanserai. The region was crossed by St. Nino coming from Cappadocia to preach the Christian faith in Georgia.

*თევზაობა გაყინულ ფარავანის ტბაზე
Fishing on frozen Paravani Lake*



კაბადოკიიდან მცხეთისაკენ მიმავალ წმინდა ნინოს გაუვლია. აქ მრავლადაა ადრინდელი, შუა და გვიანდელი ფეოდალური ხანის ძეგლები, ციხე-სიმაგრეების ნანგრევები და ეკლესიები.

სალამოს ტბა

მდებარეობს მთა პატარა აბულის სამხრეთით, ფარავნის ტბიდან 15 კმ-ზე. ტბა სარენაო მნიშვნელობისაა და აქ მრავლად არის წვერა, კალმახი და სხვა სახეობის თევზი.

ხანჩალის ტბა

ტბის ნაპირებს მიუყვება ნინოწმინდიდან სოფელ ხანჩალისაკენ მიმავალი გზა. ჭარბტენიან ტერიტორიაზეა და უნიკალური ბიომრავალფეროვნებით ხასიათდება, ტბა ზღვის დონიდან 1930 მ. სიმაღლეზეა. მრავალი გადაშენების პირას მყოფი ფრინველი იყენებს ამ ტბას დასაბუდებლად გამრავლების პერიოდში ან შესაჩერებლად მიგრაციის დროს. ტბის ნაწილი ხელოვნურად არის დამშრალი დამბის მშენებლობის მიზნით. მუნიციპალიტეტში არის პატარა ხანჩალის ტბაც.

პულდაშენის ტბა

ზღვის დონიდან 2040 მ. სიმაღლეზე სოფელ გორელოვკის ახლოს მდებარეობს მდებარეობს. ტბის მნიშვნელოვანი ნაწილი წყლის მცენარეულობით არის დაფარული. შუაში პატარა, წრიული ფორმის კუნძულია. ტბაში ბინადრობს კალმახი და სხვა სახეობის თევზები. ზაფხულობით ბევრია წყლის ფრინველი. აქ უნიკალურ ფრინველებზე დასაკვირვებლად მრავალი ტურისტი ჩამოდის.

მადათაფის ტბა

ზღვის დონიდან 2108 მ. სიმაღლეზე სომხეთის საზღვართან, კერძოდ სოფელ ეფრემოვკასთან მდებარეობს მდებარეობს. მისი მაქსიმალური სიღრმეა 85 სმ. ტბიდან გაედინება მდინარე მადათაფა. ტბის წყლის ტემპერატურა ზაფხულში 17–18 გრადუსია, ზამთარში თითქმის ფსკერამდე იყინება. წყალი სუსტად მინე-

SAGHAMO LAKE

Saghamo Lake is south of Mt. Patara Abuli, and 15 km from Paravani Lake. It abounds in trout and other local fish species such as tsvera.



ფრინველებზე დაკვირვება
Birdwatching

KHANCHALI LAKE

Khanchali Lake is located on the road between Ninotsminda town and Khanchali village. Located at an altitude of 1930m. Khanchali Lake is an important wetland site for biodiversity, particularly for breeding and migratory birds. Despite the fact that almost two-thirds of the lake was artificially drained to build a dam, more than 100 species of migrating and breeding birds use the lake as a stopping over or breeding site. There is also a small Khanchali Lake in the municipality.

BUGHDASHENI LAKE

Bughdasheni Lake is located near Gorelovka village. at an altitude of 2040 m. A significant part of this lake is covered with aquatic vegetation and in the middle there is a circular islet. Many fish, including trout, are found here, making it a prime migratory bird site and of great attraction to birdwatchers.

რალიზებულია. ზაფხულობით მრავლადაა წყლის ფრინველი.

მნიშვნელოვან კულტურულ რესურსს წარმოადგენს არსებული საერო (ხალხური) არქიტექტურის ნიმუშები: ქვით ნაგები სახლები, რომელთა სახურავი დაფარულია ბალახით (გორელოვკა, სპასოვკა, კარნახი და სხვ.); ასევე „დარნები — მინისქვეშა სამალავები“.

ნინოწმინდაში ძველი ქართული კულტურის მრავალი საინტერესო ძეგლის ნახვა შესაძლებელი, როგორცაა: ფოკის მონასტერი, შაორის ციკლოპური ნაგებობა, ჭიქიანის მენჰირი, სოფლების – საღამოს, განძანის, ხორენიისა და როდიონოვკის (ფარავანის) ეკლესიები.

ფოკის მონასტერი

მონასტერი ნალკა-ნინოწმინდის გზაზე, ფარავანის ტბასთან, სოფელ ფოკაში მდებარეობს.

ფოკის მონასტრის დაარსება საქართველოში ქრისტიანობის გამავრცელებელ წმინდა ნინოს სახელს უკავშირდება. წმინდა ნინო საქართველოში ჯვავახეთის გზით შემოვიდა, მან ფარავანის ტბასთან შეისვენა. XI საუკუნეში ამ ადგილას წმინდა ნინოს სახელზე დარბაზული ეკლესია ააგეს. ეკლესიის დეკორაციული მორთულობა მხოლოდ სამხრეთ

MADATAPA LAKE

Madatapa Lake is located near the Armenian border, at Epremovka village at an altitude of 2108 m with a maximum depth of 85 cm. A river of the same name flows out of the lake. Water temperature is 17-18° C in summer while in winter it is frozen almost to the bottom. In summer the lake fills with many migratory bird species.

Local stone-built houses with grass roofs (in Gorelovka, Spasovka, Kartsakhi, etc.) are culturally unique constructions, as are their underground shelters - darani. Other points of interest within the Ninotsminda municipality include the Poka Monastery, Shaori Cyclopean Structure, Chikiani Menhir, and churches located in the villages of Saghamo, Gandzani, Khorenia, and Rodionovka (Paravani).

POKA MONASTERY

The Poka Monastery is located on the Tsalka-Ninotsminda highway, in the village of Poka, near the Paravani Lake.

The foundation of Poka Monastery is associated with St. Nino the Enlightener and the one who spread the Christian faith in Georgia. St. Nino entered Georgia through Javakheti and rested near Paravani Lake. In XI century, a hall-church of St. Nino was



შაორის ციკლოპური ნაგებობა
Shaori cyclopean structures

ფასადზეა შემონახული. კარ-სარკმელები უხვადაა მოჩუქურთმებული, ინტერიერში კი შემორჩენილია კედლის მხატვრობის ფრაგმენტები. ამ ეკლესიაში ძალზე მნიშვნელოვანი ქართული ეპიგრაფიკის ნიმუშებია. XVII ს-დან ტაძარი გაუდაბურდა. მხოლოდ XIX საუკუნის დასაწყისში მოხერხდა ამ ტერიტორიების დაბრუნება, რის შემდეგაც ფოკაში ორი მართლმადიდებლური მონასტერი დაარსდა: წმინდა ნინოს დედათა მონასტერი და მამათა მონასტერი, რომლებიც სოფელს კილომეტრნახევრითაა დაცილებული. ამჟამად ორივე მონასტერი მოქმედია.

შაორის ციკლოპური ნაგებობა

ფარავნის ტბასთან, შაორის მთაზე, ზღ. დონიდან 2760 მეტრზე დგას საქართველოს წინაქრისტიანული ეპოქის (II ათასწლეული) ერთ-ერთი კარგად შემონახული ციკლოპური ნაგებობა, ციხე-ნამოსახლარი, რომელიც ვახუშტი ბატონიშვილს ასე აღუწერია: "ტბას ერთვის წყარო შაორისა, მდინარედ გამომდინარე კლდემად, და სავეს არს კალმახითა, ხოლო შაორის მთის თხემსა ზედა დგას ციხე დიდროვანის ლოდითა ნაშენი." შაორის ციხე, მშრალი წყობით, ვულკანური ნარმოშობის ბაზალტის ლოდებით აუგიათ. ციხესთან მისასვლელი გზა ბრტყელი ლოდებით არის მოფენილი. კარგადაა შემორჩენილი გალავნის კედლები და ციხის შიგნით ქვის გათლილი ლოდებისაგან აგებული საცხოვრებელი სათავსები. ციხის გარშემო მრავლად არის საიდუმლო გვირაბები, სამალავი დარნები. ციხიდან ლამაზი ხედი იშლება. მოჩანს ფარავნის ტბა და ჯავახეთის ზეგანი. საუკეთესო პერიოდი მთაზე ასასვლელად ზაფხულის ბოლო ან შემოდგომაა.

ჭიქიანის მენჰირი

ჭიქიანის მთის მდებარეობაში, თრიალეთიდან ჯავახეთში მიმავალ გზაზე, რკინიგზის ახლოს, ბორცვზე აღმართულია ქვის უზარმაზარი ლოდი, რომლის სიმაღლე 3 მეტრს აღემატება, ხოლო გარშემოწერილობა 3 მეტრამდეა. მენჰირის გარშემო მიმოფანტულია ოფსიდიანის ლოდების ნამსხვრევები,

erected here. Decorative elements have been preserved on its southern façade. The windows and doors are stucco moulded, and fragments of mural painting and many important Georgian epigraphic inscriptions are evident on the inside walls. Two Orthodox churches were built here when the territories were returned to Georgia: St. Ninō's convent and a monastery, 1.5 km from Poka. At present, both churches function.

SHAORI CYCLOPEAN STRUCTURE

Above Paravani Lake on Mt. Shaori, at an altitude of 2760 m, stands one of the best-preserved cyclopean structures of pre-Christian Georgia (II millennium). The fortress and settlement was described by Vakhushti Bagrationi, the famous XVIII c Georgian historian and cartographer, as follows: "The lake is joined by the spring of Shaori, flowing as a river from the rock, and abounds in trout; while on the crest of Mt. Shaori stands a fortress built of



large blocks." The Shaori Fortress was built of volcanic basalt blocks using dry masonry, and the road leading to the fortress is paved with flat stone-blocks. This fortress dates back several thousand years yet the walls and dwelling premises inside are well preserved.

Around the fortress many hidden tunnels and hiding places are found and the view of Paravani Lake and Javakheti Plateau is remarkable from here. The best period to visit the site is in late summer or autumn.

როგორც ჩანს, სწორედ ამის გამო უწოდებს მას ვახუშტი ბატონიშვილი ჭიქიანს. ეს ძეგლი წარმოადგენს საქართველოს ტერიტორიაზე დაფიქსირებულ მეგალითურ ძეგლთა შორის ერთ-ერთ თვალსაჩინო ნიმუშს.

ვაჰან ტერიანის სასლ-მუზეუმი

მისამართი: სოფელი განძანი, ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტი, 3403

ტელეფონი: (+995 599) 94 78 09;

დაარსების თარიღი: 1957 წ.

სამუშაო საათები: მუშაობს ყოველდღე, გარდა კვირისა, 09:00 დან 16:00 სთ-მდე
ბილეთის ფასი: მუზეუმში შესვლა უფასოა

კომბინირებული მარშრუტი

(ჯიპტური+ჰეიკინგი)

მიმართულება: თბილისი – ჭიქიანის მენჰირი – ფოკა – შაორის ციხე – ვარძია.

რთულად გასავლელი

მანძილი: 350 კმ.

ხანგრძლივობა: 9 სთ.

მინიმალური სიმაღლე: 450 მ. ზღ.დ

მაქსიმალური სიმაღლე: 2700 მ. ზღ.დ

CHIKIANI MENHIR

Near Mt. Chikiani, along the Trialeti-Javakheti road on a hill not far from the railroad, stands a large upright menhir - over three meters high and up to three meters in circumference, with fragments of obsidian blocks scattered around it. This is a striking specimen one of the megalithic monuments of pre-Christian Georgia.

VAHAN TERYAN HOUSE MUSEUM

Address: 3403, Gandza Village, Ninotsminda municipality; Phone: (+995 599) 94 78 09;

Date of establishment: 1957

Working hours: Everyday except Sunday, 09.00 – 16.00

Entrance: Free

COMBINED ROUTE (JEEP+HIKING)

Itinerary: Tbilisi – Chikiani Menhir – Poka – Shaori Fortress – Vardzia

Difficult

Length: 350 km

Duration: 9 hrs

Min. altitude: 450 m

Max. altitude: 2700 m



ჯიპტური და საფეხმავლო მარშრუტი შაორის ციკლოპურ ნაგებობაზე
Jeep and hiking routes towards Shaori Cyclopean Structure

ნალკა-ნინოწმინდის გზაზე, სოფელ ფოკაში, გადასახვევია ხელმარჯვნივ. აქ დგას ტურისტული დაფაც. გზა ჩრდილო-დასავლეთის მიმართულებით, სოფელ ვლადიმროვკის გავლით მიუყვება სოფელ ასფარასკენ. ფარანის ტბა რჩება მარჯვენა მხარეს. სოფელ ასფარამდე გადასახვევია მარცხნივ. მარშრუტი ნიშანდებულია ქვებზე ყვითელი ფერის ისრებით. მთის ძირიდან ციხემდე ფეხით ასასვლელია 1 კმ. სოფელი ფოკიდან ციხემდე 13.5 კმ-ა.

On the Tsalka-Ninotsminda motorway, in Poka village, at the right side turning there is a tourist information board. At this point, the trail towards Shaori begins. The road leads north-west, through Vladimirovka village towards Aspara village, leaving Paravani Lake on the right. Before reaching Aspara village, the road turns to the left. The trail towards Shaori is marked with yellow arrows on stones. There is 1 km hiking distance from the foot of the mountain up to the Shaori Fortress. The distance between Poka village to the Shaori Fortress is 13,5 km.



საღამოს ტბა
Sagamo (evening) Lake

კვების ობიექტები

რესტორანი „არარატი“, ვ. ტერიანის ქ. №2ა, ნინოწმინდა, +995 599 23 84 23, +995 361 22 23 84

კვების ობიექტი, თავისუფლების ქ. №24, ნინოწმინდა, +995 361 22 32 04, +995 593 60 77 88, +995 558 52 31 52

რესტორანი „ჯავახეთი“, თავისუფლების ქ. №24, ნინოწმინდა, +995 361 22 32 52, +995 599 48 45 85

რესტორანი „კავკასია“, თავისუფლების ქ. №2, ნინოწმინდა, +995 598 28 83 33

სასტუმროები, სასტუმრო სახლები

„არარატი“, ვ. ტერიანის ქ. №2ა; ქ. ნინოწმინდა, +995 599 23 84 23, +995 361 22 23 84

RESTAURANTS, CAFES

Ararat V. Teryan St. 2a, Ninotsminda; +995 599 23 84 23, +995 361 22 23 84

Javakheti, Freedom St. 24, Ninotsminda, +995 361 22 32 52, +995 599 48 45 85

Kavkasia, Freedom St. 2, Ninotsminda, +995 598 28 83 33

Café, Freedom St. 24, Ninotsminda, +995 361 22 32 04, +995 593 60 77 88, +995 558 52 31 52

HOTELS, GUESTHOUSES

Ararat, V. Teryan St. 2a, Ninotsminda; +995 599 23 84 23, +995 361 22 23 84

PRACTICAL INFORMATION

დრო: +4 GMT

ოფიციალური უკმე და დასვენების დღეები

ახალი წელი (1,2 იანვარი)
მართმადიდებელთა შობა (7 იანვარი)
ნათლისღება (19 იანვარი)
დედის დღე (3 მარტი)
ქალთა საერთაშორისო დღე (8 მარტი)
საქართველოს დამოუკიდებლობის აღ-
დგენის დღე (9 აპრილი)
აღდგომის დღე (მოძრავი დღესასწაული
მარტი-აპრილი)
აღდგომის დღის ორშაბათი (მოძრავი
დღესასწაული მარტი-აპრილი)
გამარჯვების დღე (9 მაისი)
წმ. ანდრია პირველწოდებულის დღე (12
მაისი)
დამოუკიდებლობის დღე (26 მაისი)
მარიამობა (28 აგვისტო)
სვეტიცხოვლობა (14 ოქტომბერი)
გიორგობა (23 ნოემბერი)

ვალუტა

საქართველოს ტერიტორიაზე გადახდა შე-
საძლებელია მხოლოდ ქართული ლარით.
სამცხე-ჯავახეთში გადახდა უმეტესად
ნაღდი ანგარიშსწორებითაა. ზოგიერთი
სასტუმრო, ბანკი, სუპერმარკეტი იღებს
საკრედიტო ბარათებსაც. დიდ ქალაქებ-
ში მოქმედებს უცხოური ვალუტის გადა-
მცვლელი პუნქტები.

ბანკი/ბანკომატები

ასალციხე

საქართველოს ბანკი, მერაბ კოსტავას ქ.
№25. ტელ: +995 365 22 04 88
ბანკომატი — მერაბ კოსტავას ქ. №25,
შოთა რუსთაველის ქ. №66

Time zone: GMT +4

OFFICIAL GEORGIAN HOLIDAYS

January 1,2 - *New Year's Day*
January 7 - *Orthodox Christmas*
January 19 - *Orthodox Epiphany/Baptism*
March 3 - *Mother's Day*
March 8 - *Women's Day*
April 9 - *National Unity Day*
(varies March-April) - *Orthodox Easter*
(varies March-April) - *Orthodox Easter*
Monday
May 9 - *Victory against Fascism Day*
May 12 - *St. Andrew's Day*
May 26 - *Independence Day*
August 28 - *Mariamoba, Assumption of the*
Virgin Mary
October 14 - *Svetitskhovloba – Celebration of*
the first Christian church in Georgia, Svetitsk-
hoveli Cathedral
November 23 – *Giorgoba, Saint George's Day*

CURRENCY

The national currency “Lari” (GEL) is the
only legal form of tender in Georgia. Pay-
ments throughout Samtskhe-Javakheti are
generally in cash. Some hotels and super-
markets accept credit cards. Currency ex-
change centres operate in large towns and
Cash machines can be found near banks or
supermarkets.

BANKS/ATMS

AKHALTSIKHE

Bank of Georgia, Merab Kostava St. 25, +995
365 22 04 88; ATM – Merab Kostava St. 25;
Rustaveli St. 66
Liberty Bank (LB) – Mikheil Iadze St. 6,

ლიბერთი ბანკი — მიხეილ იაძის ქ. №6;
ტელ: +995 365 22 04 32, +995 365 22 04 67
ბანკომატი - თამარ მეფის ქ. №12, შოთა
რუსთაველის ქ. №98 მიხეილ თამარაშვი-
ლის ქ. №1 (ახალციხის მუნიციპალიტეტი
პოლიციის სამმართველოს შენობა)
ტაოპრივატ ბანკი — მერაბ კოსტავას ქ.
№39ა; ტელ: +995 365 22 15 25; ბანკომა-
ტი — მერაბ კოსტავას ქ. №39ა

ასპინძა

ლიბერთი ბანკი — ვარძიის ქ. №89; ტელ:
+995 364 29 14 54; ბანკომატი — ვარ-
ძიის ქ. №31

აღიბენი

ლიბერთი ბანკი - თორნიკე ერისთავის ქ. №24

ახალქალაქი

საქართველოს ბანკი — მხითარ ნალბან-
დიანის ქ. №35; ბანკომატი — მხითარ ნალ-
ბანდიანის ქ. №35;
ლიბერთი ბანკი — თამარ მეფის ქ. №62;
+995 362 22 30 79, +995 362 22 21 96
ბანკომატი - თამარ მეფის ქ. №62
ტაოპრივატ ბანკი - თავისუფლების ქ. №4;
ბანკომატი - თავისუფლების ქ. №4

ბორჯომი

საქართველოს ბანკი - შოთა რუსთაველის
მოედანი №1
ბანკომატი - შოთა რუსთაველის მოედანი
№1, შოთა რუსთაველის ქ. №143
ლიბერთი ბანკი - შოთა რუსთაველის
ქ. №147; ტელ.: +995 367 22 22 48
ბანკომატი - შოთა რუსთაველის ქუჩა №147
თიბისი ბანკი - შოთა რუსთაველის ქ. №121;
ბანკომატი - შოთა რუსთაველის ქუჩა №121
ტაოპრივატ ბანკი - შოთა რუსთაველის ქ.
№115;
ბანკომატი - შოთა რუსთაველის ქ. №115

ბაკურიანი

საქართველოს ბანკი — მთის ქ. №1; ბან-
კომატი — მთის ქ. №1
ტაოპრივატ ბანკის ბანკომატი — თავი-
სუფლების ქ. №19

+995 365 22 04 32/22 04 67; ATM – Tamar
Mepe St. 12; Rustaveli St. 98, Tamarashvili St.
1 (Akhaltsikhe Municipality Police Depart-
ment’s building)
TaoPrivat Bank – Kostava St. 39a,
+995 365 22 15 25; ATM – same address

ASPINDZA

LB – Vardzia St. 89, +995 364 29 14 54;
ATM – Vardzia St. 31

ADIGENI

LB – Tornike Eristavi St. 24

AKHALKALAKI

Bank of Georgia – Nalbandyan St. 35;
ATM – same address
LB – Tamar Mepe St. 62, +995 36 222 30 79,
+995 362 22 21 96; ATM – same address
TaoPrivat Bank – Freedom St. 4;
ATM – same address

BORJOMI

Bank of Georgia – Rustaveli Square 1;
ATM – same address; Rustaveli St. 143
LB – Rustaveli St. 147, +995 367 22 22 48;
ATM – same address
TBC Bank – Rustaveli St. 121;
ATM – same address
TaoPrivat Bank – Rustaveli St. 115;
ATM – same address

BAKURIANI

Bank of Georgia – Mtis St. 1;
ATM – same address
TaoPrivat Bank’s
ATM – Freedom St. 19
ProCredit Bank’s
ATM – Freedom St. 19
TBC Bank’s
ATM – David Aghmashenebeli St. 26
LB’s ATM – David Aghmashenebeli St. 26

პროკრედიტ ბანკის ბანკომატი — თავისუფლების ქ. №19
თიბისი ბანკის ბანკომატი — დავით აღმაშენებლის ქ. №26
ლიბერთი ბანკის ბანკომატი — დავით აღმაშენებლის ქ. №26

წინწინა

ლიბერთი ბანკი — თავისუფლების ქ. №22; +995 361 22 24 78, +995 361 22 23 54
ტაოპრივატ ბანკი — თავისუფლების ქ. №19; ბანკომატი — თავისუფლების ქ. №19

სუვენირები

რეგიონში ჩამოსული სტუმრისათვის ყველაზე პოპულარული სუვენირები ხელნაკეთი ნივთებია, რომელთა შექმნა შესაძლებელია ადგილობრივ სახელოსნოებსა და მაღაზიებში. ზოგიერთ სოფელში (მუსხი, ახალციხის მუნიციპალიტეტში, და იდუმალა, ასპინძის მუნიციპალიტეტში), ოჯახები დღესაც მისდევენ ტრადიციულ ხელსაქმეს და სტუმრებს სთავაზობენ ადგილობრივ პროდუქციას (ნაქსოვი ნინდები, თავშლები, ხალიჩები, ხის ნაკეთობები, ნახატები და სხვ.)
სუვენირების მაღაზია "მოზაიკა" — ქ. ახალციხე, პაატა ნათენაძის ქ. №15. ადგილობრივი პროდუქტის ბაზარი ვარძიაში და სოფელ ხერთვისში.

სასურსათო მაღაზიები

სუპერმარკეტები ძირითადად განლაგებულია ქალაქების ცენტრში და მომხმარებელს სთავაზობს პროდუქციის სხვადასხვა სახეობას. სამცხე-ჯავახეთის ყოველ ქალაქში განლაგებულია პატარა სასურსათო მაღაზიები, სადაც ხშირად იყიდება ახალი ხილი და ბოსტნეული.

წყალი

რეგიონის უმრავლეს ადგილას წყლის დაღვევა უსაფრთხოა, ხოლო მთის წყაროების წყალი სასარგებლოცაა. იყიდება ბოთლის მინერალური გაზიანი ან მტკნარი წყალი - "ბორჯომი", "ნაბეღლავი", "ლიკანი", "ფლატე".

NINOTSMINDA

LB – Freedom St. 22, +995 361 222478/222354
TaoPrivat Bank – Freedom St. 19;
ATM – same address

SOUVENIRS

Popular souvenirs include handmade articles sold in local workshops and shops. In some villages (Muskhi - Akhaltsikhe Municipality, and Idumala - Aspindza Municipality), villagers still make traditional hand-crafted items such as knit woollen socks, headscarves, carpets, woodwork articles, drawings, etc.

Souvenir shop *Mosaica*, Natenadze St. 15, Akhaltsikhe.
Local markets in Vardzia and the village of Khertvisi.

GROCERY STORES AND MARKETS

Supermarkets are often located in town centers with both local and imported goods. Every town in Samtskhe-Javakheti has small grocery shops with seasonally fresh fruits and vegetables as well.

WATER

Tap water is safe in most places though many well known mineral waters (still or carbonated) are sold including *Borjomi*, *Nabeghlavi*, *Likani*, and *Plate*. Local spring waters are known to have curative properties as well.

TELEPHONE SERVICES

Most hotels provide international telephone communications, mobile phone communication: GSM 900 and 1800 networks. The main operators are Geocell (www.geocell.ge), Magticom (www.magtigsm.com), Beeline (www.beeline.ge). The coverage area includes almost the entire region. The main telephone codes of major towns and resorts of the Samtskhe-Javakheti region are: Adige-

სატელეფონო მომსახურება

რეგიონში არსებული სასტუმროების უმეტესობა უზრუნველყოფს საერთაშორისო კავშირის საშუალებებს. მობილური ტელეფონი: GSM 900 და 1800 ქსელი. მთავარი ოპერატორებია “ჯეოსელი” (www.geocell.ge) და “მაგთიკომი” (www.magticom.com). მოქმედების ზონა ვრცელდება თითქმის მთელ რეგიონში. აგრეთვე შესაძლებელია “ბილინგ“-ის კავშირითაც სარგებლობა. სამცხე-ჯავახეთის რეგიონის მთავარი ქალაქებისა და კურორტების სატელეფონო კოდებია: ადიგენი - 366, ასპინძა - 364, ახალქალაქი - 362, ახალციხე - 365, ბაკურიანი - 367, ბორჯომი - 367, ნინოწმინდა - 361.

ჯანდაცვა

სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში წამლების შექმნა რეკომენდებულია დიდ აფთიაქებში, როგორცაა ავერსი, პე-ეს-პე, ჯპს, ფარმადეპო.

სამედიცინო პუნქტები

ახალციხე

სასწრაფო სამედიცინო დახმარების სამსახური, მის.: შოთა რუსთაველის ქ. №105ა, ტელ: 113; +995 365 22 10 09; +995 599 76 52 32

ახალციხის მუნიციპალური პოლიკლინიკა, მის.: შოთა რუსთაველის ქ. №105ა

ტელ: +995 365 22 02 79

ახალციხის მუნიციპალური საავადმყოფო, მის.: შოთა რუსთაველის ქ. №105ა,

ტელ: +995 365 22 22 73;

ასპინძა

ასპინძის სასწრაფო სამედიცინო დახმარების სამსახური, მის.: ვარძიის ქ. №75, ტელ: 113; +995 364 29 18 03; +995 595 53 70 03

ასპინძის საავადმყოფო პოლიკლინიკური გაერთიანება, ვარძიის ქ. №75,

ტელ: +995 364 29 19 36

ადიგენი

ადიგენის სასწრაფო სამედიცინო დახმარების

ნი - 366; Aspindza - 364; Akhalkalaki - 362; Akhaltsikhe - 365; Bakuriani - 367; Borjomi - 367, Ninotsminda - 361.

HEALTHCARE

We recommend buying medicine in the larger pharmacies such as Aversi, PSP, GPC, PHARMADEPOT etc.

MEDICAL CARE

AKHALTSIKHE

Emergency Service, 105a Rustaveli St., tel: 113; +995 365 22 10 09; +995 599 76 52 32

Municipal Polyclinic, Rustaveli St. 105a, tel+995 365 22 02 79

Municipal Hospital, Rustaveli St. 105a, tel: +995 365 22 22 73

ASPINDZA

Emergency Service, #75 Vardzia St., tel: 113; +995 364 29 18 03; +995 595 53 70 03

Outpatient and Inpatient Amalgamation, Vardzia St. #75, +995 364 29 19 36

ADIGENI

Emergency Service, 17 Balakhashvili St. , tel: 113; +995 599 19 85 63

Municipal Hospital Unimedi Samtskhe, Balakhashvili St. 17, tel: +995 366 29 12 38

Municipal Polyclinic, Balakhashvili St. 17, Tel: +995 366 29 11 61

AKHALKALAKI

Emergency Service, 31 Aghmashenebeli St. tel: 113, +995 362 22 32 12

Inpatient and Outpatient Amalgamation, Aghmashenebeli St. 31, tel: +995 362 22 23 38

BORJOMI

Emergency Service, 2 Saakadze St., tel: 113; +995 367 22 21 68

Municipal Hospital, 4 Vashlovani St., tel: +995 367 22 20 47

რების სამსახური, მის.: ადიგენი, არტემ
ბალახაშვილის ქ. №17,

ტელ: 113 ; +995 599 19 85 63

ადიგენის მუნიციპალური საავადმყოფო
“უნემედი სამცხე”, არტემ ბალახაშვილის
ქ. №17, ტელ: +995 366 29 12 38

ადიგენის მუნიციპალური პოლიკლინიკა,
არტემ ბალახაშვილის ქ. №17,

ტელ: +995 366 29 11 61

ახალქალაქი

ახალქალაქის სასწრაფო სამედიცინო დახ-
მარების სამსახური, მის.: დავით

აღმაშენებლის ქ. №31,

ტელ: 113; +995 362 2 22 32 12;

ახალქალაქის საავადმყოფო პოლიკლინი-
კური გაერთიანება, დავით აღმაშენებლის
ქ. №31, ტელ: +995 362 22 23 38

ბორჯომი

ბორჯომის სასწრაფო სამედიცინო დახმ-
არების სამსახური, მის.: გიორგი სააკაძის
ქ. №2, ტელ: 113; +995 367 22 21 68

ბორჯომის მუნიციპალური საავადმყოფო,
ვასლოვანის ქ. №4, ტელ: +995 367 22 24 27

ბორჯომის ცენტრალური პოლიკლინიკა,
გიორგი სააკაძის ქ. №2,

ტელ: +995 367 22 22 10

ნინოწმინდა

ნინოწმინდის სასწრაფო სამედიცინო დახ-
მარების სამსახური, თავისუფლების ქ.
№48, ტელ: 113; +995 361 22 21 55;
+995 790 95 21 03

ნინოწმინდის საავადმყოფო პოლიკლი-
ნიკური გაერთიანება, მის.: ნინოწმინდა,

თავისუფლების ქ. №48,

ტელ: +995 361 22 23 14

მუნიციპალიტეტებში არსებული

პოლიცია

ახალციხის მუნიციპალიტეტის პოლიციის
სამმართველო. მისამართი: ქ. ახალციხე,
მიხეილ თამარაშვილის ქ. №1; სამორიგეო

სამსახურის საკონტაქტო
ტელეფონი: 122, +995 577 526 605

Central Polyclinic, Saakadze St. 2,
tel: +995 367 22 22 10

NINOTSMINDA

Emergency Service, Freedom St. 48,
tel: 113; +995 361 22 21 55; +995 790 95 21 03
Inpatient and Outpatient Amalgamation,
Freedom St. 48, tel: +995 361 22 23 14

POLICE STATIONS IN THE MUNICIPALITIES

Akhaltshikhe Municipality Police Depart-
ment: 1 Tamarashvili St., emergency contact
phone: 122, +995 577 526 605

Aspindza Municipality Police Department:
Vardzia St. 93, emergency contact phone:
122, +995 577 526 610

Adigeni Municipality Police Department:
Eristavi St. 34, emergency contact phone:
122, +995 577 526 612

Akhalkalaki Municipality Police Depart-
ment: Aghmashenebeli St. 5, emergency
contact phone: 122, +995 577 526 613

Borjomi Municipality Police Department:
Tsminda Nino St. 7, emergency contact
phone: 122, +995 577 526 608

Ninotsminda Municipality Police Depart-
ment: Freedom St. 48, emergency contact
phone: 122, +995 577 526 614

FUEL

Akhaltshikhe: Wissol, Lukoil, Socar, Abas-
tumani Highway; Rompetrol, Tamarashvili
Street – near Akhaltshikhe Bus Station; Senta,
end of Tamarashvili St; Sanpetroleum Geor-
gia, eastern side of the bridge near Tamarash-
vili Str.

Aspindza: Vardzia St. 95

Adigeni: Sanapiro St. 1; Tsereteli St. 4

Akhalkalaki: Wissol, Aghmashenebeli St. 115 ;
Lukoil, Aghmashenebeli St. 1; Rompetrol,

ასპინძის მუნიციპალიტეტის პოლიციის სამმართველო. მისამართი: დაბა ასპინძა, ვარძიის ქ. №93

სამორიგეო სამსახურის საკონტაქტო ტელეფონი: 122, +995 577 526 610

ადიგენის მუნიციპალიტეტის პოლიციის სამმართველო. მისამართი: დაბა ადიგენი, თორნიკე ერისთავის ქ. №34; სამორიგეო სამსახურის საკონტაქტო ტელეფონი: 122, +995 577 526 612

ახალქალაქის მუნიციპალიტეტის პოლიციის სამმართველო. მისამართი: დავით აღმაშენებლის ქ. №5; სამორიგეო სამსახურის საკონტაქტო ტელეფონი: 122, +995 577 526 613

ბორჯომის მუნიციპალიტეტის პოლიციის სამმართველო. მისამართი: წმინდა ნინოს ქ. №7
სამორიგეო სამსახურისა საკონტაქტო ტელეფონი: 122, +995 577 526 608

ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტის პოლიციის სამმართველო. მისამართი: ქ. ნინოწმინდა, თავისუფლების ქ. №48; სამორიგეო სამსახურის საკონტაქტო ტელეფონი: 122, +995 577 526 614

განხილვისათვის საღმურები:

ახალციხე: „ვისოლი“, „ლუკოილი“, „სოკარი“ აბასთუმნის გზატკეცილი; „რომპეტროლი“, მ. თამარაშვილის ქუჩა — ახალციხის ავტოსადგურის მიმდებარე ტერიტორია; „სენტა“, მ. თამარაშვილის ქუჩის პოლი; „სანპეტროლუმ ჯორჯია“, მ. თამარაშვილის ქუჩის მიმდებარედ — ხიდის აღმოსავლეთი მხარე ასპინძა: ვარძიის ქ. №95

ადიგენი: სანაპიროს ქ. №1; წერეთლის ქ. №4
ახალქალაქი: „ვისოლი“, დავით აღმაშენებლის №115; „ლუკოილი“, დავით აღმაშენებლის №1; „რომპეტროლი“, დავით აღმაშენებლის ქ. №2

ბორჯომი: „ვისოლი“, დავით აღმაშენებლის ქ. №25

ნინოწმინდა: „ლუკოილი“, თავისუფლების ქ. №48ა

Aghmashenebeli St. 2
Borjomi: Wissol, 25 Aghmashenebeli St.
Ninotsminda: Lukoil, 48a Freedom St.

RURAL TOURISM GUESTHOUSES

A Guide provides addresses of guesthouses run by the families of Elkana member farmers and agro-tourist farms included in the rural tourism network (www.ruraltourism.ge), also of the hotels and guesthouses operating in municipality centers and resort areas.

PRICES, MEAL

The cost of an overnight stay in guesthouses of Elkana member farmers varies from GEL 25 to 50. Upon booking in an agency, it is advisable to check the rate with the host family or the Elkana office. Every host family offers breakfast, cooks a mid-day meal or makes a “lunch-box” for a picnic, and prepares supper. Meals are generally prepared from local grown products when available.

Other rates for bed and breakfast (B&B) establishments in guesthouses/family hotels in towns and resort areas range between GEL 50 and 80 per room. Rooms can be booked either for breakfast only, half-board or full board.



ELKANA STANDARDS

To ensure a standard of quality in Elkana's guesthouses, the organization ensures the same standards as basic requirements of the European Federation of Farm and Village Tourism – EuroGite (www.eurogites.org). Standards have been recently introduced thus not all guesthouses have been categorized according to quality criteria, yet all the guesthouses presented in the Travel Guide follow Elkana standards and comply with general tourist service requirements.

HOW TO GET TO A SELECTED GUESTHOUSE?

Detailed maps can be obtained or local persons can point out the destinations.

რეგიონში არსებული საოჯახო სასტუმრო სანაღბი

მეგზურში მოცემული „ელკანას“ წევრი ოჯახების სასტუმრო სახლები და აგროტურისტული მეურნეობები, რომლებიც ჩართული არიან სოფლის ტურიზმის ქსელში www.ruraltourism.ge. ასევე მუნიციპალურ ცენტრებში და კურორტებზე არსებული სასტუმროები და სასტუმრო სახლები.

ფასები, კვება

„ელკანას“ წევრ ოჯახებში ღამის გათევის ფასი, საუზმით, მერყეობს 25–50 ლარის ფარგლებში. დაჯავშნისას სასურველია, რომ ოთახის ფასი გადაამონმოთ მასპინძელთან ან „ელკანას“ ოფისში.

მოთხოვნის შესაბამისად, ყველა მასპინძელი ამზადებს სადილს, პიკნიკსათვის - საგზალსა და ვახშამს. საკვების მოსამზადებლად ძირითადად იყენებენ ადგილობრივ პროდუქტებს.

ქალაქებსა და კურორტებზე არსებულ საოჯახო სასტუმრო სახლებში ღამის გათევის ფასი, საუზმით, მერყეობს 50–80 ლარის ფარგლებში. შესაძლებელია ოთახის დაჯავშნა როგორც საუზმით, ასევე სრული (სამჯერადი) კვებითაც.



„ელკანას“ სტანდარტი

სასტუმრო სახლების მომსახურების ხარისხის

უზრუნველსაყოფად „ელკანამ“ დანერგა საოჯახო სასტუმროების სტანდარტი, რომელიც ემყარება ევროპის ფერმერული და სოფლის ტურიზმის ფედერაციის - „ევროაგრიტის“ ძირითად მოთხოვნებს.

„ელკანას“ სტანდარტი ახალი დანერგულია და კატეგორიზაცია ყველა საოჯახო სასტუმროს ვერ არ გაუვლია, თუმცა კატალოგში წარმოდგენილი ყველა საოჯახო სასტუმრო „ელკანას“ სტანდარტით ხელმძღვანელობს და აკმაყოფილებს ტურისტული მომსახურების ძირითად მოთხოვნებს.

„ელკანას“ სტანდარტი ახალი დანერგულია და კატეგორიზაცია ყველა საოჯახო სასტუმროს ვერ არ გაუვლია, თუმცა კატალოგში წარმოდგენილი ყველა საოჯახო სასტუმრო „ელკანას“ სტანდარტით ხელმძღვანელობს და აკმაყოფილებს ტურისტული მომსახურების ძირითად მოთხოვნებს.

BOOKING

Reserving a room can be done directly with the host family or through the Elkana Rural Tourism Service (www.ruraltourism.ge). (+995 32) 2 328 321). You may also make use of the Elkana's online booking system.

TOURIST AGENCIES IN THE REGION

PSITY

Services offered: Eco-, cycling, rafting, hiking and cultural tours in the Samtskhe-Javakheti region; Phone: (+995 599) 11 45 06; www.pstity.ge; welcome@pstity.ge

MESKHETI TOURS

Services offered: Eco-, cultural, educational, recreational, hiking, cycling, horseback riding and jeep tours; Address: Giorgi Saakadze St. 20, Akhaltsikhe. Phone: +995 571 00 00 21 www.meshketitours.ge; info@meshketitours.ge

MESKHETI TOUR-2

Services offered: Eco-, cultural, educational, recreational, hiking, cycling, horseback riding and jeep tours; Address: Mikheil Tamrashvili St. 2a, Akhaltsikhe; Phone: +995 593 942 342; www.meshketi-tour2.ge; info@meshketi-tour2.ge

BORJOMI-KHARAGAU NATIONAL PARK ADMINISTRATION



Address: Meshkheti St. 23, Borjomi; Phone: +995 367 22 21 17; +995 577 10 18 57; +995 577 10 18 95 welcome@borjomi-kharagauli-np.ge; www.borjomi-kharagauli-np.ge

ABASTUMANI TOURIST ASSOCIATION ATA

Address: Rustaveli St. 34; Phone: +995 577 23 80 32; +995 599 36 19 78; +995 599 13 31 37 info@ata.ge

როგორ მოვხვედით შირაქულ საოჯახო სასტუმრო სასლში?

რეგიონში ზოგიერთი სასტუმრო სახლისა და აგროტურისტული მეურნეობის მიგნება რთულია. სასურველია, თან იქონიოთ რეგიონის დეტალური რუკა. ნუ მოერიდებით ადგილობრივ მოსახლეობაში მისამართის დაზუსტებასაც.

დაჯავშნა

სასტუმრო სახლების დასაჯავშნად შესაძლოა დაუკავშირდეთ მასპინძელს ან „ელკანას“ სოფლის ტურიზმის განყოფილებას www.ruraltourism.ge. +995 32 2 328 321

რეგიონში არსებული ტურისტული სააგენტოები:

„ფსიტი“ - თქენი მოგზაურობის ორგანიზატორი - გთავაზობთ ეკო-, ველო-, წყალჯომარდობის, ქვეითად სასიარულო და კულტურულ ტურებს სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში.
ტელ.: +995 595 642 346; +995 599 11 45 06; : www.psimty.ge; welcome@psimty.ge

„მესხეთის ტურები“ - გთავაზობთ ეკო-, კულტურულ, შემეცნებითს, რეკრეაციულ, ქვეით-, ველო-, საცხენოსნო, წყალჯომარდობის, სათავგადასავლო და ჯიპტურებს.
საკონტაქტო ინფორმაცია:

მისამართი: ქ. ახალციხე, გიორგი სააკაძის ქ. №20; ტელ: +995 571 00 00 21; www.meskhettitours.ge; info@meskhettitours.ge

„მესხეთი ტური - 2“ — გთავაზობთ ეკო-, ქვეით, კულტურულ, შემეცნებით, რეკრეაციულ, ველო-, საცხენოსნო და ჯიპტურებს.
საკონტაქტო ინფორმაცია:
მისამართი: ქ. ახალციხე, მიხეილ თამარაშვილის ქ. №2ა; ტელ: +995 593 942 342; www.meskheti-tour2.ge; info@meskheti-tour2.ge

ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ადმინისტრაცია



მისამართი: ქ. ბორჯომი, მესხეთის ქ. №23
ტელ: +995 367 22 21 17; +995 577 10 18 57; +995 577 10 18 95
www.nationalpark.ge;
www.borjomi-kharagauli-np.ge
welcome@borjomi-kharagauli-np.ge;

აბასთუმანის ტურისტული ასოციაცია „ატა“

მისამართი: დაბა აბასთუმანი, შოთა რუსთაველის ქ. №34, www.ata.ge; info@ata.ge
ტელ: +995 577 23 80 32; +995 599 36 19 78; +995 599 13 31 37



მანძილი საკარბეხლოდ დიდ ქალაქებს შორის/ PDISTANCES BETWEEN MAJOR CITIES/TOWNS OF GEORGIA

Distances in kilometres	Adigeni	Akhalsikhe	Akhalkalaki	Aspindza	Batumi	Borjomi	Gori	Kutaisi	Ninotsminda	Ozurgeti	Poti	Samtredia	Tbilisi	Telavi	Tsalka	Tskhinvali	Zugdili	Vale
Adigeni		32	100	61	354	76	150	210	120	203	221	243	236	331	193	163	313	22
Akhalsikhe	32		72	33	309	49	118	176	91	268	280	214	206	305	167	143	286	12
Akhalkalaki	100	72		39	422	121	197	281	233	369	383	315	241	395	96	171	386	82
Aspindza	61	33	39		357	79	153	213	53	264	282	246	226	321	132	166	316	43
Batumi	354	309	422	357		260	296	152	265	63	74	116	384	463	510	321	146	359
Borjomi	76	49	121	79	260		77	129	138	218	231	165	157	256	211	94	237	59
Gori	150	118	197	153	296	77		144	212	233	246	180	85	184	180	33	252	150
Kutaisi	210	176	281	213	152	129	144		272	89	102	36	232	323	330	169	108	219
Ninotsminda	120	91	233	53	265	138	212	272		323	341	305	167	262	73	225	375	101
Ozurgeti	203	268	369	264	63	218	233	89	323		119	55	321	433	396	258	126	214
Poti	221	280	383	282	74	231	246	102	341	119		68	334	425	428	272	72	319
Samtredia	243	214	315	246	116	165	180	36	305	55	68		266	364	363	112	72	252
Tbilisi	236	206	241	226	384	157	85	232	167	321	334	266		184	94	114	340	221
Telavi	331	305	395	321	463	256	184	323	262	433	425	364	184		189	260	428	367
Tsalka	193	167	96	132	510	211	180	330	73	396	428	363	94	189		210	433	177
Tskhinvali	163	143	171	166	321	94	33	169	225	258	272	112	114	260	210		277	150
Zugdidi	313	286	386	316	146	237	252	108	375	126	72	72	340	428	433	277		324
Vale	22	12	82	43	359	59	150	219	101	214	319	252	221	367	177	150	324	

The list of Samtskhe-Javakheti cultural sites, GPS data

Datum: WGS 84

Grid: Lat/Lon hddd°mm.mmm'

A

Abastumani Astrophysical Observatory

N 41° 45.249 E 42° 49.208

Abatkhevi Church

N 41° 35.513 E 42° 52.834

Abuli Church

N 41° 24.077 E 43° 36.622

Abuli Fortress

N 41° 22.372 E 43° 41.101

Agara Hall-Church “Nialiskuri”

N 41° 22.197 E 43° 13.720

Agara Monastic Complex

N 41° 31.393 E 43° 02.565

Agarebi St. George Church (“Kizil-Deres”)

N 41° 36.037 E 43° 16.838

Akhaldaba (Tamari) Fortress

N 41° 55.415 E 43° 29.553

Akhaldaba Tower

N 41° 55.940 E 43° 29.019

Akhalkalaki Fortress with a caravanserai, a mosque and ancient ruins of habitat

N 41° 24.920 E 43° 28.829

Akhalsikhe History Museum

N 41° 38.585 E 42° 58.603

Akhalsikhe Rabati

N 41° 38.578 E 42° 58.618

Akhasheni Hall-Church

N 41° 35.579 E 43° 12.437

Akhchia Hall-Church

N 41° 20.885 E 43° 15.297

Alandzia Hall-Church

N 41° 28.101 E 43° 15.707

Alastani Hall-Church

N 41° 32.675 E 43° 24.021

Andriatsminda Big Church

N 41° 34.999 E 43° 01.915

Andriatsminda Small Church

N 41° 34.903 E 43° 02.065

Apnia St. Demetre Hall-Church

N 41° 21.888 E 43° 16.432

Aspara Church ruins

N 41° 27.161 E 43° 46.879

Aspindza Fortress

N 41° 34.746 E 43° 15.193

Atskuri Fortress

N 41° 43.691 E 43° 09.938

Azavreti Hall-Church

N 41° 35.201 E 43° 27.269

Azmana Hall-Church

N 41° 18.828 E 43° 17.642

B

Baiebi Rock-Cut Fortress (Kisatibi)

N 41° 34.057 E 43° 02.934

Baraleti Double-Nave Church

N 41° 32.537 E 43° 30.513

Bavra Hall-Church

N 41° 23.934 E 43° 30.808

Beriskhevi Cave Complex

N 41° 23.026 E 43° 17.532

Bieti Church Ruins

N 41° 44.603 E 43° 06.357

Burnasheti Hall-Church

N 41° 35.182 E 43° 27.995

Buzmareti Church
N 41° 36.233 E 42° 45.901

C
Chachkari Cave Complex and St. George's Church
N 41° 23.118 E 43° 17.125

Chikiani Menhir
N 41° 29.824 E 43° 52.553

Chule Monastery – St. George Dome-Shaped Church
N 41° 42.201 E 42° 42.121

Chunchkha Hall-Church
N 41° 28.188 E 43° 23.354

D
Dadeshi Hall-Church
N 41° 31.686 E 43° 13.659

Dakhvanda Hall-Church
N 41° 25.010 E 43° 21.296

Dankali Double-Nave Church
N 41° 22.663 E 43° 19.556

Darani - Underground shelter (kilda)
N 41° 26.346 E 43° 20.444

Dumeila of the Virgin Church
N 41° 21.528 E 43° 12.939

Dzveli Dadeshi Hall-Church
N 41° 31.724 E 43° 13.283

E
Enteli Stoneman (megalithic monument)
N 41° 32.309 E 43° 03.389

Erkota Hall-Church
N 41° 32.371 E 43° 13.105

G
Gandzani (Lower) Nave-Church
N 41° 21.060 E 43° 44.769

Gandzani (Upper) Nave-Church
N 41° 21.121 E 43° 44.784

Gandzani Double Arched Bridge
N 41° 21.240 E 43° 44.764

Gandzani John the Baptist Hall-Church
N 41° 19.499 E 43° 43.490

Gaveti Hall-Church
N 41° 21.701 E 43° 08.587

Gharta Hall-Church
N 41° 38.542 E 43° 20.519

Ghroma St. Th eodore's Church
N 41° 34.416 E 43° 02.338

Giorgitsminda Hall-Church
N 41° 24.067 E 43° 14.594

Gogasheni St. Archangel's Hall-Church
N 41° 22.293 E 43° 18.510

Gogasheni Th e Virgin Hall-Church
N 41° 22.367 E 43° 18.003

Gunde Hall-Church
N 41° 27.302 E 43° 11.906

I
Ijareti Monastery
N 41° 39.344 E 42° 42.856

Ikhtila Hall-Church
N 41° 33.180 E 43° 32.333

J
Jakismani Monastery
N 41° 31.246 E 42° 49.438

Jigrasheni Hall-Church
N 41° 19.103 E 43° 33.305

Jolda Rock-Cut Monastery Complex with Hall-Church
N 41° 25.320 E 43° 18.929

K
Kamza Tower
N 41° 36.431 E 43° 12.398

Karavanserai (Nakalakevi)
N 41° 25.065 E 43° 19.462

Khando Half-Nave Church
N 41° 29.602 E 43° 23.978

Kheoti Church
N 41° 33.156 E 43° 06.563

Khertvisi Fortress
N 41° 28.765 E 43° 17.137

Khidijvari Hall-Church
N 41° 31.876 E 43° 31.755

Khiza Church Ruins
N 41° 32.653 E 43° 16.771

Khizabavra Ghartha Hall-Church
N 41° 31.351 E 43° 17.347

Khorenia Hall-Church (Big)
N 41° 20.511 E 43° 31.375

Khorenia Hall-Church (Little)
N 41° 20.566 E 43° 31.163

Khospio Lower Hall-Church
N 41° 22.215 E 43° 29.884

Khospio Upper Hall-Church
N 41° 22.272 E 43° 30.041

Khulgumo Hall-Church
N 41° 24.666 E 43° 29.711

Khvilisha Hall-Church
N 41° 33.907 E 43° 15.723

Kilda Double-Nave Church
N 41° 26.372 E 43° 20.440

Kotelia Hall-Church (Kviriketi)
N 41° 31.637 E 43° 28.970

Kotelia St. George's Hall-Church
N 41° 31.744 E 43° 28.875

Kulalisi Hall-Church
N 41° 19.586 E 43° 28.920

Kumurdo Dome-Shaped Temple
N 41° 23.860 E 43° 21.289

Kuntsa Triple-Nave Church
N 41° 31.128 E 43° 14.411

Kvabiskhevi St. George's Church
N 41° 46.446 E 43° 14.596

Kvarsha Hall-Church Ruins
N 41° 28.417 E 43° 18.540

Kvibisi "northern" St. George's Church
N 41° 51.685 E 43° 25.924

L

Lebisi Underground Village
N 41° 22.329 E 43° 11.741

M

Meghreki Church Ruins
N 41° 33.189 E 43° 34.319

Meghreki Cyclopean Fortress
N 41° 33.177 E 43° 34.244

Melnisi Fortress
N 41° 42.836 E 42° 50.314

Merenia Springs St. George's Stone Icon
N 41° 32.426 E 43° 33.174

Mirashkhani Caves
N 41° 20.591 E 43° 15.255

Mtsvane Monastery
N 41° 48.621 E 43° 18.603

Murjakheti Hall-Church
N 41° 21.638 E 43° 28.429

Murjakheti Stela Dzikva and Laliskva
N 41° 21.651 E 43° 28.321

Murjikani Hall-Church
N 41° 27.144 E 43° 26.776

N

Naisa Hall-Church
N 41° 28.954 E 43° 21.853

Niala (Upper) Hall-Church (Lower Church)
N 41° 22.813 E 43° 09.256

Niala (Upper) Hall-Church (Upper Church)

N 41° 23.043 E 43° 09.071

Nijgori St. George's Hall-Church

N 41° 30.328 E 43° 16.024

O

Oboleti Hall-Church

N 41° 33.045 E 43° 19.266

Okami Church Ruins

N 41° 19.134 E 43° 20.317

Okhera St. George's Church

N 41° 37.485 E 43° 02.786

Okrostsikhe (Golden Castle)

N 41° 42.510 E 42° 45.746

Oldani Hall-Church Ruins

N 41° 33.430 E 43° 21.968

Ormotsa St. Marine's Church Ruins

N 41° 29.862 E 43° 15.792

Ormotsa Tower

N 41° 29.836 E 43° 15.805

Ortsepi Fortress

N 41° 33.072 E 43° 05.961

Oshora Hall-Church

N 41° 37.202 E 43° 14.600

Ota Fortress (ruins) «Varazi Fortress»

N 41° 37.256 E 43° 18.235

Otskhe Bridge

N 41° 43.650 E 42° 50.418

P

Paravani Big Hall-Church

N 41° 27.128 E 43° 50.952

Paravani Small Hall-Church

N 41° 27.074 E 43° 50.890

Paravani Th ree-Arched Caravanserai

N 41° 27.102 E 43° 50.943

Petre Fortress

N 41° 49.465 E 43° 21.979

Pia Hall-Church

N 41° 26.316 E 43° 18.080

Pia II St. Goerge's Hall-Church

N 41° 25.492 E 43° 19.044

Poka Church Ruins

N 41° 23.740 E 43° 47.495

Poka Hall-Church (St. Nino Temple)

N 41° 23.874 E 43° 47.596

Poka Megalithic Fortres-settlement complex ruins

N 41° 23.756 E 43° 47.066

Potoleti Church

N 41° 55.752 E 43° 29.277

Ptena Village St. George's Hall-Church

N 41° 27.412 E 43° 25.120

R

Red Fortress (Ota)

N 41° 37.503 E 43° 21.741

Roketi Church Ruins

N 41° 29.795 E 43° 13.717

Roketi Hall-Church

N 41° 29.709 E 43° 13.833

S

Sadgeri St. George's Church

N 41° 48.425 E 43° 24.845

Saghamo Big Hall-Church

N 41° 18.725 E 43° 45.611

Saghamo Hall-Church Ruins

N 41° 18.665 E 43° 45.665

Saghamo Nave-Church (#1)

N 41° 18.508 E 43° 45.646

Saghamo. X century Church

N 41° 18.725 E 43° 45.611

Sakuneti Church

N 41° 41.163 E 43° 07.669

Samsari Dome-Shaped Monastery Caves

N 41° 32.779 E 43° 35.450

Sapara Monastery

N 41° 36.126 E 43° 01.847

Saro (mud-hut) Darbazi-type, Earthen House

N 41° 30.317 E 43° 16.782

Saro Fortress

N 41° 30.333 E 43° 16.742

Saro Village St. Archangels Double-Nave Church

N 41° 30.339 E 43° 16.754

Satkhe Hall-Church

N 41° 17.261 E 43° 39.324

Shalosheti Hall-Church

N 41° 27.445 E 43° 13.892

Shaori Cyclopean Fortress

N 41° 29.108 E 43° 44.701

Shoreti Hall-Two-Storeyed Church and Bell-Tower

N 41° 36.985 E 43° 20.069

Shorshkhoti Church

N 41° 40.581 E 42° 40.982

Shuatke Hall-Church

N 41° 26.477 E 43° 09.918

Sirgva Stone Temple

N 41° 33.851 E 43° 30.633

Slesa (Moktseva) Fortress

N 41° 44.837 E 43° 12.399

St. Marine's rock-cut Hall-Church

N 41° 22.822 E 43° 17.822

Sulda Hall-Church

N 41° 16.397 E 43° 22.166

T

Tabatskuri Red Church

N 41° 39.756 E 43° 37.506

Tadzrisi Churches Complex

N 41° 43.602 E 43° 16.333

Tamari Fortress (Abastumani)

N 41° 43.855 E 42° 50.030

Tetrobi Hall-Church

N 41° 36.770 E 43° 24.662

Timotesubani Monastery, St. Barbare's Church

N 41° 48.661 E 43° 31.072

Tiseli Dome-Shaped Church Ruins

N 41° 42.647 E 43° 14.033

Tiseli Upper Church Ruins

N 41° 42.345 E 43° 14.397

Tmogvi (Upper) Triple-Nave Church

N 41° 24.202 E 43° 17.270

Tmogvi Town-Fortress

N 41° 23.885 E 43° 19.006

Toki Hall-Church

N 41° 29.211 E 43° 21.950

Toki St. George's Hall-Church

N 41° 29.523 E 43° 22.631

Toloshi St. Th eodore's Hall-Church

N 41° 28.767 E 43° 15.469

Tontio Five-Arched Bridge

N 41° 19.347 E 43° 35.044

Tontio Fortress

N 41° 19.909 E 43° 35.480

Tontio St. George's Hall-Church

N 41° 19.416 E 43° 35.073

Tskordza Church (#1)

N 41° 34.227 E 43° 03.441

Tskordza Church (#2)

N 41° 34.152 E 43° 03.223

Tsunda Hall-Church

N 41° 24.468 E 43° 20.061

V

Vale Church of the Virgin

N 41° 36.990 E 42° 51.985

Vani Church

N 41° 26.731 E 43° 08.663

Vanis Kvabebi (Vani Caves)

N 41° 22.960 E 43° 18.436

Vardistsikhe Hall-Church Ruins

N 41° 31.089 E 43° 24.603

Vardzia (Upper) Caves

N 41° 22.691 E 43° 15.696

Vardzia (Upper) Double-Nave Church of the Virgin

N 41° 23.038 E 43° 15.448

Vardzia Cave Monastery

N 41° 22.881 E 43° 17.119

Varevani Hall-Church Ruins

N 41° 30.879 E 43° 23.546

Varneti Fortress and Hall-Church Ruins

N 41° 32.783 E 43° 13.218

Vladimirovka (Makharoni) Church Ruins and Menhir

N 41° 24.833 E 43° 45.627

Z

Zanavi Fortress

N 41° 42.002 E 42° 42.912

Zarzma Monastery - Domed Church

N 41° 40.754 E 42° 39.237

Zazalo Fortress

N 41° 37.202 E 42° 43.914



შენიშვნებისთვის
NOTES

შენიშვნებისთვის
NOTES

შენიშვნებისთვის
NOTES

შენიშვნებისთვის
NOTES

შენიშვნებისთვის
NOTES